

ZÁPADOSLOVENSKÉ MÚZEUM V TRNAVE

DEJINY TRNAVY

od počiatkov mesta po koniec 18. storočia

SCENÁR EXPOZÍCIE

Autor:

Mgr. Lucia DUCHOŇOVÁ

Spolupráca:

PaedDr. Simona Jurčová

Mgr. Andrej Sabov

T r n a v a

2021 - 2022

Z á p a d o s l o v e n s k é m ú z e u m v T r n a v e

DEJINY TRNAVY 1

od počiatkov mesta po koniec 18. storočia

technický scenár

Miesto realizácie	:	ZSM – hlavná budova na Múzejnom nám.3	
Výstavný priestor	:	ZSM – miestnosť na II. poschodí	
Plocha	:	cca 108 m ²	
Druh	:	expozícia – prvá časť	
Názov	:	Dejiny Trnavy - od počiatkov mesta po koniec 18. storočia	
Autori libreta	:	Mgr. Lucia Duchoňová	
Spolupracovali	:	PaedDr. Simona Jurčová, Mgr. Andrej Sabov	
Prípravná fáza (A)	:	1.9. – 30.11. 2021 apríl 2022 júl 2022 august – september 2022 súťaž	Libreto a scenár expozície Vyhlásenie Architektonickej súťaže Vyhodnotenie Architektonickej súťaže Propagácia výsledkov architektonickej súťaže
		31. 12. 2022	Vyhodnotenie projektu FPU na fázu A
Realizačná fáza (B)	:	august – september 2022 2. 1. – 30. 9. 2023	Žiadosť o grant FPU na fázu B Realizácia expozície na základe víťazného projektu

30. 9. 2023

Vyhodnotenie projektu FPU na fázu B

Otvorenie expozície:

december 2023

Trnava, 1.10.2021

Autorka libreta:

Mgr. Lucia Duchoňová

Charakteristika priestoru:

Expozícia Dejiny Trnavy - od počiatkov mesta po koniec 18. storočia bude umiestnená v priestore bývalej (už zrušenej) expozície Dejiny Trnavy (1988) na ploche cca 108 m². Priestor je na druhom poschodí v budove bývalého klariského kláštora. Expozícia bude umiestnená v kompaktnom klenbovom priestore niekdajšej kláštornej chodby bez okien. Z expozície Dejiny Trnavy sa bude plynulo prechádzať do členitého priestoru existujúcej expozície Krása zašlých čias. Miestnosť budúcej expozície je spojená oponou s expozíciou Krása zašlých čias, ktorá nadväzuje na históriu mesta a prezentuje interiéry a doplnky z 18. – 20. storočia (od klasicizmu po secesiu) z Trnavy a okolia.

Ideový zámer:

Zámerom projektu je realizovanie novej modernej expozície Dejiny Trnavy - od počiatkov mesta po koniec 18. storočia v mieste starej zrušenej historickej expozície z r. 1988. Scenár expozície ideovo vychádza z najnovších výskumov dejín Trnavy prezentovaných renomovanými historikmi, najmä zo záverov výskumu Prof. Vladimíra Rábika (FF TU) a archeologických nálezov stredovekej Trnavy realizovaných rôznymi výskumnými tímami v súčinnosti s pracovníkmi Krajského pamiatkového úradu po r. 1990.

Ciele:

Nová expozícia Dejiny Trnavy - od počiatkov mesta po koniec 18. storočia má prezentovať históriu Trnavy prehľadným spôsobom s využitím súčasných moderných foriem prezentácie. Má rešpektovať požiadavky na bezbariérovosť, má obsahovať výstavný prachotesný mobiliár s vhodným typom nasvietenia predmetov, má zabezpečiť optimálnu klímu a osvetlenie v miestnosti, má obsahovať prezentáciu vybraných súborov modernými technickými zariadeniami so zakomponovaním QR kódov a haptických prezentácií. V spolupráci s prekladateľmi vznikne okrem slovenskej verzie sprievodného textu aj anglická, obe budú základom pre iné online formy prezentácie pre návštevníkov (formou QR kódov, hlasová informácia pre slabozrakých a hendikepovaných návštevníkov a cudzincov). Prínosom projektu je prezentácie histórie Trnavy formou múzea 21. storočia a propagácia múzea a mesta doma i v zahraničí.

Kritériá pre posúdenie architektonických návrhov:

1. Celková výtvarná schéma expozície, kompozícia podľa scenára – umiestnenie celkov v danom priestore (napr. kóje, vitríny, panely)
2. Návrh nového efektného vstupu do celého krídla historických expozícií ZsM v Trnave (Archeologická expozícia, Dejiny Trnavy od počiatkov po koniec 18. storočia, Krása zašlých čias a pripravovaná expozícia Dejiny Trnavy 19. – 20. storočie) s multimediálnym modelom jednotlivých vývojových fáz mesta od praveku až po súčasnosť

3. Výber modernej techniky s dôrazom na podporný charakter jej využitia (nenahrádza zbierkové predmety, na ktoré je kladený prioritný dôraz; napr. dotykové obrazovky, tablet na stojane, príslušenstvo k 3D projekcii, zvukové vybavenie k zvukovej a svetelnej projekcii)
4. Kvalita návrhu výstavného mobiliáru – prachotesnosť, osvetlenie, praktickosť z hľadiska častejšej manipulácie
5. Rešpektovanie optimálnych podmienok pre vystavené predmety¹
6. Jednotnosť grafického riešenia systému textov a popisiek k vystaveným predmetom
7. Bezbariérovosť v rámci celého priestoru, riešenie prechodu novej expozície Dejiny Trnavy a už existujúcej expozície Krása zašlých čias
8. Zabezpečenie prezentácie vizualizácie predmetov s doplnkovými rozširujúcimi textami prostredníctvom iných médií
9. Doplnenie interaktívnych edukačných a hravých prvkov

Dejiny Trnavy do konca 18. storočia v okruhoch

I. MESTO, OPEVNENIE, PRIVILÉGIUM

- **Trnavské panstvo a mesto pred privilégium**
- **Privilégium Belu IV. a mestský znak**
- **Trnava - kráľovské mesto, opevnenie**

II. STREDOVEKÁ TRNAVA V 13. – 15. STOROČÍ

- **Mestská samospráva, národnostné spory, Židovské geto**
- **Život v stredovekom meste**

III. TRNAVA V 16. – 18. STOROČÍ

- **Bohatstvo Trnavy – vinohradníctvo, obchod s dobytkom a obilím. Trhy a jarmoky, cechy a remeslá**
- **Boje, pohromy a smrť. Turecká expanzia a protihabsburské povstania**
- **Turci v Uhorsku a dôsledky, príchod kapituly. Reformácia. Kalvíni**
- **Renesančná Trnava. Baroková Trnava – Zlatý vek**
- **Trnava - mesto vzdelanosti, kultúry a umenie. Trnavské knižnice, tlačiarne a divadlo**

Predpokladaný rozpočet:

A. Projekt expozície

Verejná architektonická súťaž (vlastné náklady ZSM)

Autorské honoráre:

3 externí členovia komisie a sekretár súťaže	1 000 €
Odmeny oceneným návrhom (3. miesto - 1 000 €, 2. miesto - 2 000 €, 1. miesto - 3 000 €)	6 000 €
Projektová dokumentácia expozície od víťaza súťaže (Z toho možná dotácia FPU 10 000 €)	17 000 €

¹ Výnos Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 10. augusta 2015 č. MK-2544/2015-110/11648 o podrobnostiach vykonávania základných odborných činností v múzeách a v galériách a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty, § 11 Odborné uloženie zbierkových predmetov (k § 13 ods. 2 písm. a) a b) zákona), tiež BRYCH, V. – ČEJKA, J. – HAVLÍKOVÁ, A. – JIRÁSEK, P. – ZELINGER, J. 1995. Preventívna ochrana zbierkových predmetov. Praha : Národní muzeum, Európsky sociálny fond, 1995. ISBN 80-8060-193-3.

Spolu: 24 000 €

B. Realizácia expozície:

Realizácia podľa projektu, technika, haptické predmety, preklady, grafika, inštalovanie	120 000 €
Propagácia expozície:	
- obrazový sprievodca – bilten	4 000 €
- videopozvánka	200 €
- pracovný list	500 €
Spolu	124 700 €

VSTUP

– úvod a tiráž expozície

Prezentačné plochy:

V rámci častí 1, 2, 3 bude obsah expozície prezentovaný v rámci týchto prezentačných plôch:

Celky, polia, vitríny, panely (aj panely s nikou), exponáty – špecifikácia pojmov.

Celok – väčšia samostatná uzavretá časť napr. na základe časového úseku alebo obsahu, ktorá môže obsahovať viac vitrín, panelov – podľa priestorových možností.

Pole – menšia obsahovo ucelená časť celku, napr. na základe témy ktorá môže obsahovať vitríny, panely, panely s nikou – podľa priestorových možností.

Vitrína – výstavárenský typ nábytku, uzavretý, prachotesný, s osvetlením a zvyšovákmi na vystavenie predmetov alebo skupín predmetov, s grafickým riešením pozadia, s obrazovým materiálom, textami a popiskami k predmetom. Riešený je s možnosťou vstupu pre technických pracovníkov v prípade potreby a s ľahkým typom manipulácie. Pojem Vitrína a číslo označuje v scenári skutočnosť, že predmety musia byť chránené a nesmú byť voľne prístupné.

Panel – dvojrozmerná prezentačná plocha na textový a obrazový materiál bez možnosti prezentácie trojrozmerného predmetu s voľným prístupom návštevníka k ploche. Pojem Panel označuje v scenári skutočnosť, že ide o plošný obrazový či textový materiál, ktorý môže byť použitý v pozadí napr. vitríny v ktorej sú v popredí predmety, alebo môže byť využitý v inej projekcii.

Panel s exponátom - prezentačná plocha na textový a obrazový materiál s priestorom na voľne prístupné vystavenie predmetu určeného na dotyk pre návštevníkov. Ide o kombináciu originálneho predmetu a informačnej plochy, ktoré tvoria celok.

Exponát – voľne prezentovaný väčší predmet s vlastným podstavcom

Texty a zbierkové predmety

TEXTY – textový materiál označený modrou farbou rozlišuje **texty**, ktoré nesú nosnú informáciu alebo doplnkovú rozširujúcu informáciu k téme.

TEXT (zvýraznené boldom) - hlavný text k obrazu alebo predmetu.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov - podrobnejšie informácie k téme (tvoria základ informačnej databázy, ktorá bude prístupná po stlačení požadovaného okienka v tablete alebo v inom informačnom paneli).

TEXT – pomocný k projekcii – obsiahly text, ktorý bude slúžiť iba ako mocný materiál a dopĺňať obrazovú prílohu – špeciálny text použitý pri exponáte 1

Grafika – zoznam fotografií a skenov obrazovej prílohy, ktorý bude pri vyhlásení architektonickej súťaže sprístupnený prostredníctvom linku prihláseným záujemcom o vypracovanie projektovej dokumentácie.

Pod označením **VITRÍNA 1** až **VITRÍNA 10** je zoznam predmetov odporúčaných k 3D prezentácii jednotlivých tematických celkov, sú označené červenou farbou.

Pod označením **EXPONÁT 1** až **EXPONÁT 10** je zoznam veľkorozmerných samostatne inštalovaných predmetov, sú označené červenou farbou.

UPOZORNENIE: zoznam predmetov je informatívny, vyhlasovateľ predpokladá výber vhodného množstva a kvality predmetov podľa spôsobu realizácie.

Fotografická príloha

Podklady ku grafike a zbierkový fond

https://1drv.ms/u/s!AigBOsFwBGxLaQYDDHpd_IRKAaY?e=rQhDdp

Rozloženie expozície:

Dejiny Trnavy od počiatkov mesta po koniec 18. storočia

Expozícia je rozložená do troch celkov

1. Počiatky mesta - mesto, opevnenie, privilegium – má 3 polia
2. Stredoveká Trnava v 13. – 15. storočí – má 2 polia
3. Trnava v 16. – 18. storočí – má 5 polí

Model terénu Trnavy s vizuálnou projekciou (napr. dataprojektorom) – voľne vystavený exponát s priestorom pre návštevníkov je možné situovať na ktoromkoľvek vhodnom mieste v rámci expozície

Schéma expozície Dejiny Trnavy od počiatkov mesta po koniec 18. storočia

EXPONÁT 1: Model terénu Trnavy s vizuálnou projekciou (napr. dataprojektorom) – voľne vystavený exponát s priestorom dookola pre návštevníkov je možné situovať na ktoromkoľvek vhodnom mieste v rámci expozície

CELOK 1 MESTO, OPEVNENIE, PRIVILÉGIUM

POLE 1.1 Téma: Trnavské panstvo a mesto pred privilegiom

Panel 1 Trnavské panstvo

Panel 2 Mesto pred privilegiom

Vitrína 1 Archeologické nálezy – gotická tehla, keramika a mince

POLE 1.2 Téma: Privilegium Belu IV. a mestský znak

- Panel 3 Privilégium Belu IV. text a voľný preklad listiny
 Vitrína 2 Privilégium Belu IV. - faksimile
 Panel s exponátom:
 Panel 4 Text k mestskému znaku Trnavy+ obrazový materiál
 Exponát 2 Reliéfny znak Trnavy na dotyk – voľne vystavený exponát

POLE 1.3 Téma: Kráľovské mesto

- Panel 5 Majetky mesta, trnavský chotár, poddanské dediny
 Panel 6 Kráľovské mesto a povinnosti voči kráľovi
 Exponát 3 Pamätná tabuľa z roku 1382 o smrti kráľa Ľudovíta z Anjou + popiska
 Panel 7 Mestské opevnenie

CELOK 2 STREDOVEKÁ TRNAVA V 13. – 15. STOROČÍ

POLE 2.1 Téma: Mestská samospráva, národnostné spory, Židovské geto

- Panel 8 Mestská samospráva. Národnostné spory. Židovské geto.
 Vitrína 3 Symboly richtára, trnavská kniha účtov-faksimile, mestská pokladnica, listiny panovníkov mestu - faksimile, typáriá, militáriá - meč kata a pod. Listiny panovníkov k národnostným sporom, judaiká
 Exponát 4 2x halapartne na stene, na podstavci pri nich mestská pokladnica

POLE 2.2 Téma: Život v stredovekom meste

- Panel 9 Rády a kláštory, kostoly a náboženstvo.
 Vitrína 4 Sakrálne umenie a architektúra: sochy a segmenty z architektur, erb Pavla Hollého z Hradnej, segment z gotickej architektúry – z kláštora klarisiek v Trnave
 Exponát 5 Náhrobný kameň (voľný exponát) a rekonštrukcia hrobu s kostrou (chránený exponát)
 Vitrína 5 Rekonštrukcia stredovekého obydlija - stredoveký Trnavčan, archeologické nálezy zo stredoveku nájdené na území mesta.

CELOK 3 TRNAVA V 16. – 18. STOROČÍ

POLE 3.1 Téma: Bohatstvo Trnavy – vinohradníctvo, obchod s dobytkom a obilím. Trhy a jarmoky, cechy a remeslá.

- Panel 10 Citát (M. Bel, 1735 – 45)
 Legenda ku garfike - Česko- uhorská cesta. **Bohatstvo Trnavy – vinohradníctvo, obchod s dobytkom a obilím. Trhy a jarmoky.**
 Vitrína 6 Trhy a obchod – Trnavská merica, dobové miery, meracia technika, platidlá
 Panel 11 Cechy a remeslá. Trnava bola jedným z najdôležitejších stredísk remeselníckej výroby.
 Exponát 6 Samostatne inštalované exponáty – dve cechové truhlice a cechová zástava

POLE 3.2 Téma: Boje, pohromy a smrť. Turecká expanzia a protihabsburské povstania.

- Panel 11 Boje, pohromy a smrť. Turecká expanzia a protihabsburské povstania.
 Časová os s chronologickými údajmi.
 Vitrína 7 Stredoveké militárie a protihabsburská munícia a zbrane

Exponát 7 Samostatne inštalované exponáty - obraz Ladislava Berčeni a jeho kostýmová šabl'a

POLE 3.3 Téma: Turci v Uhorsku a dôsledky, príchod kapituly. Reformácia. Kalvíni a jezuiti.

Panel 12 Turci v Uhorsku a dôsledky. Reformácia. Kalvíni a jezuiti. Príchod kapituly. Citát (M. Oláh, 1536)

Vitrína 8 Militárie z obdobia tureckých vojen

Exponát 8 Samostatne inštalované exponáty – 2 veľkorozmerné sochy Turkov

POLE 3.4 Téma: Renesančná Trnava. Baroková Trnava – Zlatý vek.

Panel 13 Renesančná Trnava

Panel 14 Trnavská univerzita. Zlatý vek Trnavy – baroková Trnava

Vitrína 9 Učebné pomôcky Trnavskej univerzity - zavesenie exponátov

Exponát 9 Samostatne inštalovaný exponát – portrét Petra Pázmáňa

Panel 15 Zlatý vek Trnavy – baroková Trnava

POLE 3.5 Téma: Trnava - mesto vzdelanosti, kultúry a umenie. Trnavské knižnice, tlačiarne a divadlo.

Panel 16 Kultúra, umenie v Trnave. Trnavské knižnice, tlačiarne a divadlo

Vitrína 10 Tlače Trnavskej univerzity a trnaviká - s ochranným svetlom

Panel 17 Trnava mesto vzdelanosti v 18. storočí

Exponát 10 Kartuša z domu Jána Selepčeniho, plastika Sv. Jozef s Ježiškom, súsošie Sv. Ján Nepomucký

Audiovizuálne prostriedky – nahrávka prednesu úryvkov z tvorby trnavských spisovateľov a dobovej hudby (Musica trnaviensis), projekcia obrazového materiálu (napr. ukážok z románskej, gotickej, renesančnej a barokovej architektúry v Trnave), vizualizácia stredovekej domácnosti, časová os dôležitých udalostí apod.

TECHNICKÝ SCENÁR

EXPONÁT 1:

Model terénu Trnavy a projekcia zhora – voľne vystavený exponát s priestorom pre návštevníkov. Projekcia k vývinu opevnenia, mestské brány, sakrálné stavby, profánne stavby - výstavba mesta v plynutí storočí.

TEXT – pomocný k projekcii – rozšírny text, ktorý bude slúžiť iba ako mocný materiál a doplniť obrazovú prílohu

Mestské opevnenie

Mestské opevnenie vymedzovalo mesto s obrovskou plochou 56 ha už od 13. storočia. Prvú stavebnú fázu tvorila trojkilometrová konštrukcia opevnenia 35 uzavretých tehlových veží vzdialených od seba 60 až 120 metrov pospájaných pravdepodobne drevozemnou hradbou obkolesenou vodnou priekopou. V druhej stavebnej fáze bola nahradená tehlovými múrmi. Počtom veží a samotnou rozlohou sa radilo k najväčším opevneniam v Uhorsku. V opevnení boli štyri brány, dve na južnej a dve na severnej strane. Okrem týchto brán boli dve malé bránky, tzv. fortne pre peších vo východnej a západnej časti opevnenia.

Rovina, na ktorej sa mesto rozprestiera vymedzila pravidelný obdĺžnikový tvar opevnenia s rozmermi 800 x 700 m. Štvorpodlažné hranolové veže so štvorcovým pôdorysom boli vymurované z tehál. Steny múrov z nepálenej tehly boli upravené škárovaním. Do veží sa vstupovalo na úrovni druhého podlažia. V stene orientovanej k mestu na horných podlažiach osvetľovalo interiér väčšie okno. Na prednej a bočných stenách bývala štrbinová strieľňa, na úrovni piateho podlažia bola veža ukončená cimburím.

Ku každej zo štyroch mestských brán viedol most ponad vodnú priekopu. Vždy dve protiľahlé brány spájala cesta vedúca naprieč mestom. Dolná brána ležala vo vyústení Hlavnej ulice, oproti nej na konci Štefánikovej ulice ležala Horná brána. Pri vyústení Halenárskej ulice ležala Lovčická brána a Malženická brána ležala na zaniknutom pokračovaní Hollého ulice, spájala cestu, ktorá od západu obchádzala zástavbu námestia vo východnej časti mesta a za mestom sa na ňu napájala Považská cesta.

V druhej stavebnej fáze okolo roku 1270 až do polovice 14. storočia pôvodné drevozemné valy nahradili tehlovými múrmi. Na základ z lomového kamenného muriva postavili 10 m vysoké a 170 až 230 cm hrubé hradby z pálených tehál, ktoré mali v korune ukončenie murovanou ochodzou chránenou predpršňou a cimburím. V každom druhom ozube cimburia bola štrbinová strieľňa. Na mieste zbúraných pôvodných veží alebo medzi nimi postavili otvorené hranolovité bašty s dvomi podlažiami ukončenými cimburím. Tehlové murivá boli celoplošne omietnuté.

V 16. storočí sa vyplnili prieluky medzi ozubením cimburia na hradbách, baštách a vežiach zväčša hákovnicovými strieľňami trojuholníkového tvaru alebo smolnými nosmi. Pred Dolnou a Hornou bránou vybudovali pravouhlé barbaky. Lovčickú bránu s predbráním z 15. storočia neskôr zamurovali a v hradbách urobili tri bránky pre peších.

V 70. rokoch 18. storočí prišlo k zániku obrannej funkcie hradieb. Dodnes stojí v zachovanej podobe 25 veží a bášt a rozsiahle rovné úseky hradby.

Mesto

Pôvodný stredoveký mestský pôdorys pretrval v približne rovnakej podobe osem storočí. Pravdepodobne bol vopred navrhnutý a základ tvorili hlavné komunikácie v tvare písmena H. Dve široké paralelné cesty (dnes Hlavná a Štefánikova ulica na západe a Halenárska a Hollého v strede mesta) ústili do štyroch brán opevnenia a nadväzovali na diaľkové cesty. Na západe sa vytvorilo centrálné námestie, ktoré malo v tom čase takmer pravidelný štvoruholníkový tvar a plnilo funkciu prvého mestského trhoviska. Naprieč celým mestom pretekal potok Trnávka, ktorého bezprostredné okolie zostalo dlhšiu dobu neobývané kvôli močaristému terénu. Obe paralelné komunikácie navzájom spájala cesta (dnešná Hviezdoslavova ulica), ktorá do námestia ústila mostom ponad potok. Z námestia vychádzala smerom ku Františkánskemu kostolu široká ulica (dnes Radlinského ulica). Na východe okolo kostola sv. Mikuláša naďalej prežívala zástavba predmestskej osady, ktorú zabrali do územia mesta a spolu s ním obohnali hradbami. Spojnicu s mestom jej vytvorila dnešná ulica Mikuláša Schneidra - Trnavského. Najnovšie nálezy objektov – kolových stavieb z 12. storočia dokazujú, že zástavba mala v tej dobe väčší rozptyl a presahovala i plochu neskoršieho opevneného mesta. Urbanistická podoba mesta bola už okolo polovice 14. storočia ustálená. Obranné cesty pozdĺž hradieb boli spojené s centrálnymi komunikáciami úzkymi uličkami. V okolí potoka neboli vytvorené ešte ulice, ale lemovali ho iba zadné časti parciel domov. Výnimkou bola dnešná Dolnopotočná ulica, kde sa už v tomto čase predpokladá existencia židovského geta. Pozdĺž hlavných ulíc sa zástavba postupne formovala do súvislých radov.

Pozdĺž ulíc boli vymerané pozemky pre výstavbu meštianskych domov, ktoré boli tak veľkorysé, že stačili uspokojiť nároky na bývanie až do 20. storočia. Plochy parciel mali navzájom rovnaké šírky 15 m – 18 m a dĺžky parciel záviseli od polohy v meste - mohli mať od 50 m až po 120 m. V Trnave sa objavil nový typ domu odlišný od predmestských obydlí výzorom i technológiou výstavby a stavaný podľa jednotných pravidiel importovaných nemeckým etnikom. Dodnes sa

zachovalo viac ako 35 tehlových meštianskych domov pochádzajúcich z tohto obdobia, ktoré tvoria jadrá dnešných, niekoľkokrát prestavaných objektov.

Prvé meštianske domy v Trnave boli blokové stavby obdĺžnikového pôdorysu so štítovou orientáciou voči ulici. Vedľa nich bol ponechaný voľný vjazd pre vozy. Stáli často až vo vnútri parcely, vzdialené od ulice 8 - 9 m, takže nejestvovali súvislé uličné fronty. Pivnica slúžiaca na vyrábanie a skladovanie vína, bola čiastočne zahĺbená v teréne. Nad ňou bolo jedno až dve podlažia. Domy mohli mať jeden, dva alebo tri priestory. Všetky podlažia vrátane pivníc mali drevené trámové stropy, klenby sa uplatnili až neskôr. Na poschodie viedlo vonkajšie otvorené schodisko. Vstup do pivnice bol riešený úzkou chodbou so schodmi, tzv. šijou vedúcou zväčša priamo od ulice. Na stavbu sa začali vo veľkom využívať pálené tehly tzv. prstovky (pred vypálením sa plocha tehly zdrsnila rukou, prstami. Kameň sa používal zriedkavo, najmä na základové konštrukcie - vzhľadom na jeho nedostatok v blízkosti Trnavy.

Živelný vznik prejazdového typu domu na príklade domu na Hviezdoslavovej ul. 14
nákres a legenda

1. etapa: vznik najstaršieho typu meštianskeho domu
2. etapa: živelné predĺženie pôvodného domu po uličnú čiaru
3. etapa: vznik prejazdového typu domu

Prejazdový dom

S pribúdaním počtu obyvateľov sa postupne zahusťovala zástavba na parcelách. Typ meštianskeho domu z počiatkov mesta sa rozširoval prístavbami až nakoniec vznikol tzv. prejazdový dom s prekrytým vstupom pre vozy z ulice. Popri takto spontánne vzniknutých domoch známych z väčšiny vtedajších miest Uhorska, sa v Trnave objavil aj importovaný typ prejazdového domu. Nevznikol postupne, ale vybudovali ho v jednej stavebnej etape hneď ako vyspelý gotický objekt.

Trnavským domom vtisli pečať mnohé prestavby, a tak dnes na ich stredoveký pôvod upozorňuje už iba niekoľko odkrytých detailov. Sú to najmä gotické okná na priečeliach, sedílie v prejazdoch, väčšie množstvo polkruhových a lomených kamenných portálov zachovaných v pivniciach. Tam sa najčastejšie nachádzajú aj malé výklenky na umiestnenie svietidiel a valené klenby s charakteristickými výraznými odtlačkami po drevenom debnení. Významným prvkom meštianskeho staviteľstva širšieho regiónu sú krížové klenby s rebrami z tehlových tvaroviek. Pre prejazdové domy sú typické tzv. sedílie - výklenky v bočných stenách prejazdov, slúžiace na posedenie.

Na Slovensku ojedinelý je spôsob výtvarne hodnotného riešenia fasád prejazdového typu domu. Priečelie s kompozíciou bohato profilovaných okien vo dvoch radoch nad sebou a s malým vetracím okienkom na vrchole bolo vonkajším výtvarným prejavom reprezentatívnej izby domu, kde sa aj spávalo, a ktorá jediná bývala izolovaná pred zimou dreveným obložením stien. Dovtedy omietkami nepokryté tehlové steny sa v tomto období začali omietať v interiéri aj v exteriéri, čo zásadne ovplyvnilo vzhľad mesta.

STAVEBNÝ VÝVOJ A TOPOGRAFIA MESTA

Základné topografické kontúry v Trnave (komunikačné línie, dôležité verejné stavby a zariadenia) sa vyformovali dávno pred udelením výsad 1238. Na základe archeologických výskumov z posledného obdobia je pravdepodobné, že nemožno uvažovať o formovaní stredovekého mesta na báze akýchsi pôvodne samostatných osád s hypotetickými názvami Trnava a Sobota, ktoré postupne sídliskovo splynuli (aj v dôsledku udelených výsad), ale že už dávno predtým bol historický areál mesta rozšírený v tom rozsahu, ako ho poznáme z mladšieho obdobia.

Sídliskové objekty už z 12. storočia boli archeologickým výskumom doteraz zachytené napr. na Hlavnej ulici (parc. č. 739/1-5), Štefánikovej ulici (parc. č. 5), Michalskej ulici, Hviezdoslavovej ulici (č. 12), na Divadelnej ulici, Hospodárskej ulici, na Horných Baštách i na Dolných Baštách. Ešte významnejšie je zistenie konkrétnych sídliskových objektov z veľkomoravského a po veľkomoravského obdobia (zaberajúcich takmer celý neskorší historický areál stredovekého mesta). Archeologický výskum drevozemných objektov na Hviezdoslavovej ulici potvrdzuje, že pôvodný – starší objekt ešte nerešpektoval parcelu (respektíve nebola v tom čase identická s nám známou stredovekou parcelnou sieťou), no nový objekt vybudovaný zakrátko po násilnej deštrukcii pôvodného domu už bol fixovaný na novú parcelu, ktorá pretrvala počas celého stredoveku. Chronologické rozhranie tejto (nepochybne aj sociálnej) zmeny možno dávať do súvislosti s mongolským (tatárskym) vyplienením Trnavy v roku 1241.

Aj budovanie obranného zariadenia rodiaceho sa mesta malo za následok deštrukciu starších sídliskových objektov, ako to potvrdzuje nálezová situácia na Horných Baštách a na Michalskej ulici. Toto všetko sa však udialo len postupne až v priebehu 13. storočia, pričom samotný vývin tu mal svoje zdôvodnenie aj v novej sídliskovej a etnickej situácii, ku ktorej došlo po pustošivom mongolskom (tatárskom) vpáde do Uhorského kráľovstva v roku 1241 až 1242. Do Trnavy a jej blízkeho okolia prichádzalo po tatárskom vpáde nemecké obyvateľstvo. Údaje o majetkoch nemeckých šľachticov v Trnave a jej okolí sú však dôležité aj pre chronologizáciu príchodu nemeckého obyvateľstva do mesta, čo malo dôležité sídliskové dôsledky. Príchod tohto nového obyvateľstva a dosídlenie areálu sídliska museli totiž zákonite viesť k novej parcelácii v Trnave aj s akcentom na majetkový potenciál nového obyvateľstva (svedčia o tom rozdiely vo veľkosti jednotlivých parciel). Podľa všetkého sa zdá, že intravilán mesta úplne nepostačoval, čoho dôsledkom bolo dodatočné zmenšenie plochy najdôležitejšieho trhového priestoru v Trnave – dnešného Trojičného námestia, keď bolo na jeho úkor vyčlenených na južnej strane niekoľko parciel (3 až 7). Pôvodný, mierne nepravidelný obdĺžnikový útvar námestia sa tak zmenšil takmer o polovicu a stratil aj charakter pravidelného útvaru, navyše jeho severnou časťou pretekala Trnávka. Archeologické výskumy dokladajú kontinuitu hlavného kultového miesta sídliska – farského kostola s príľahlým cintorínom. Otvorenou otázkou ostáva zasvätenie pôvodnej preduhorskej (veľkomoravskej) sakrálnej stavby, ktorá predchádzala Kostolu sv. Mikuláša (vznikol najskôr až v 11. storočí). Ten je písomne doložený v roku 1211 (ecclesia de Sumbot), keď sa jeho desiatkový príjem dostáva do majetku Ostrihomskej kapituly.

Fara

Najstaršia zmienka o fare sa nachádza v najstaršej mestskej knihe v zápise z r. 1394 až 1395, kde sú zaznamenané výdavky na opravu hradobných múrov „za farou“. Uvedené doklady lokalizujú najstaršiu farskú budovu inde, ako je v súčasnosti, a to niekde do priestoru k mestským hradbám za farským kostolom. Fara sa nachádzala priamo na cintoríne, ktorý obkolesoval farský kostol, v jej susedstve sa nachádzal aj dom oltárnictva (bratstva) sv. Petra a Pavla.

Karner

V tesnom susedstve farského kostola, juhovýchodne od jeho presbytéria, boli v rokoch 2008 a 2009 archeologicky odkryté základy kruhového sakrálneho objektu, interpretovaného ako karner s údajným patrocíniom sv. Michala. Jeho zánik možno datovať do doby okolo polovice 14. storočia. V pohrebnej kaplnke bola odokrytá až trojmetrová vrstva kostí, čo poukazuje na dlhodobú funkčnosť tohto sakrálneho objektu na trnavskej akropole.

Mužské kláštory

Už v prvej polovici 13. storočia sa v Trnave usídľujú františkáni v oboch svojich odnožiach (ženská ako tzv. damianky a klarisky a mužská – minoriti), takisto aj dominikáni. Okrem toho sa dôvodne predpokladá aj prítomnosť krížovníckeho konventu na mieste neskoršieho dominikánskeho kláštora. Dominikánsky kláštor sa prvýkrát spomína až v zozname dominikánskych konventov Bernarda Guidonia z roku 1303 (Citra Danubius Trna forte Tirnuw). V roku 1313 sa robili v „dome

menších bratov (pri kostole) sv. Jakuba“ menšie stavebné úpravy. Koncom stredoveku okolo roku 1523 sa robili stavebné úpravy aj vo františkánskom kostole.

Kláštor klarisiiek

Je doložený už roku 1239 a patril k najdôležitejším sakrálnym stavbám v meste. Odrazilo sa to v tom, že mu v Trnave od počiatku patrili aj viaceré kúrie a pozemkové majetky podobne ako v prípade Ostrihomskej kapituly.

Kostol sv. Udalrika (Ulricha)

Spomína sa pri vypočítavaní príjmov trnavskej farnosti r. 1495. V jeho okolí ležali polia a rybník, za ktoré trnavskí mešťania platili trnavskej fare určitý cenzus.

Mestský špitál pri Kostole sv. Heleny

Najstarší doklad o jeho existencii pochádza z roku 1340, keď sa spomínajú jeho vinice v Malej Trni, kde mali Trnavčania viaceré vinárske hony. Z roku 1490 pochádza podrobný zoznam majetku špitála a pri tej príležitosti sa dozvedáme už aj o jeho patrocíniu sv. Kríža.

Kráľovský hrad (kúria)

Najdôležitejšia svetská verejná budova, kde sídlil panovník počas svojej návštevy Trnavy, za kastelánov hradu priamo menoval lojálnych úradníkov šľachtického pôvodu. Jeho existenciu tu treba predpokladať najneskôr v 12. storočí (prípadne skôr). Trnava ešte za Anjouovcov bola v čase neustáleného kráľovského sídla jedným z rezidenčných sídelných miest uhorských kráľov, akými boli predovšetkým Stoličný Belehrad, Budín, Ostrihom a na našom území okrem Trnavy aj Košice. Práve v Stoličnom Belehrade je podobná sídlisková dispozícia kráľovského hrádka a k nemu prináležiaceho trhového priestoru vo význame podhradia, ako aj v Trnave, kde túto funkciu plnilo Trojičné námestie. V r. 1271 až 1273 sa popri dobytí Trnavy českým kráľom Přemyslom Otakarom II. okrem „civitas Tyrnensis“ priamo hovorí aj o „castrum Tyrnense“, teda o „trnavskom hrade“. Kráľovský hrad sa už pod označením „curia regis“ pripomína aj v záznamoch mestskej knihy v rokoch 1395 a 1396 a potom aj koncom stredoveku. Vzhľadom na obmedzené možnosti vlastnej fortifikačnej sústavy (o ktorej nemožno pochybovať, že je staršia ako najstaršie opevnenie mesta), limitované príliš rovinným terénom a skorou okolitou zástavbou, bol nepochybne situovaný na najstrategickejšom mieste na trnavskom sídlisku. Preto doterajšou literatúrou predpokladaná poloha má svoje zdôvodnenie. Navyše v tomto priestore bol inundáciou toku Trnávky formovaný (pol)ostrovny útvar (z toho v 16. storočí paralelný slovenský názov „Ostrovna ulica“ pre Hviezdoslavovu ulicu), ktorý tak mohol byť využitý a zahrnutý do sústavy opevnenia kráľovského hradu. Tento ostrov mal tvar ostrohy, preto aj najstaršie označenie uličnej línie v tomto priestore nesie názov buď „Ostrožná ulica“ (r. 1454 Sporergasse), alebo „ulica ostrôh“, čo už môže byť aj poukazom na prítomnosť vojenskej posádky (r. 1495 platea calcariorum). Problém lokalizácie hrádka do tohto priestoru tak komplikuje iba skutočnosť, že hrad sa spomína aj v 16. storočí, no súčasne sa tu podľa daňových registrov vyskytujú trnavskí mešťania a tri samostatné parcely.

Radnica

Až do začiatku 15. storočia mesto nemalo radnicu, zasadnutia mestských úradov preto prebiehali v dome prísazných alebo richtára. V 2. desaťročí 15. storočia mesto prišlo k úprave jedného z meštianskych domov pre potreby radnice. Prvýkrát vystupuje už ako funkčný objekt (in domo consilii, in domo consulum) v roku 1413. V roku 1417 je doložené jej nemecké (in dem rothaus) a v roku 1481 latinské (in pretorio) označenie. Pôvodný stredoveký objekt radnice je dodnes zachovaný v zadnom trakte súčasnej radnice.

Mestské kúpele

Hoci doklady o trnavských kúpeľníkoch sú už od 14. storočia, najstarší doklad o tomto zariadení v Trnave pochádza až z roku 1445, kedy Elena, vdova po Štefanovi z Rozhanoviec, testamentárne poručila kúpele pri kostole sv. Jána Krstiteľa (dominikánskom kláštore) mestskému farárovi a magistrátu. Tieto kúpele sa uvádzajú aj v roku 1495 ako kúpele sv. Jána, boli pravdepodobne situované niekde na Jerichovej ulici. Písomné pramene nás informujú celkovo až o troch kúpeľných

domoch v meste. Už v súpise majetku trnavského špitála z roku 1490 sa pripomína kúpeľ pri farskom Kostole sv. Mikuláša, ktorý trnavskí mešťania do základov zničili. Boli určené pre chudobné obyvateľstvo mesta. Viac dokladov poznáme len o kúpeľoch na dnešnej Divadelnej ulici oproti Kostolu sv. Jakuba. Tento kúpeľný dom sa pripomína už v súpise príjmov farského Kostola sv. Mikuláša, ktoré spísal farár Václav v roku 1481. V roku 1495 je označený ako „kúpele na prechode k sv. Jakubovi“. Práve pri tomto kúpeli existoval organizovaný aj osobitný cech kúpeľníkov (familia balnearum – czecha).

Soľná komora (dvor)

Trnava bola v stredoveku dôležitou tridsiatkovou colnou stanicou, v meste existovala aj soľná komora (sklad) – soľný dvor (Salzhof). V roku 1495 je doložený v mestskej knihe Vincent Abel „im Salczhoff“ (na Soľnom dvore).

Mlyny

Najstarší doklad o viacerých mlynoch bez bližšej polohy pochádza z roku 1313. Priamo v intraviláne mesta boli podľa dokladov dva mlyny – jeden na konci Hornopotočnej ulice, doložený v mestskej knihe farských účtov z roku 1495, a druhý, ktorý vlastnil Janko sedlár. Ten sa nachádzal niekde na Dolnopotočnej ulici. Spomína sa v roku 1481 ako identifikačný bod pre židovskú štvrť nachádzajúcu sa v tomto priestore. V roku 1481 patril jeden lán zeme „za mlynom“ trnavskej farnosti. Trnavskej farnosti patril aj mlyn na rieke Parná na ceste z Trnavy do Ružindola. V roku 1481 patril trnavskej fare mlyn v Bučanoch, ktorý prešiel do zálohovej držby Trnavy a tá ho odovzdala do užívania Kostolu sv. Mikuláša. V roku 1495 trnavská fara získala dvojtretinový podiel aj na majetku mlyna v Krížovanoch nad Dudváhom. Kamenný mlyn nebol v stredoveku majetkom mesta, ale od roku 1493 patril šľachticovi a mešťanovi Pavlovi Holému z Hradnej. Medzi majetkami trnavského Špitála sv. Kríža, spísanými v roku 1490, sa priamo v meste (vo vnútri hradieb) uvádza na potoku Trnávka aj „mlyn na rieke Trnávke s troma kolesami“, ktorý však trnavskí mešťania údajne do základov zničili. O jeho bližšej lokalizácii však konkrétnejšie správy nemáme.

Jatky

Boli sústredené pozdĺž rieky Trnávky. Celkom určite možno ako jatku označiť na tejto ulici len rožný dom na parcele 441, ktorý v roku 1523 vlastnil mäsiar Matúš. V mestskej knihe je lokalizovaný jako „rožná jatka pri potoku za domom Kropáča, strihača súkna“.

Mosty

Potok Trnávka bol dôležitým technicko-hospodárskym zariadením mesta, čo predpokladá jeho pomerne skorú reguláciu, teda najmä spevnenie inundačného toku a reguláciu jeho prietoku pomocou sústavy rybníkov za mestskými hradbami. Fyzicky potok rozdeľoval intravilán mesta, čo riešila sústava mostov. Zo stredovekých dokladov sa dozvedáme len o jedinom z nich, pravdepodobne o moste pri dome na parcele č. 459, s ktorým musel byť aj hmotne prepojený. Spájal Trojičné námestie s Hviezdoslavovou ulicou – bol teda najdôležitejším mostom v meste. Podľa mestskej knihy v roku 1495 obýval dom „na moste“ Bartolomej maliar, ktorý mal voči trnavskej farnosti záväzok vo výške desiatich zlatých. O pevných brehoch Trnávky zase svedčí doklad o mešťanovi Imrichovi Slovákovi, bývajúcim „pri brehu“, predpokladáme, že mal niektorý z domov na Hornopotočnej ulici.

Profánne stavby (meštianske domy)

Zo stredovekých správ môžeme identifikovať podľa príslušnosti ku konkrétnej ulici takmer 170 meštianskych domov, viac ako polovicu z nich pritom možno s istou pravdepodobnosťou priradiť aj ku konkrétnemu parcelovému číslu. Ďalších viac ako 70 objektov poznáme z prameňov bez lokalizácie. Ide o pomerne vysoký počet, pričom jednotlivé doklady o meštianskych domoch – na rozdiel od neskorších daňových registrov zo 16. storočia – nás informujú o skutočnej vlastníckej príslušnosti objektov. Najstaršie zoznamy daňovníkov pre Trnavu sa zachovali až od roku 1529,

celistvejšie až od roku 1536. Nedostatkom týchto zoznamov je však skutočnosť, že zapisovatelia nerozlišovali majiteľov domov od podnájomníkov, čo skresľuje vlastnícky obraz v meste.

Zoznamy daňovníkov sa viedli pedantne najneskôr od 14. storočia. Podľa záznamov v účtovnej knihe mesta prebiehal výber dane starostlivo pod prísnu kontrolou mestskej rady. Členom komisie vyberajúcej daň od mešťanov bol aj mestský notár alebo pisár.

Ulice

Zo stredovekých prameňov si možno utvoriť aj dobrý obraz o uličnej dispozícii a jej pôvodnom názvosloví. Boli nimi tieto ulice:

- platea sancti Johannis, Molczergasse (1454, 1481; dnes Ulica J. Hollého a Ulica Jerichova)
 - platea porte inferioris/ad portam inferiorem (1454; dnes Hlavná ulica)
 - platea dimidietatis (1501; dnes Radlinského ulica)
 - circulum; in angulo (1401, 1481; dnes Námestie Sv. Trojice)
 - platea ad portam superiorem (1495; dnes Štefánikova ulica)
 - platea calcariorum, Sporergergasse; platea magna versus ecclesiam parochialem (1454, 1495; dnes ulica Hviezdoslavova)
 - platea cerdonum (1453; dnes Hornopotočná ulica),
 - platea in transitu ad Judeos (1481; dnes Dolnopotočná ulica)
 - platea institorum (1498; nelokalizovaná)
 - platea pannificum (1495; dnes Halenárska ulica)
 - platea parva; platea stricta (1481; dnes Ulica J. Havlíka)
 - Molczergasse (1440, 1454; dnes Ulica Jeruzalemská)
 - platea sancti Nicolai (1495; dnes Námestie sv. Mikuláša a Kapitulska ulica)
 - platea angusta (1523; dnes Úzka ulica)
 - platea fratrum superior, prudergassen superior (1495; Františkánska ulica)
 - platea fratrum inferior (1481; dnes Vajanského ulica)
 - platea ad sanctum Jacobum (1495; dnes Divadelná ulica)
 - platea Beate Virginis; platea penes monasterium monialium (1481, 1495; dnes Múzejná ulica).
- Demografický vývoj možno podrobnejšie sledovať z daňových registrov až od 16. storočia, kedy

bolo približne 460 zastavaných parciel, čo by mohlo zodpovedať počtu cca 2500 až 3000 obyvateľov vnútorného mesta. Okrem toho žilo viacero obyvateľov aj mimo mestské hrady v predmestiach, a tak celkový počet obyvateľov na konci stredoveku mohol presahovať číslo 5000.

RENEŠANČNÁ TRNAVA

Príchodom kapituly sa zveľadila zástavba dovtedy stagnujúcich priestorov Kapitulskej ulice a námestia sv. Mikuláša. Z najvýznamnejších stavieb, ktoré dal vybudovať arcibiskup Mikuláš Oláh bol arcibiskupský palác a kanonické domy na námestí. Dôkazom ich vysokej umeleckej úrovne sú odkryté figurálne maľby na priečelí domu na rohu námestia. Od renesancie bol v Trnave obľúbený dom s arkádovým nádvorím, často s kamennými toskánskymi stĺpmi. Zaujímavým je aj typ domu so vstupnou sieňou tzv. mázhausom, dodnes zachovaný len ojedinele. Arkiere, polkruhové kamenné portály, nástenné maľby, geometrické a figurálne motívy na fasádach vytvárajú obraz o vysokej stavebnej a umeleckej úrovni renesančnej architektúry Trnavy. Renesancia obohatila siluetu Trnavy o novú dominantu - Mestskú vežu - pozorovateľňu na námestí.

Arcibiskupský palác

Významná renesančná pamiatka vybudovaná Mikulášom Oláhom v rokoch 1542 – 1562, postavená neskôr dvorové krídla a objekt pre archív a knižnicu, kde sa od roku 1668 konali prednášky

právnickej fakulty. Po postupných prístavbách nadobudla rezidencia podobu paláca s uzatvoreným nádvorím. Barokový portál paláca zdobí erb arcibiskupa Františka Forgáča. Na priečelí sú erby arcibiskupov Mikuláša Oláha a Juraja Sečeniho. Palác bol sídlom ostrihomských arcibiskupov až do roku 1820.

Oláhov seminár

Budovu dal postaviť ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh, seminár začal pôsobiť v r. 1566 s desiatimi klerikmi a dvoma profesormi. Zakrátko vyhorel, ale v roku 1590 bol obnovený a rozšírený zásluhou kanonika J. Cheródiho. V rokoch 1619 až 1919 bol v budove útulok pre starých kňazov. Neskôr sa v nej nachádzala kapitulská knižnica.

Námestie sv. Mikuláša

Príchodom kapituly sa zveľadila zástavba dovtedy stagnujúcich priestorov Kapitulskej ulice a námestia sv. Mikuláša. Pôvodne stredoveké domy upravili pre potreby kapituly. Dôkazom ich vysokej umeleckej úrovne sú odkryté figurálne maľby na priečelí domu na rohu námestia. Vľavo je maľba sv. Štefana a sv. Imricha a vpravo je maľba Nepoškvrnenej Panny Márie - Immaculaty.

Seminárska ulica s farou.

Postavili ju na prelome 13. a 14. storočia oproti kostolu sv. Mikuláša. Hlavné priečelie s tympanonom, v ktorom je erb mesta a erb Jána Okoličániho, zdobí vstupný portál s tepanou kovovou bránou s rokokovou výzdobou z roku 1768.

Mestská veža

Renesancia obohatila siluetu Trnavy o novú dominantu - Mestskú vežu - pozorovateľňu na námestí.

Spolu s posilnením obrany mestských hradieb dalo mesto postaviť mestskú vežu, práce na nej boli dokončené v roku 1584.

Kostol svätého Jozefa

Kalvíni začali s jeho stavbou v roku 1616. Kostol je charakteristický barokovou architektúrou s výraznými prvkami nemeckej renesancie. Po príchode paulínov do Trnavy, kostol získala ich rehoľa. Paulíni kostol stavebne upravili, v roku 1701 pristavili loretskú kaplnku a v 19. storočí drevenú zvonnicu s barokovou bānou. Na hlavnom oltári je obraz sv. Jozefa Pestúna. Na strope kostola sú štyri oválne kartuše s obrazmi zo života sv. Jozefa.

BAROKOVÁ TRNAVA

Po požiaroch v rokoch 1666 a 1683 sa začali budovy v meste opravovať. Peter Pázmaň podnietil obnovu klariského a františkánskeho kostola. V meste pribudli niektoré barokové sochárske diela. Na námestí bolo osadené Súsošie Najsvätejšej Trojice a Univerzitné námestie zdobilo Súsošie Panny Márie. Na Námestí sv. Mikuláša pribudlo Súsošie sv. Jozefa. Na severnej strane kostola sv. Mikuláša bola postavená baroková kaplnka Panny Márie Trnavskej (1739-1741). Na oltári sa nachádza Milostivý obraz Panny Márie Trnavskej.

Univerzitný kostol

Kostol s patrocinom sv. Jána Krstiteľa je prvou ranobarokovou stavbou na Slovensku a patrí k najkrajším v Európe. Postavili ju talianski architekti Pietro a Antonio Spazzovci v rokoch 1629 – 1637 na mieste pôvodného dominikánskeho kostola. Tvorila súčasť univerzitných budov. Skvostom interiéru je pôvodný celodrevený hlavný oltár z roku 1640, vysoký 20,3 m a široký 14,8 m. Oltár je bohato zlátený a polychromovaný, tvoria ho tri oltárne obrazy, 27 soch svätých Starého a Nového zákona v nadživotnej veľkosti a viacero malých. Hlavným oltárnym obrazom je Krst Ježiša Krista, na ktorý nadväzujú ďalšie scény zo života sv. Jána Krstiteľa v kartušiach na klenbe kostola. Pod

kostolom je krypta, v ktorej sú pochovaní členovia Spoločnosti Ježišovej a rodina palatína Mikuláša Esterháziho. Okrem duchovných účelov slúžil aj pre potreby univerzity, napr. na dišputy, divadelné predstavenia, promócie a pod.

Univerzitné budovy

Pôvodný dominikánsky kláštor upravený jezuitmi medzi rokmi 1615–1628, postupne nahradili štvorkrídlovým univerzitným areálom. Prvá nová univerzitná budova bola postavená v roku 1640 naprieč pôvodného rajskeho dvora dominikánskeho kláštora, ktorý predelila na dve nádvorie. Po nadstavbe o ďalšie podlažie v roku 1667 slúžila právnickej fakulte, na prízemie umiestnili univerzitnú lekárňu. Autormi budovy boli architekti univerzitného kostola. Kláštorné krídla sa začali búrať postupne a hneď ich nahradzovali novými budovami univerzity. Jednotlivé univerzitné budovy získali názvy podľa krajín, ktoré tvorili Uhorsko (chorvátske, uhorské, sedmohradské krídlo). Každé krídlo bolo dvojposchodové a pozdĺž nádvorie malo chodbu s otvorenými arkádami. V 18. storočí v Trnave pribudlo k univerzitnému komplexu ešte niekoľko barokových stavieb - budova Seminára sv. Štefana (1724), Šľachtický konvikt (1747-1754) a budova Lekárskej fakulty (1772).

Historické budovy Univerzitného komplexu

Legenda:

Areál univerzity

1. Univerzitný kostol sv. Jána Krstiteľa
2. Chorvátske krídlo
3. Uhorské krídlo
4. Sedmohradské krídlo
5. Západné krídlo (bez názvu)
6. Lekárska fakulta bola postavená v roku 1772 na Univerzitnom námestí

Konvikty a semináre

7. Adalbertinum - seminár sv. Vojtecha pre chudobných študentov

Seminár sv. Vojtecha – Adalbertinum dal postaviť arcibiskup Peter Pázmaň v roku 1619 pre chudobných študentov jezuitskeho gymnázia. Budovu postavili v roku 1623. V roku 1710 ju rozšírili a začiatkom 20. storočia nadstavili tretie podlažie. Okrem meštianskej školy bola v budove i mestská knižnica a zbierky prvého mestského múzea. Z pôvodnej stavby sa zachoval ranobarokový portál so sochou sv. Vojtecha z roku 1710.

8. Rubrorum – seminár tzv. Červených klerikov

Generálny seminár založil v roku 1649 arcibiskup Juraj Lippai pre uhorských bohoslovcov podľa podobného seminára v Ríme. Názov pochádza od červených reverend klerikov. Baroková budova bola začiatkom 20. storočia zvýšená o jedno poschodie, fasáda dostala novú renesančnú úpravu. Zachoval sa pôvodný ranobarokový portál s latinským nápisom a erbom zakladateľa. Od roku 1853 sídlilo v budove arcibiskupské, neskôr štátne gymnázium.

9. Marianum – Mariánsky seminár

Mariánsky seminár – Marianum v roku 1667 založil ostrihomský arcibiskup Juraj Selepčeni. Stavba sa realizovala približne v rokoch 1687 – 1700, pri restavbe v štyridsiatych rokoch 18. storočia bol

zachovaný barokový hlavný reprezentačný portál so sochou Panny Márie a erbom arcibiskupa Selepčeniho.

10. Convictum nobilem - Šľachtický konvikt

Priečelie šľachtického konviktu z roku 1897. Šľachtický konvikt dala postaviť Mária Terézia pre študentov Trnavskej univerzity zo šľachtických rodín. Trojpodlažnú štvorkrídlovú budovu v štýle viedenského vrcholného baroka má na čelnej fasáde reprezentačný portál s balkónom s postavami Fortuny a Gracie a barokové košové mreže na oknách. Na chodbách, schodiskách a v jedálni sa nachádza rokoková štuková výzdoba. V južnom krídle je kaplnka sv. Jána Evanjelistu so stropnou freskou Apokalypsy od Vavrinca Mussingera z roku 1758.

11. Stephaneum – seminár sv. Štefana

Seminár sv. Štefana (Stefaneum) dal postaviť Peter Pázmany pre študentov bohosloveckého seminára. V roku 1724 bol prestavaný na štvorkrídlovú dvojpodlažnú budovu, ktorá je dielom neznámeho viedenského staviteľa z okruhu J. L. Hilldebrandta. Po odchode arcibiskupstva do Ostrihomu bol sídlom arcibiskupského vikára, neskôr v ňom bol chlapčenský sirotinec. Fasáde dominuje barokový portál znázorňujúci sprievod hodnostárov kráľovstva na korunováci kráľa, pravdepodobne sv. Štefana.

Súsošie Najsvätejšej Trojice

Súsošie vytvoril Ján Krištof Khien v roku 1695. Na rohoch štvorhranného základu sú sochy: sv. Florián, sv. Agáta, sv. František Xaverský a sv. Anton Paduánsky. V kamennom hrobe je ležiaca socha sv. Rozálie, na vrchole 4 m vysokého stĺpa súsošie Najsvätejšej Trojice korunujúce Panu Máriu. Na kartušiach umiestnených uprostred stien základu sú erby mesta Trnavy, Uhorského kráľovstva, biskupa Štefana Dolného a reliéf Panny Márie Immaculaty.

Súsošie svätého Jozefa

Súsošie vytvoril v roku 1731 domáci sochár I. Melczer z vďaky za ukončenie moru. Na trojhrannom základnom podstavci sú reliéfy sv. Rozálie, sv. Sebastiána a sv. Rocha. Na rohoch podstavca sú sochy Sv. Mikuláš, sv. Karol Boromejský a sv. Katarína Alexandrijská. Nad sochami svätcov sú anjeli s tesárskymi pracovnými nástrojmi a reliéfny erb mesta. Na vrchole obelisku je plastika sv. Jozefa s Ježiškom.

Baroková kaplnka Panny Márie Trnavskej

V severnej časti chrámu je postavená kopulovitá baroková kaplnka, ktorej dominantou je Milostivý obraz Panny Márie Trnavskej – patrónky mesta Trnava. Výnimočnosť tohto obrazu spočíva v tom, že podľa slov svedkov sa na obraze zjavili krvavé slzy, ktorými obyvatel'ov mesta nielen varovala, ale ich ochraňovala počas tragických udalostí v rokoch 1663 a 1708.

ARCHITEKTÚRA 18. STOROČIA

Okrem veľkolepých palácových architektúr boli v tomto období v meste postavené kláštory uršulínok a trinitárov s kostolmi. Významné šľachtické rody si prebudovali v Trnave staršie meštianske domy na objekty palácového typu. Budovy s vysokým komfortom bývania získali rôzne tvarované kamenné vstupné portály. Mali impozantnú interiérovú výzdobu zastúpenú napríklad kachľovými pecami a bohatou štukovou dekoráciou stropov. Popri mnohých jednoduchších maľovaných ornamentálnych motívoch sa v niektorých interiéroch zachovala aj hodnotná figurálna maľba. Súčasťou reprezentačných stavieb mesta sa stala reduta (dnešný dom na Štefánikovej 38), kde sa konali rôzne spoločenské podujatia a plesy.

Obdobie klasicizmu sa výraznejšie nezapísalo do urbanizmu mesta, v tomto štýle bola postavená budova lekárskej fakulty (1772) na Univerzitnom námestí. Postupne bohatí mešťania zakladali za hradbami mesta záhrady s letohrádkami, z ktorých najvýznamnejší je klasicistický pavilón Spiegelsaal z roku 1792, podľa ktorého neskôr pomenovali celú novú štvrť. Opevnenie stratilo svoj fortifikačný charakter a zo strany mesta k nemu začali pristavovať drobné domy mestskej chudoby.

CELOK 1 MESTO, OPEVNENIE, PRIVILÉGIUM

POLE 1.1 Téma: Trnavské panstvo a mesto pred privilégium

PANEL 1

TEXT

Trnavské panstvo

Patrilo k najstarším majetkovo – organizačným celkom na území Bratislavskej župy a bolo súčasťou majetkového zázemia dynastického rodu Arpádovcov. Tvorili ho veľkomoravské sídliská v okolí Trnavy hospodársky a správne podriadené sídlisku v Majcichove. Keď bolo sídlisko v polovici 11. storočia zničené postupujúcimi uhorskými kmeňmi, Trnava sa stala pohraničným oporným bodom. Prevzala na seba všetky správne a hospodárske funkcie a mala osobitnú kráľovskú správu v podobe inštitúcie kráľovského hradu (neskôr kráľovskej kúrie).

V roku 1199 sa Trnavské panstvo stalo venným majetkom uhorskej princeznej Konštancie. Po sobáši s českým kráľom Přemyslom Otakarom I. zlúčila majetky z oboch strán moravsko-uhorského pohraničia, vytvorila veľký majetkový celok, osou ktorého sa stala Česká cesta.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Západnú časť Trnavského panstva tvorilo bolerázske domínium, ktorého súčasťou boli obce Bohdanovce, Klčovany a Šelpice ležiace priamo na spojnici trnavského a bolerázskeho chotára.

Severná hranica lemovala chotár obce Špačiniec a na severovýchode siahala až k hraniciam Brestovian, pričom zahŕňala priestor neskoršej dediny Horné Lovčice.

Na východnej strane pôvodne patrili domínium dediny Modranka a Hrnčiarovce nad Parnou a hranicu uzatvárala zem Parna, neskôr dedina Biely Kostol.

Vlastnícke pomery v okolí Bolerázu sa po tatárskom vpáde začali postupne meniť a kráľovskými donáciami sa pôvodne jednotné Trnavské panstvo rozpadlo.

Grafika

1. Kontinuita archeologických nálezov na území dnešného mesta Trnava od najstarších čias po VM (mapa DT s. 117 a legenda – Urminský)
2. Vyznačenie doteraz zaznamenaných významných centier (mapa V. Rábik In Pamiatky Trnavy 15, str. 3)

PANEL 2

TEXT

Predmestské osídlenie

Stredoveká Trnava sa vyvíjala ako niekoľko samostatných osád. Ležali na nevelkých pahorkoch nad dolinou riečky Trnávky, ktorej názov bol odvodený zo slovenského apelatíva trň a upomína na jeho bohatý porast v lokalite. Od neho bol odvodený aj pôvodný názov trhovej osady na jej ľavom brehu. V druhej polovici 11. storočia sa zvýšil význam miestneho trhu a osada dostala maďarské pomenovanie Sobota (Szombat, Szombathely) podľa dňa konania trhu. Jej kultovým strediskom bola románska rotunda so zasvätením sv. Jurajovi spolu s cintorínom a kaplnkou svätého Michala, ktorá sa neskôr stala karnerom (kostnicou).

Prvou zmienkou o Trnave je listina ostrihomskeho arcibiskupa Jána z roku 1211 o darovaní časti príjmov Ostrihomskej kapitule z kostola v osade Sobota (Sumbot).

Nemeckí obchodníci prevážajúci svoj tovar cez osadu Sobota po diaľkovej obchodnej ceste spájajúcej Uhorsko so západnou Európou položili základy obchodnej ulice, ktorú dodnes pripomína lievikový tvar Jeruzalemskej a Kapitulskej ulice. Pôvodný slovenský názov Trnavy si prispôsobili (Tirna, Tirnau) a miestny kostol zasvätili Mikulášovi - patrónovi obchodníkov.

Na druhej strane Trnávky sa osídlenie sústredilo pri kláštore sv. Jakuba, kde podľa staršej literatúry predpokladáme prítomnosť benediktínskeho opátstva.

Grafika

Hypotetická rekonštrukcia karnera (In Pamiatky Trnavy 20, str. 16 – 17)

Listina ostrihomskeho arcibiskupa Jána z roku 1211

(prvá písomná zmienka o kostole svätého Mikuláša, kedy daroval ostrihomský arcibiskup Ján kapitule právo vyberať desiatky)

VITRÍNA 1

Archeologické nálezy: gotická tehla, keramika a mince

Gotická tehla „prstovka“, Trnava, stredovek (5 až 10 kusov s rozmermi 38 cm x 12 cm)

Keramika:

00050/A/96/58 Hrnec, Rozmery: v 13,5 cm, priemer 10 cm

Popiska: Hrnec, Abrahám, 10. – 11. storočie

00052/A/96/58 Hrnec, Rozmery: v 8,5 cm, priemer 11,5 cm

Popiska: Hrnec, Abrahám, 10. – 11. storočie

00054/A/96/58 Hrnec, Rozmery: v 12 cm, priemer 8 cm

Popiska: Hrnec, Abrahám, 10. – 11. storočie

00485/A/426/59 Hrnec, Rozmery: v 14,2, priemer 11,5 cm

Popiska: Hrnec, neznáma lokalita, 10. – 11. storočie

01076/A/292/61 Hrnec, Rozmery: v 11,7 cm

Popiska: Hrnec z kostrového hrobu, Abrahám, 10. – 11. storočie

03575/A/23/65 Hrnec, Rozmery: v 30 cm, priemer 20 cm

Popiska: Hrnec, Trnava „Nad Wajslovou dolinou, 10. – 11. storočie

03674/A/45/71 Hrnec, Rozmery: v 24,8 cm priemer 21 cm

Popiska: Hrnec, Hrnčiarovce nad Parnou, 10. – 11. storočie.

04642/A/38/75 – Hrnec, Rozmery: V. 18,8 cm, pr. 16,7 cm

Popiska: Hrnec, Vlčkovce, 11. – 12. storočie.

04645/A/41/75 – Hrnec, Trnava, 11. – 12. storočie, Rozmery: v 16,4 cm, priemer 13,8 cm

Popiska: Hrnec, Trnava, 11. – 12. storočie.

Mince:

12678/A/6/93 Strieborný polotovar, Trnava, stredovek, d. cca 4 cm

12590/A/6/93 Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm

12577/A/6/93 Frizašský fenig Leopolda, Trnava, 1198-1230. pr. 1,5 cm

12584/A/6/93 Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm

12595/A/6/93 Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm

12580/A/6/93 Minca, Trnava, stredovek. pr. 1,5 cm

12592/A/6/93 Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm

12578/A/6/93 Frizašský fenig Leopolda, Trnava, 1198-1230. pr. 1,5 cm

12583/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12581/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12586/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12576/A/6/93	Frizašský fenig Bertholda IV, 1188-1204. pr. 1,5 cm
12585/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12594/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12579/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12582/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12593/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12588/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12591/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm
12589/A/6/93	Frizašský fenig Ebenharda II., Trnava, pred r. 1235. pr. 1,5 cm

POLE 1.2 Téma: Privilégium Belu IV.

PANEL 3

TEXT

Privilégium Belu IV.

Uhorský panovník Belo IV. v roku 1238 udelil Trnave privilégium slobodného kráľovského mesta PRIVILÉGIUM GENERALE. Predurčovala ju existencia samosprávy, opevnenie a prítomnosť žobravého rádu klarisiiek a františkánov. Privilégium priznalo výsady miestnemu obyvateľstvu aj hosťom – nemeckým obchodníkom a valónskemu obyvateľstvu z dnešného územia Belgicka. Mesto plnilo funkciu pevnosti, chránilo dôležité cesty a zároveň malo významnú úlohu v medzinárodnom obchode. Do pokladnice mesta plynuli príjmy z cla, mýta, daní a trhových poplatkov.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Voľný preklad privilegálnej listiny:

1. Mešťania (civibus) nesmú byť nútení nastúpiť do takého vojska, kde nebude kráľ osobne prítomný.
2. Budú povinní postaviť za každých sto usadlostí jedného vojaka, všetkými patričnosťami vojenskými veľmi čestne vystrojeného.
3. Nesmú sa donútiť k nijakým súdom k súbojom medzi sebou, ani s inými, ale každá sporná vec musí sa vyriešiť prisahou dvanástich mužov. Svedkov možno pivádzať proti nim iba zo svojho stredu, alebo iných hostí, ktorí majú podobnú slobodu.
4. Povinní sú dostaviť sa len pred kráľovský súd, alebo pred toho, koho si oni za richtára mesta zvolia.
5. Ich richtárom nech je ten, koho si zvolia spoločne, alebo ich väčšia a zámožnejšia časť, pravda, za kráľovského súhlasu.
6. Keby sa zistilo, že tento je nespôsobilý, odstráni sa zo sudcovského úradu kráľovskou mocou. Tento sudca má právo súdiť vo všetkých civilných a hrdelných pravotách, vzniklých medzi nimi, alebo medzi nimi a cudzincami. Ak sa zistí, že je nedbanlivý, alebo nespravodlivý vo vysluhovaní, alebo ak je celé mesto zainteresované na pravote, nech sa až potom obrátia na kráľovský súd.
7. Všetci, ktorí sem prídu bývať, podriadení sú iba richtárovi.
8. V daňových veciach nech sú považovaní za majiteľov takých slobôd ako stoličnobelehrdskí mešťania.
9. S peňazomencami nech sa nezaobera župný poverenec, ale richtár postará sa v meste o kráľovské financie tak, aby boli chválou chýrne v zmysle kráľovských nariadení.

10. Richtár s dvanástimi prisažnými bude mať právo vymerať trest s'atia, alebo iný trest za zločiny spáchané po okolí, ak len nebude reč o zemanovi, ktorého posúdenie si ponecháva kráľovský majestát.

11. Prajeme si, čo sa týka ustanovenia farára, aby im bolo zachované všeobecné právo, totiž právo slobodne voliť farára, ktorého musia predstaviť ostrihomskému arcibiskupovi na potvrdenie, či je schopný, pritom majú byť zachované práva ostrihomskej fary²[5] na tie dôchodky, ktoré používa z tejto farnosti.

12. Desiatky nech sa platia podľa nemeckého zvyku v prírodninách³[6], čo sa doteraz užívalo a zachovávalo.

13. Slobodní ľudia odkiaľkoľvek by chceli prísť bývať medzi nich, majú právo presťahovať sa bez prekážky ich osobám a majetku.

14. Ani župan, ani hocijaký iný hodnostár nesmie sa usadiť v ich meste bez ich súhlasu a ak sa niekto usadí tak, že by neprotestovali proti nemu, musí si zadovážiť všetky svoje potreby spravodlivou kúpou.

VITRÍNA 2 (Dôraz na dominantnosť archívneho materiálu)

43777/529/2017 Privilégium Belu IV. Rozmery: š 58 cm, v 39 cm

PANEL 4 Téma: Mestský znak Trnavy

TEXT

Mestský znak Trnavy

Pečať mesta vznikla v druhej polovici 13. storočia. V šesťspicovom kolese je znázornený obraz vesmíru, v strede ktorého je Kristus Pantokrator (vládca vesmíru). Vo výsečiach kolesa sú umiestnené grécke písmená Alfa a Omega, slnko a mesiac a neskôr sa v nich objavili aj písmená r, c (regia civitas), dopĺňajúce kristocentrickú symboliku. Kristus hovorí o sebe: Ja som Alfa a omega, slnko a ranná hviezda žiarivá, počiatok a koniec.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Najstarší odtlačok typária je zachovaný na listine z roku 1347 až 1348. Pôvodne sa jednalo o pečať obyvateľov osady Sobota (Sumbot). Pravdepodobne vývojovo súvisí s dávnou formou zaužívanej značky sobotských obchodníkov. Jej zjednodušenou obmenou bol kríž v kruhu, ktorý sa rozvinul do tvaru šesťspicového vozového kolesa so spicami balustrovaného tvaru. V strede, v osi kolesa s hlavou Krista (Christogram) a kolopisom *S. (igillum) civium de Zumbothel cum rota fortune*, v preklade S kolesom šťasteny a s Bohom vo voze. Pod kolopisom sú figúry hviezdy a polmesiaca, ktoré nachádzame v najstaršom erbe rodu Hunt-Poznanovcov, pôvodných majiteľov trnavských osád podliehajúcich centrálnému hradisku v Majcichove. Figúry sa preniesli spolu s modrou farbou štítu. Písmená alfa a omega a nad nimi r a c (označujúcimi rás mesta regia civitas) boli prevzaté z ikonografie dobových mincí.

Grafika

1. Drevorez - Ján Sambucus, Emblemata, Antverpy 1564, s. 167 – 168. Hic rota pro insigni, caelestis vtrinque tuetur. Nuncius, et Christo praeside tuta manet.
2. Fotografia odtlačenej pečate (podľa J. Šimončiča)
3. Rôzne varianty odtlačku pečate

EXPONÁT 2

Reliéfny znak Trnavy na dotyk

37896/kópia- Erb Trnavy – Kópia z umelého kameňa, kolorovaná, rozmery: v 980 mm, š 1070 mm, hĺ 90 mm

POLE 1.3 Téma: Kráľovské mesto

PANEL 5

TEXT

Majetky mesta, chotár, poddanské dediny

Feudálne panstvo Trnavy tvorili pozemky a dediny v blízkom okolí slúžili mešťanom ako hospodárska základňa. Obyvatelia poddanských dedín sa venovali vinohradníctvu a požívali rovnaké privilégia ako mešťania Trnavy. Trnave platili dávky (lucrum camerae, taxa) a desiatok si Trnava prenajímala od kapituly.

V roku 1244 daroval Belo IV. trnavským hostom zem Parna. Jednalo sa o rozsiahle územie východnej časti rozpadnutého trnavského dominia, z ktorého patrili pred rokom 1270 Trnave dve samostatné dediny - Hrnčiarovce nad Parnou a Modranka. V roku 1280 Trnavčania získali obec Veľké Brestovany a od roku 1291 patrili Horné Lovčice (Nové Mesto).

V účtoch mesta pravidelne vystupujú ako poddanské dediny Horné Lovčice, Brestovany, Modranka a Ružindol. Po roku 1589 sa namiesto Horných Lovčíc objavujú Hrnčiarovce nad Parnou. Okrem dedín patrili do trnavského chotára prédiá – Mníšske, Kočišské a Starý Linč.

Grafika

1. obrázok – grafika dobová

Popíska: Pohľad na mesto z juhovýchodnej strany. Autormi sú G. Hoefnagel a V. Hollar. Veduta bola uverejnená v diele Civitatis orbis terrarum v rokoch 1572 – 1617. Zdroj. Europeana

2. Mapa trnavského chotára podľa z roku 1767 (ŠOKAT)

PANEL 6

TEXT

Kráľovské mesto a povinnosti voči kráľovi

Trnava bola jedným z rezidenčných miest uhorských kráľov s existujúcim kráľovským hrádkom či hradom, ktorý bol útočiskom panovníkov počas ich pobytu v meste. Stál v strede mesta - na poloostrove vyformovanom tokom Trnávky, ktorá v minulosti pretekala stredom mesta. Hrad bol v 14. storočí prestavaný na spôsob talianskeho mestského kastela na kráľovskú kúriu.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

ČASOVÁ OS

- V roku 1323 bol osobne prítomný v Trnave kráľ Karol I. Róbert
- Jedna z najvýznamnejších udalostí sa uskutočnila 13. februára 1327 vo františkánskom kostole sv. Jakuba. Na schôdzke uhorského kráľa Karola I. Róberta a českého kráľa Jána Luxemburského sa dohodlo spojenectvo a sobáš medzi Karolovým

prvorodeným synom Ladislavom a dcérou českého kráľa Annou.

- Stretnutie uhorského kráľa Ľudovíta I. s českým kráľom a rímskym cisárom Karolom IV. v roku 1360.
- V 1363 a 1372 bol osobne prítomný v Trnave kráľ Ľudovít I.
- Dňa 11.12.1379 za účasti cisárovnjej Alžbety Pomoranskej, kráľa Ľudovíta I. a početných barónov Uhorska a z Čiech sa v Trnave slávil zásnuby Ľudovítovej dcéry Márie a Žigmunda Luxemburského..
- V noci z 10. na 11. septembra 1382 v kráľovskej kúrii v Trnave zomrel uhorský panovník Ľudovít I., prezývaný Veľký.
- V rokoch 1397, 1419, 1421 bol Žigmund Luxemburský osobne prítomný v Trnave a pri tejto príležitosti potvrdil mešťanom viaceré výsady.
- V od apríla do septembra 1435 Žigmund Luxemburský prostredníctvom svojich mandátov a privilégií zmierňuje škody Trnavčanov spôsobené husitami.
- V roku 1442 bol osobne prítomný v Trnave kráľ Vladislav I.
- V roku 1452 a 1456 bol osobne prítomný v Trnave gubernátor Ján Huňady a zaviazal sa nezaťažovať Trnavčanov žiadnymi daňami.
- V roku 1467 kráľ Matej I. nariadil v Trnave stavom Nitrianskej a Trenčianskej župy, aby zabezpečili vyčistenie a opravu mestských hradieb Trnavy.
- Po smrti kráľa Mateja v júli 1490 sa v Trnave uskutočnili rozhovory Vladislava II. Jagelovského s predstaviteľmi uhorskej šľachty o nástupníctve na uhorský trón.
- V roku 1499 bol v Trnave osobne prítomný kráľ Ľudovít II., ktorý tak v meste nepochybne strávil aj vianočné sviatky.
- Na prelome rokov 1508 a 1509 kráľ Ľudovít II. odpustil mestu daň počas nasledujúcich desiatich rokov s podmienkou, že za takto získané prostriedky Trnavčania opravujú mestské hradby.
- V roku 1523 bol v Trnave osobne prítomný kráľ Ľudovít II.
- Cisár Jozef II. poctil Trnavu dvomi návštevami, v roku 1770 a v roku 1783.
- V októbri 1820 prišiel do mesta cisár František I. so svojou manželkou.
-

Grafika

1. Dnes už neexistujúca renesančná budova na Hviezdoslavovej ulici, v ktorej údajne zomrel Ľudovít I., kresba Weinwurma spreď roku 1892 pre miestny kalendár.
2. Miesto predpokladaného umiestnenia kráľovskej kúrie na katastrálnej mape z r. 1895

PANEL 7

TEXT

Mestské opevnenie

Mestské opevnenie vymedzovalo mesto s obrovskou plochou 56 ha už od 13. storočia. Prvú stavebnú fázu tvorila trojkilometrová konštrukcia opevnenia 35 uzavretých tehlových veží pospájaných pravdepodobne drevozemnou hradbou obkolesenou vodnou priekopou. V druhej stavebnej fáze bola nahradená tehlovými múrmi, ktoré vymedzovali pravidelný obdĺžnikový tvar opevnenia s rozmermi 800 x 700 m. Počtom veží a samotnou rozlohou sa radilo k najväčším opevneniam v Uhorsku. V opevnení boli štyri brány, ku ktorým viedol most ponad vodnú priekopu. Okrem týchto brán boli dve malé bránky, tzv. fortne pre peších vo východnej a západnej časti opevnenia. V 16. storočí sa vyplnili prieluky medzi ozubením cimburia na hradbách, baštách a vežiach zväčša hákovnicovými strieľňami trojuholníkového tvaru alebo smolnými nosmi. Pred Dolnou a Hornou bránou vybudovali pravouhlé

barbakany. Lovčickú bránu s predbráním z 15. storočia neskôr zamurovali a v hradbách urobili tri bránky pre peších. V 70. rokoch 18. storočí prišlo k zániku obrannej funkcie hradieb.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Štvorpodlažné hranolové veže so štvorcovým pôdorysom boli vymurované z tehál. Steny múrov z nepálenej tehly boli upravené škárovaním. Do veží sa vstupovalo na úrovni druhého podlažia. V stene orientovanej k mestu na horných podlažiach osvetľovalo interiér väčšie okno. Na prednej a bočných stenách bývala štrbinová strieľňa, na úrovni piateho podlažia bola veža ukončená cimburím.

Vždy dve protiľahlé brány spájala cesta vedúca naprieč mestom. Dolná brána ležala vo vyústení Hlavnej ulice, oproti nej na konci Štefánikovej ulice ležala Horná brána. Pri vyústení Halenárskej ulice ležala Lovčická brána a Malženická brána ležala na zaniknutom pokračovaní Hollého ulice, spájala cestu, ktorá od západu obchádzala zástavbu námestia vo východnej časti mesta a za mestom sa na ňu napájala Považská cesta.

V druhej stavebnej fáze v polovici 14. storočia pôvodné drevozemné valy nahradili tehlovými múrmi. Na základ z lomového kamenného muriva postavili 10 m vysoké a 170 až 230 cm hrubé hradby z pálených tehál, ktoré mali v korune ukončenie murovanou ochodzou chránenou predpršňou a cimburím. V každom druhom ozube cimburia bola štrbinová strieľňa. Na mieste zbúraných pôvodných veží alebo medzi nimi postavili otvorené hranolovité bašty s dvomi podlažiami ukončenými cimburím. Tehlové murivá boli celoplošne omietnuté.

V 16. storočí sa vyplnili prieluky medzi ozubením cimburia na hradbách, baštách a vežiach zväčša hákovnicovými strieľňami trojuholníkového tvaru alebo smolnými nosmi. Pred Dolnou a Hornou bránou vybudovali pravouhlé barbakany. Lovčickú bránu s predbráním z 15. storočia neskôr zamurovali a v hradbách urobili tri bránky pre peších.

Grafika

1. Kolorovaná veduta Jozefa Jägrova z rokov 1740 – 42 s nápisom Tyrnavia, drevorez

EXPONÁT 3

Kamenná tabuľa na podstavci

08749/344/64 Pamätná tabuľa z roku 1382 o smrti kráľa Ľudovíta z Anjou

Rozmery: v 490 mm, š 470 mm, h 170 mm

Popíska: Pamätná tabuľa osadená v roku 1882 k 500. výročiu smrti kráľa Ľudovíta z Anjou v roku 1382. Pôvodne bola tabuľa osadená na I. poschodí domu na Hviezdoslavovej ulici medzi oknami, dnes na jeho mieste stojí budova pošty. Na tomto mieste podľa skupiny historikov zomrel uhorský kráľ Ľudovít z Anjou. Tabuľu napokon premiestnili na dom č. 281 vďaka dobovej zmienke, že kráľ zomrel „na ostrove“.

Text v maďarčine:

„Ezen házban

mely egyes udvari részeiben

a XIV század elején épült

húnyt el

a nemzedékek óta femálló

hagyomány szerint

NAGY LAJOS

Magyarország dicsó Királya

1382 september 11^{kén}

A felezesredes evforduló alkalmából

A pozsonyi Toldy-kör inditványára
Ezen emléktablát kegyeletből emelte
Popovits Sára háztulajdonosnö
1882“

TAKÁTS Müve

Preklad: V tomto dome na mieste časti dvora stál na začiatku 14. storočia dom, kde podľa tradície zomrel Ľudovít Veľký slávny uhorský kráľ dňa 11. septembra 1382. Z iniciatívy Toldyho krúžku v Bratislave dala osadiť túto tabuľu Sara Popovits majiteľka domu.

CELOK 2 STREDOVEKÁ TRNAVA V 13. – 15. STOROČÍ

POLE 2.1 Téma: Mestská samospráva, národnostné spory, Židovské geto

PANEL 8

TEXT

Mestská samospráva

Artikula 5 – Trnavčania sú povinní dostaviť sa len pred kráľovský súd, alebo pred toho, koho si oni za richtára zvolia. Ich richtárom nech je ten, koho si zvolia spoločne, alebo ich väčšia a zámožnejšia časť, pravda, za kráľovského súhlasu. Keby sa zistilo, že tento je nespôsobilý, odstráni sa zo sudcovského úradu kráľovskou mocou. Tento sudca má právo súdiť vo všetkých civilných a hrdelných pravotách, vzniknutých medzi nimi a cudzincami...

Trnavské mestské právo sa vyvíjalo z magdeburského práva. Samotný úrad richtára ako najvyššej správnej funkcie bol zo začiatku v rukách lokátora v rámci jednej šľachtickej dynastie s predikátom „z Modranky“. Štruktúra mestskej samosprávy sa dotvorila až v 30. rokoch 14. storočia. Základným samosprávnym orgánom bolo spoločenstvo 12 mešťanov – držiteľov mestských výsad - TOTA COMUNITAS - richtár a prisázní mešťania.

Od 15. storočia tvorilo vonkajšiu mestskú radu 24 mešťanov. Vnútorňú mestskú radu tvorilo dvanásť vážených a majetných mešťanov – CONSILIUM, SENATUS, ktorí si zo svojho stredu volili každé dva roky na Veľkonočný pondelok alebo na sv. Juraja richtára – iudex, mešťanostu – conzula a kapitána – capitaneus.

TEXT

Národnostné spory

V roku 1486 sa pri voľbe richtára vyostrili národnostné nepokoje medzi slovenským, nemeckým a maďarským kandidátom, ktoré urovnala až listina Mateja Korvína:
Kto bude pri voľbách vyvolávať rozbroje a neuposlechne richtára, príde o hlavu a majetok.

Nariadenie cisára Ferdinanda I. stanovilo voľbu richtára a šesťdesiatčlennej vonkajšej rady celým mešťanstvom. COMITATUS TRIUM NATIONUM tvorilo 60 zástupcov troch národností (20 Slovákov, 20 Maďarov, 20 Nemcov) a každá národnostná skupina bola zastúpená jedným tribúnom. Richtárom bol jeden rok Nemec, druhý Maďar a tretí rok Slovák.

Od roku 1690 magistrát volilo šesťdesiat členov volenej obce. Zrušená bola funkcia troch tribúnov a ustanovil sa iba jeden tribún – otec mesta. Dohľadom pri mestských voľbách bola prítomnosť kráľovského komisára.

TEXT

Židovské geto

Židovské geto bolo v dnešnej Dolnopotočnej ulici pri Trnávke písomne doložené

koncom 15. storočia ako Židovská ulica. Židia sa vyčleňovali z mestskej spoločnosti samostatným právnym systémom a úradom richtára, tzv. prefekta Židov. Nezhody medzi mešťanmi a Židmi vyústili do násilných konfliktov. V roku 1539 vydal kráľ Ferdinand I. na osobitnú prosbu Trnavčanov dekrét, ktorým boli Židia z Trnavy vypovedaní.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov Radnica

Zasadnutia mestskej rady sa pôvodne konali v dome príslušného mestského funkcionára. Budova radnice sa prvýkrát pripomína v roku 1413 ako domus consilii – dom so sieňami na rokovania mestskej rady a širšej mestskej obce. V objekte bol umiestnený aj mestský archív a väzenie a neskôr k nemu pristavali aj malý dom pre kata, ktorého na požiadanie požičiavali okolitým mestám.

Tzv. Západné krídlo súčasného komplexu trnavskej radnice ukrýva budovu trnavskej mestskej samosprávy z prelomu 14. a 15. storočia. Tvoria ju trojdielna gotická zostava okien. Pivnica pod ňou slúžila ako väzenie s troma poľami krížových klenieb, v renesančnej väznici na prízemí sú zachované kresby a nápisy väzňov. Zvlášť cenný je barokový žalár s pôvodnými zaklenutými malými celami a miestnosťou pre žalárnika.

Barokovo-klasicistický objekt palácového typu s arkierom a krížovými klenbami zdobenými štukovou výzdobou talianskych majstrov sa z radnice stal na začiatku 18. storočia. Na čelnej fasáde je vysunutý balkón nesený toskánskymi stĺpmi. Je na ňom erb mesta a chronogram. Neskôr bol k areálu radnice pripojený susedný meštiansky dom z 13. storočia. Na podstrešnom vlyse uličných fasád sú figurálne a zvieracie motívy.

Richtár so súdnou právomocou vykonával rozsudky v civilných a hrdelných sporoch (in quacunq̄ue lite civili vet etiam criminali), čiže mesto malo právo sťat' zločincov mečom (habeat potestatem poenam decapitationis). Od 18. storočia prevzal na seba túto právomoc fiškál. Podliehal mu rektor mestskej pokladnice – výberca daní, mestský lekár, ránhojič, pôrodná babica, správca mestského špitála (xenodochium), učiteľia, kazatelia, sirotský otec, kostolný otec, zvonár.

Conzul riadil mestské hospodárstvo a hospodárstvo poddanských dedín. Bol poverený dozorom nad výkonmi mestských orgánov, kontroloval perega, vinohradníkov, strážcov viníc, mestského hospodára, dvorského a trhového sudcu, poslov, pastierov, poľných a lesných hájnikov, dozorcú stodôl a sýpok, pieskara, sťahovačov vína, sýpkara, mlatcov a pivovarníka.

Kapitán bol predstaveným mestskej polície a dozeral na mravnú a požiaru bezpečnosť mesta. Jeho funkcia sa vytvorila z pôvodnej pozície kastelána kráľovského hrádka.

Voľba mestského **farára** musela byť potvrdená ostrihomským arcibiskupom.

Volebné právo

Voliť a voleným mohol byť len trnavský mešťan, mohol sa ním stať aj cudzí, ktorý v meste desať rokov býval, vlastnil dom a mal slušnú živnosť. Pri slávnostnom akte prijatia za mešťana sľúbil poslušnosť a úctu richtárovi a magistrátu. Na uhorskom sneme mala Trnava ako kráľovské mesto jeden hlas, snemov sa zúčastňovali dvaja senátori.

Vyhnanie Židov z mesta

Židia si postavili synagógu, o ktorej je doklad z roku 1539, keď ju darovali Michalovi Peregovi, prefektovi kráľovskej komory a predstavenému uhorských Židov. Do kráľovskej pokladnice platili osobitnú daň, ktorej výška sa rovnala asi jednej štvrtine celkového kráľovského cenzu Trnavčanov. V roku 1539 vydal kráľ Ferdinand I. na osobitnú prosbu Trnavčanov dekrét, ktorým boli Židia z Trnavy vypovedaní. Ako dôvod sa uvádzala údajná nimi spáchaná vražda dvojročného chlapca, syna Trnavčana. V súvislosti s týmito udalosťami vzniklo aj pozoruhodné falzum, datované do roku 1494, podľa ktorého údajne už v tomto roku trnavský magistrát

vypovedal z mesta všetkých Židov, pretože vraj Židia Marek, Abrahám „yakožto y giní zide“ rituálne zavraždili dve kresťanské deti, za čo dala mestská rada na námestí upáliť desať Židov a dve Židovky.

Grafika:

1. (MG, Deputationalia kart 1.) ZÁPISNICA O PREBERANÍ RICHTÁRSKEHO ÚRADU
22.4.1555

2. SCHÉMA MESTSKEJ SPRÁVY Z POLOVICE 18. st. (In Šimončič, J. Slobodné kráľovské mesto a magistrát 1238 – 1922

3. Sken volebnej kandidátskej listiny z 23.8.1834 (12654)

04. – 12. Gotická radnica, autor: Blažej Vitek

13. Budova mestskej samosprávy, kresba Karel Votlučka

VITRÍNA 3

Symboly richtára, trnavská kniha účtov - fakimile, mestská pokladnica, listiny panovníkov mestu -faksimile, typáriá, militáriá - meč kata a pod.

12913/364/06 Typárium kruhového prierezu (18 mm) s vykrajovaným držadlom opatreným kruhovým otvorom, 1. polovica 15. Storočia

Rozmery: dĺžka 24 mm

03611/96/58 Zámok mosadzný

Rozmery: d 55 cm, š 28,5 cm

03616/96/58 Kľúč, koniec 18. Storočia

Rozmery: dĺžka 16 cm

03617/96/58 Kľúč, koniec 18. Storočia

Rozmery: dĺžka 11, 5 cm

02801b/96/58 Posýpátko – kalmár

Rozmery: priemer 8 cm, v 7 cm

02802/96/58 Kalamár

Rozmery: priemer 7 cm, v 7, 5 cm

10393/1728/65 Žezlo trnavského richtára, koniec 17. Storočia

Rozmery: dĺžka 51 cm

13314/863/76 Strieborný zvonček

Rozmery: v. 12cm, priemer 7,3cm

Popiska: Zvonček trnavského richtára s nápisom *CAMPANA CIVITATIS TYRNAVIENSIS QVA PRAE MANIBUS DNORVM IV. DICVM EIVSDEM CIVITATIS TYRNAVIENSIS ASERVARI SOI. ET* z roku 1724

07181/1761/65 Meč trnavského kata, 1685

Rozmery: dl. 1080 mm, š 60 mm

Popiska: Keď mestský kat Gašpar Fraj odchádzal v roku 1740 do výslužby, odovzdal tento meč mestu na pamiatku. Z rozkazu kráľa Karola VI. popravil ním 20 zločincov za 8 rokov.

14033/291/77 Vývesný znak hrdelného práva , 18. Storočie

Rozmery: dl. 87 cm, š 64 cm

14057/315/77 Okovy s reťazou, 18. Storočie

Rozmery: priemer okovy 10,5 cm a 7, 5 cm, dĺžka reťaze 120 cm

14180/385/77 Klada, 1818

Rozmery: dl. 58 cm, š 25 cm

Listiny:

Faksimile Listiny Mateja Korvína z roku 1486

Rozmery: š 41 cm, v 21 cm

Faksimile listiny Ferdinanda I. o urovnaní sporov medzi národnostnými menšinami

Rozmery: š 81 cm, v 57 cm

Faksimile knihy účtov mesta Trnavy

Rozmery: š 47 cm, v 30 cm

Judaiká:

03890/96/58 Svietnik olejový

Rozmery: v 21 cm,

03953/96/58 Svietnik Chanukia

Rozmery: v 26 cm

03956/96/58 Svietnik Chanukia

Rozmery: v 15 cm

12050/183/74 Besamin

Rozmery: v 17, 5 cm, priemer 4, 5 cm

EXPONÁT 4

Voľne inštalované predmety

10603/1941/65 Halapartňa

Rozmery: d. 1330 mm, d. sekera 390 mm, š. sekery 190 mm

Popiska: Halapartňa mestského strážníka

10604/1942/65 Halapartňa

Rozmery: d. 1450 mm, d. sekera 420 mm, š. sekery 210 mm

Popiska: Halapartňa mestského strážníka

13740/1189/76 Truhlica drevená – mestská pokladnica

Rozmery: v 55 cm, dl 100 cm, hl. 54 cm

Popiska: Pokladnica bednovitého charakteru spevnená železnými priečnymi i zvislými pásmi, pribitými klincami. Uzatváranie perkové na dva zámky. Vo vnútri truhlice je na bočnej stene jedna menšia prihradka a dve menšie železné konzoly, ktoré slúžili ako police.

POLE 2.2 Téma: Život v stredovekom meste

PANEL 9

TEXT

Rády a kláštory, kostoly a náboženstvo, stredoveký spôsob života

V stredovekej Trnave sa už pred udelením výsad vytvorili priaznivé podmienky pre príchod žobravých rádov. V juhovýchodnom kúte opevnenia Trnavy sa usadil rád sv. Kláry (pôvodne damiánky), ktorý je písomne doložený v roku 1239. Zároveň s ním prišli aj františkáni, ktorí sa usídlili pri západnom úseku hradieb. Na severovýchode mesta si vybudovali svoj kláštor dominikáni, pravdepodobne na mieste pôvodného johanitského konventu. Prítomnosť johanitov v Trnave predpokladá trhový charakter mesta, v ktorom sa vyberal tridsiatok. Rovnako tiež zachovanie patrocínia sv. Jána Krstiteľa. V románskej podobe z predmestského osídlenia pretrvala významná sakrálna stavba Kostola sv. Mikuláša.

K verejným stredovekým stavbám mesta patril aj areál špitálik s Kostolom sv. Heleny, s pôvodným partrocíniom sv. Kríža. Pre najchudobnejších obyvateľov ho vybudovali pri južnom úseku hradieb a z vonkajšej strany opevnenia umiestnili cintorín.

Grafika

1. 1. Veduta Trnavy od juhozápadu na oceľorytine z diela Samuela Mikovíniho Palladis Hungaricae (rytec Abraham Kaltschmied) z roku 1735

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

V roku 1325 vypukol v meste požiar, ktorý poškodil kláštor klarisiek aj farský Kostol sv. Mikuláša. Následne sa začala rozsiahla prestavba románskych sakrálnych objektov do gotickej podoby.

Johaniti

Na prítomnosť johanitov odkazujú zachované názvy ulíc Jeruzalemská a Jerichova, konvent sa usadil v blízkosti rybníka na mieste dnešného Univeritného kostola, ktorým sa prechádzalo k trhovisku. Kostol johanitov s patrocíniom sv. Jána Krstiteľa postavili spolu so špitálikom.

Dominikáni

Dominikáni prišli do Trnavy až v druhej polovici 13. storočia, kedy bol už mestský organizmus urbanizovaný a obohnaný hradbami. V blízkosti hradieb si postavili medikantský kláštor v rozsahu ako ho poznáme z plánov z rokov 1617 – 1628 uložených vo francúzskej národnej knižnici.

Františkáni

Františkáni sa do Trnavy dostali prostredníctvom nemeckých kolonistov okolo roku 1230, usadili sa pri staršom špitáli s patrocíniom sv. Heleny. Kostol sv. Jakuba postavili v rokoch 1363 – 1383 a v 17. storočí bol prestavaný. Na okraji štítu sú umiestnené sochy sv. Františka z Assisi a sv. Antona Paduánskeho. Ústredný oltárny obraz od Jozefa Zanussiho zobrazuje svätca sv. Jakuba v svätožiare na oblaku. Zaujímavou architektúrou je oltár sv. Antona vo svätyni. V strede oltára je socha Panny Márie, po obvode sú oválne obrazy zo života svätca.

Klarisky

Potvrdenie o založení rehole sv. Kláry získali klarisky (damijánky) žijúce v klauzúre v roku 1239 listinou od pápeža Gregora IX. Za najstaršiu zachovanú časť kláštora z 13. storočia je považované stredné kláštorné krídlo medzi dvomi rajskými dvormi. Súčasný vzhľad najviac ovplyvnila prestavba po veľkom požiari v 17. storočí

Kostol Nanebovzatia Panny Márie

Jednolod'ový kostol z 13. storočia bol pôvodne zasvätený Blahoslavenej Panne Márii a Všetkým Svätým. Presbytérium zaklenuté krížovou rebrovou klenbou bolo ukončené rovným uzáverom.

Počas rekonštrukcie kostola koncom 14. storočia sa zmenil tvar presbytéria z rovného na polygonálny. Kostol získal novú krížovú klenbu s kamennými rebrami a výraznými figurálnymi konzolami. Na severnej stene lode bol osadený profilovaný kamenný portál. V 17. storočí bola loď kostola predĺžená na západ a ku kostolu pristavili vežu. Barokové zaklenutie kostola a so štyrmi bočnými oltármi v nikách pochádza z rokov 1740 – 1741.

Chrám svätého Mikuláša

Kostol svätého Mikuláša bol prestavaný v rokoch 1380-1421 na základoch románskej rotundy. Gotická trojlod'ová bazilika s dvojvežovým priečelím s barokovým portálom a barokovými kaplnkami má vo svätyni osem vysokých okien s kamennými kružbami a farebnými vitrážami. Najstarším oltárom je ranobarokový oltár Všetkých svätých (1659). V barokovej kaplnke Panny Márie Trnavskej je milostivý obraz. V bočných kaplnkách sú vzácne renesančné a barokové epitafy ostrihomských arcibiskupov. Koncom stredoveku bolo vo farskom kostole 17 oltárov, ku ktorým boli zriadené aj osobitné oltárne fundácie.

Kostol sv. Heleny

Najstaršie doklady o mestskom špitáli sv. Kríža s kostolom sv. Heleny (hospitale) sú z roku 1340. Neskôr bol kostol prestavaný v barokovom štýle. Hlavné priečelie s portálom zdobí edikula s plastikami sv. Alžbety, sv. Heleny a sv. Barbory. Ústredná socha sv. Heleny je gotická práca z roku 1400. Z pôvodných častí stavby sa zachovala križová klenba a gotické pastofórium v múre svätyně. Vo svätyni sú okná s farebnými vitrážami. V južnej kaplnke je najstarší a jediný tabuľový oltár v Trnave.

Kostol svätého Michala

V roku 1498 dal v blízkosti Kostola sv. Mikuláša zeman Pavol Holý z Hradnej vybudovať kostol s patrocíniom svätého Michala. Pôvodne cintorínska kaplnka bola určená pre odbavovanie bohoslužieb osobitne pre slovenské obyvateľstvo. V roku 1674 ho dal arcibiskup Juraj Selepčeni rozšíriť a prestavať v barokom slohu. Funkciu slovenských kazateľov plnili v staršom období mendikantské rehole dominikánov a menších bratov v Kostole sv. Jakuba pri oltári sv. Michala.

Grafika

1. Fotografia klášorného františkánskeho kostola sv. Jakuba, autor: Blažej Vitek
2. Výrez z veduty Samuela Mikovínyho z roku 1735, uverejnenej v Notitia, Hungariae Novae II. zv.
3. Výrez z kolorovanej veduty Jozefa Jägra z rokov 1740 - 42
4. Kresba západného nádvorja kláštora klarisiek, autor: Karol Votlučka, 1947
5. Kresba kláštora klarisiek – pohľad zo záhrady na svätyniu, autor: Karol Votlučka, 1947
6. Výrez z veduty z roku 1735 uverejnenej v diele M. Bela Notitia Hungariae Novae 1735, II. zv.
7. Fotografia budovy bývalého kláštora klarisiek, 1900, Zbierkový fond ZsM
8. Fotografia San Damiano Klariska
9. Interiér Kostola Nanebovzatia Panny Márie – víťazný oblúk, autor: Tomáš Vlček
10. Fotografia pamätného obrazu dómu sv. Mikuláša z 1843.
11. Fotografia Chrámu svätého Mikuláša, zbierkový fond ZsM (11611)
12. – 14. Fotografie Chrámu svätého Mikuláša, autor: Blažej Vitek
15. – 17. Fotografie Kostola sv. Heleny z polovice 14. storočia, autor: Blažej Vitek
18. Priečelie kostola sv. Michala podľa kresby z roku 1791
19. Pôdorys kostola sv. Michala
20. Výrez z veduty Samuela Mikovínyho z roku 1735, uverejnenej v Notitia, Hungariae Novae II.
21. – 21a. Výrez z kolorovanej veduty Jozefa Jägra z rokov 1740 – 42

VITRÍNA 4

Sakrálne umenie a architektúra: sochy a segmenty z architektúr, erb Pavla Hollého z Hradnej

B.č. Erb Pavla Holého z Hradnej

Popiska: Kópia erbu Pavla Holého z Hradnej. Erb je v súčasnosti umiestnený na bočnom portáli kostola sv. Mikuláša.

03155P/96/58 Plastika sv. Mikuláša. Rozmery: v 310 mm, š 90 mm, hl.70 mm

Popiska: Drevená polychrómovaná plastika svätého Mikuláša

03157P/96/58 Plastika apoštola s knihou. Rozmery: v 310mm, š 125mm, hl.70mm

Popiska: Drevená polychrómovaná plastika apoštola

11760/961/72 Plastika Ukrižovného. Rozmery: v 1150 mm, š 810 mm, hl. 190 mm

Popiska: Ukrižovaný, drevená polychrómovaná plastika. Korpus Krista bez kríža, 19. storočie.

EXPONÁT 5

Náhrobný kameň (voľný exponát) a rekonštrukcia hrobu s kostrou (chránený exponát)

37888 a, b Náhrobník s krížom – dve časti Rozmery časti a: v. 1140 mm, š.760 mm, hl. 200 mm. Rozmery časti b: v. 930 mm, š. 760 mm, hl.200 mm

Popiska: Náhrobný kameň vo dvoch častiach pochádza z archeologického výskumu stredovekého

cintorína pri kostole sv. Michala a sv. Mikuláša v Trnave. Text : SIVE VIVIM/ SIVE MORIMUR/ DOMINI SUMUS (v origináli znie: Sive ergo vivimus sive morimur, Domini sumus). Vyjadruje myšlienku obsiahnutú v Liste apoštola Pavla Rimanom (kap. 14, verš 8): „Ak totiž žijeme, Pánovi žijeme, ak umierame, Pánovi umierame, a tak či žijeme, či umierame, Pánovi sme.“
Kostorvý hrob s kostrou. Rozmery: dl. 180 cm, š 60 cm, hl. 50 cm - rekonštrukcia

VITRÍNA 5 – rekonštrukcia

Rekonštrukcia stredovekého obydľia - predmety z archeologických nálezov zo stredoveku nájdených na území mesta

TEXT - pomocný k rekonštrukcii

Prejazdový dom

Typ meštianskeho domu z počiatkov mesta sa rozširoval prístavbami až nakoniec vznikol tzv. prejazdový dom s prekrytým vstupom pre vozy z ulice. Popri takto spontánne vzniknutých domoch známych z väčšiny vtedajších miest Uhorska, sa v Trnave objavil aj importovaný typ prejazdového domu. Nevznikol postupne, ale vybudovali ho v jednej stavebnej etape hneď ako vyspelý gotický objekt.

Trnavským domom vtisli pečať mnohé prestavby, a tak dnes na ich stredoveký pôvod upozorňuje už iba niekoľko odkrytých detailov. Sú to najmä gotické okná na priečeliach, sedílie v prejazdoch, väčšie množstvo polkruhových a lomených kamenných portálov zachovaných v pivniciach. Tam sa najčastejšie nachádzajú aj malé výklenky na umiestnenie svietidiel a valené klenby s charakteristickými výraznými odtlačkami po drevenom debnení. Významným prvkom meštianskeho staviteľstva širšieho regiónu sú krížové klenby s rebrami z tehlových tvaroviek. Pre prejazdové domy sú typické tzv. sedílie - výklenky v bočných stenách prejazdov, slúžiace na posedenie.

Na Slovensku ojedinelý je spôsob výtvarne hodnotného riešenia fasád prejazdového typu domu. Priečelie s kompozíciou bohato profilovaných okien vo dvoch radoch nad sebou a s malým vetracím okienkom na vrchole bolo vonkajším výtvarným prejavom reprezentatívnej izby domu, kde sa aj spávalo, a ktorá jediná bývala izolovaná pred zimou dreveným obložením stien. Dovtedy omietkami nepokryté tehlové steny sa v tomto období začali omietať v interiéri aj v exteriéri, čo zásadne ovplyvnilo vzhľad mesta.

Predmety z archeologických výskumov

12932/A Kotlík, Trnava, 14. - 15. stor.

Rozmery: v 12,8 cm

00912/A/90/58 Fragment aquamanile, Trnava, stredovek

Rozmery: v 8,5 cm

01151/A Zvonček, Trnava, 15. -16. stor.

Rozmery: v 6 cm, priemer 4,6 cm.

b. č. Fragment drobnej plastiky, Trnava, stredovek

Rozmery: v. cca 5 cm

00913/A/90/58 Drobná plastika zobrazujúca jazdca na koni, Trnava, stredovek

Rozmery: v 8 cm, d. 7 cm

11732/A Fragment zásobnice, Trnava, 12. – 14. stor.

Rozmery: priemer cca 25 cm

06117/A/51/82 Hrnec s hrnčiarskou značkou na dne, Trnava, 13. – 14. stor.

Rozmery: v 10 cm, priemer dna 10 cm.

- 12893/A/344/2006 Pokrievka, Trnava, 14. -15. stor.
Rozmery: priemer 10 cm
- 12531/A/5/93 Kachlica, Trnava, stredovek
Rozmery: d 15 cm
- 12951/A Gotický pohár, Trnava, 15. stor.
Rozmery: v 11,5 cm
- 12870/A/321/2006 Hrnec, Trnava, 14. -15.stor.
Rozmery: v 30 cm
- 01145/A/341/62 Kachlica, Trnava, 15. -16. stor.
Rozmery: v 9,1 cm, priemer 6,7 cm, priemer ústia 10,1 cm
- 12895/A/346/2006 Pokrievka, Trnava, 14. -15. stor.
Rozmery: priemer 10 cm
- 4980/4a Kachlica,
00154/A/96/58 Džbán, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: v 23 cm
- 06065/A/367/81 Fragmenty drevených nádob, Trnava, stredovek
Rozmery: v 10 cm, priemer 4,5 cm
- 12819/A/480/2005 Fragment drevenej nádoby, Trnava, 14. stor.
Rozmery: d 10 cm
- 6375/A/731/87 Fragment nádoby na víno, ktorá sa nazýva „kutrolf“, Trnava, stredovek
Rozmery: priemer 3,4 cm, d 10 cm
- 12914/A/365/2006 Fragmenty sklenených nádob, tzv. „českých čaší“, Trnava, 15. stor.
Rozmery: všetky do 10 cm
- 6067/A - 6069/A/367/81 a 51/82 Fragmenty sklenených nádob, Trnava, 14. – 15. stor.
Rozmery: všetky cca 10 cm
- 12816/A/479/2006 Fragment koženej tašky, Trnava, 15. stor.
Rozmery: cca 20 cm
- 06097/A51/82 Kožená súčasť odevu alebo obuvi, Trnava
Rozmery: d cca 15 cm
- 06100/A51/82 Kožená podošva, Trnava
Rozmery: d cca 30 cm
- 06421/A2/88 Ozdobná faléra so stopami pozlátenia, Trnava
Rozmery: priemer 5 cm
- 12909/A360/2009 Bronzová nášivka, Trnava, 15. stor.
Rozmery: d 4 cm
- 12908/A159/2009 Prsteň, Trnava, 15. stor.
Rozmery: priemer 1,9 cm
- 00606/A433/59 Pracka, Trnava
Rozmery: priemer 4 cm
- Rekonštrukcia ženskej čelenky na polystyrénovej buste:
- 12821/A481/2005 Pozlátená bronzová ozdoba z čelenky, Trnava, 14. stor.
- 12822/A481/2005 Pozlátená bronzová ozdoba z čelenky, Trnava, 14. stor.
- 12823/A481/2005 Pozlátená bronzová ozdoba z čelenky, Trnava, 14. stor.
- 12825/A481/2005 Pozlátená bronzová ozdoba z čelenky, Trnava, 14. stor.
- 12826/A481/2005 Pozlátená bronzová ozdoba z čelenky, Trnava, 14. stor.

12827/A481/2005 Pozlátená bronzová ozdoba z čelenky, Trnava, 14. stor.
Rozmery: pri všetkých priemer 2 cm

12818/A480/2002 Čelenka z brezovej kôry, Trnava, 14. stor.
Rozmery: d 30 cm

06030/A367/81 Gotický pohár, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: v 16, 9 cm, priemer 10, 7 cm

00916/A/90/58 Čutora, Trnava
Rozmery: v 23 cm, priemer dna 8, 8 cm, priemer ústia 4 cm

06014/A367/81 Gotický pohár, Trnava, 14.-15. stor.
Rozmery: v 16, 4 cm, priemer 10,4 cm

06236/A729/87 Gotický pohár, Trnava, 14.-15. stor.
Rozmery: v 14, 6 cm, priemer 10 cm

12905/A3569/2006 Džbán, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: v 27 cm, priemer 10,3 cm

00933/A12/60 Drevený ruženec, Trnava
Rozmery: priemer 15 cm

b. č. Zámok, Trnava
Rozmery: d 6 cm

12920/A Gotický pohár, Trnava, 14. stor.
Rozmery: v 15 cm, priemer 10 cm

12868/A319/2006 Hrnček, Trnava
Rozmery: v 15 cm, priemer 12 cm

00921/A96/58 Fragment aquamanile, Trnava
Rozmery: d 20 cm

12923/A Kahanec, Trnava, 15. stor.
Rozmery: priemer 12 cm

12922/A Gotický pohár, Trnava, 15. stor.
Rozmery: v 16 cm

12926/ADžbán, Trnava, 15. stor.
Rozmery: v 31 cm

12883/A334/2006 Miska, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: v 15 cm, priemer 25 cm

12892/A343/2006 Pokrievka, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: priemer 10 cm

12925/A Loštický pohár, Trnava, 15. stor.
Rozmery: v 18 cm

12927/A Trojnožka, Trnava, 15. stor.
Rozmery: v 9, 7 cm

00568/A419/59 Kľuč, Abrahám
Rozmery: d 17, 5 cm

06066/A367/81 Sklený kalich, Trnava
Rozmery: v 13 cm, priemer 8 cm

12912/A363/2006 Kostný hrebeň, Trnava, 15. stor.
Rozmery: d 6 cm, v 6, 5 cm

12911/A362/2006 Kostené obloženie kuše, 15. stor. viac častí

Rozmery: rôzne max d 5 cm
12865/A316/2006 Miska, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: š 20 cm, v 15 cm.
06048/A367/81 Džbán, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: v 20, 5 cm, max. priemer 14 cm
05512/A Rotačný žarnov, Prašník
Rozmery: v 6,5 cm, priemer 42 cm
06112/A51/82 Džbán, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: v 18, 2 cm, priemer 16, 2 cm
06035/A367/81 Zásobnica, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: v 33 cm, priemer 27 cm
03751/A477/72 Gotický pohár, Trnava, 14. - 15. stor.
Rozmery: v 20 cm, priemer 10 cm
06138/A286/83 Kahanec, Trnava
Rozmery: v 3 cm, priemer 12 cm
06132/A51/82 Hrnec, Trnava, 13. - 14. Storočie
Rozmery: v 19, 6 cm, priemer 16,3 cm
06063/A367/81 Drevená lyžica, Trnava
Rozmery: d 12, 8 cm
12335/A714/90 Kľuč, Trnava
Rozmery: d 20 cm
06098/A51/82 Kožená podošva, Trnava
Rozmery: d 20 cm
06043/A367/81 Džbán, Trnava
Rozmery: v 26 cm, priemer 10 cm

CELOK 3 TRNAVA V 16. – 18. STOROČÍ

POLE 3.1 Téma: Bohatstvo Trnavy – vinohradníctvo, obchod s dobytkom a obilím. Trhy a jarmoky, cechy a remeslá.

PANEL 10

TEXT

Trnava je pekné mesto a dobre sa v nej býva. Vďaka starodávneho práva skladu sa tu obvykle dobre vydaria jarmoky, ktoré sa usporiadajú súhlasom kráľovským osemkrát do roka. Týždenné trhy bývajú v pondelok a piatok. Pred jarmokmi bývajú počas štyroch dní jarmoky na statok; často je tu toľko koní a dobytky, že sa ani nepomestia na veľkom priestranstve pred Dolnou bránou. Okrem obchodníkov tu žijú aj remeselníci. Takmer neprejde deň bez príchodu cudzích záujemcov, kupujúcich nejaký tovar. Obchodníci aj remeselníci sa zároveň zaoberajú aj poľnohospodárstvom. Je isté, že ani z poľnohospodárstva nemajú menší zisk ako zo všetkých ostatných remesiel. Trnavské ženy majú zvláštny spôsob pečenia chleba, pretekajú sa medzi sebou, aby s čo najväčším ziskom a k spokojnosti kupujúcich predali to, čo priniesli na Chlebový rínek. Úsiliu žien napomáha tunajšia pšenica, z ktorej je výborná múka. Trnavu nazývajú obilnicou okolia. Mnohí sa venujú aj vinohradníctvu. Najlepšie hrozno sa rodí štvrt' míle severne od mesta pri potoku Parna na Kráľovej hore.

Prísnosť trnavského magistrátu všade chvália, preto je len zriedka kedy vidieť šibenicu prázdnu.

Čo sa týka zvykov Trnavčanov, správajú sa milo a dôstojne. Žijú podľa svojich možností, nie skúpo ale ani nie prepychovo. Želáme im všetko dobré a to zo srdca.

(M. Bel, 1735 – 45)

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov Oslobodenie Trnavčanov od platenia mýta

Najdôležitejšou výsadou Trnavy bolo oslobodenie mešťanov od platenia kráľovského mýta. V roku 1267 Ondrej II. potvrdil právo Trnavy zriadiť stanicu, v ktorej sa nevyberalo mýto, ale tridsiatok a vybaľovali sa tu vozy. Trnavčania boli v roku 1360 oslobodení od platenia tridsiatku v celej krajine.

Právo skladu

V roku 1402 Trnavčanom povolila právo skladu listina Žigmunda Luxemburského. Vhodné podmienky pre obchodovanie malo mesto po bitke pri Moháči, nedotknuté tureckou agresiou prevzalo na seba funkciu obchodného strediska preddunajskej časti Uhorska, v ktorom prekvital vývoz dobytká z Uhorskej nížiny na Moravu, do dedičných krajín a južného Nemecka. Trnavčania si preto **právo skladu** dali opäť v roku 1569 potvrdiť. Kupci z Norinbergu, Švábska, Bavorska, Moravy, Sliezska, ale i z celého Uhorska museli v Trnave svoj tovar skladovať a ponúknuť na predaj.

Trhy a jarmoky

Trhy bývali v meste pravidelne každý týždeň. Jarmoky sa konali len niekoľko ráz do roka, termín konania určoval panovník. V roku 1762 vykazovala Trnava Uhorskej komore 8 jarmokov.

- Žigmund Luxemburský povolil Trnave v roku 1436 jarmok na sv. Jakuba (25. júl) a sv. Mikuláša (6. december).
- Matej Korvín pridal v roku 1463 jarmok na sv. Juraja (24. apríl) a Quadragesimu (v čase 40 dňového pôstu pred Veľkou nocou).
- Kráľ Vladislav povolil v roku 1508 jarmok v nedeľu po 8. septembri (a trh každý pondelok). Ferdinand III. v roku 1647 povolil jarmok sv. Víta (15. jún), sv. Vincenta (21. január) a sv. Šimona a Júdu (30. október).

Obchod s dobytkom

Slobodný obchod s dobytkom získal trnavský mäsiarsky cech vďaka privilégium už v roku 1516, ktoré im zaručovalo vstup na viedenské trhy. Výšku ceny dobytká určovala spoločnosť uhorských kupcov s dobytkom, kde popredné miesto zaujali kupci z Trnavy. Synonymom slova Trnavčan bol pre Viedenčanov KUPEC S DOBYTKOM. Rozbehnutý obchod zastavila nevoľa Viedne patentom Mateja II. v roku 1605. Patent obmedzil činnosť trnavských kupcov len na Trnavu, a tým obchod s dobytkom stratil medzinárodný charakter. **Dobytčie trhy** v Trnave sa konali štyri dni pred každým jarmokom v priestore pri Dolnej bráne.

Obchod s vínom

Od 13. do polovice 17. storočia boli zdrojom slušných príjmov pre Trnavčanov vinohrady, ktoré vlastnili v chotári mesta, v malokarpatských lokalitách a v okolí Modry. Obrat s vínom tvoril dôležitú položku v obchode Trnavčanov, ktorí patrili k najaktívnejším vývozcami vína v Uhorsku. Časť produkcie sa vyvážala do Rakúska, Čiech a na Moravu.

Obchod s obilím

Vďaka rozsiahlym výmerám ornej pôdy v poddanských dedinách tvorilo ťažisko činnosti obyvateľov Trnavy poľnohospodárstvo. Obilná produkcia mesta (70 000 trnavských meríc) bola základom slávnych trnavských obilných trhov pri Kostole svätého Jakuba, ktoré určovali ceny

obilnín aj pre vzdialenejšie trhy na území obsadenom Turkami. Trnavským obilím bola zásobovaná aj cisárska armáda. Úpadok v poľnohospodárstve zapríčinili nízke príjmy z obchodu.

Artikuly trhovníkov potvrdil mestský magistrát z roku 1547

- 1. nečlen cechu nemôže predávať*
- 2. Pri vstupe do cechu musí zaplatiť 4 uhorské denáre*
- 3. Písomné potvrdenie, že smie obchodovať*
- 4. Ak niekto neoprávnený predáva na týždenných trhoch, zhabe sa mu tovar*
- 5. Nový člen platí obed*
- 6. Neposlúchnutie cechmajstra alebo nerešpektovanie artikulu sa trestá finančnou pokutou*
- 7. Ak nepomôže pri oprave voza na cestách členovi cechu – pokuta*
- 8. Chorých členov cechu podporovali finančne a zomrelých odprevadili až k hrobu dvaja majstri*
- 9. Nesmie sa odvábiť učeň či tovariš – pokuta*
- 10. Na sviatočné dni sa nesmie obchodovať*
- 11. Nesmie mať dva obchody*
- 12. Neúčast' na pohrebe člena cechu a na procesiu na Božie telo - pokuta*

Trnavské miery a váhy

V 17. storočí bola kamenná trnavská merica umiestnená pri vchode do radnice spolu s dĺžkovými mierami z kovu ako stopa, laket' a siaha. Podľa nich sa vyhotovovali miery, ktoré sa používali na trhu. Na ich používanie a zapožičiavanie dohliadal trhový dozorca.

- Trnavská merica sa používala na meranie obilnín a sypanín, menšia s obsahom 32 holieb (26, 66 l) sa používala do konca 16. storočia a väčšia miera využívaná najmä kupujúcimi sa koncom 16. storočia upravila na 36 holieb (cca 30 l)
- Na meranie tekutín sa používal okov s obsahom 64 holieb (0, 83332 l), menšie miery boli pinta a žajdlík.
- Na meranie hmotnosti sa používali viedenské miery: funt s hmotnosťou 560, 06 g, uncia (1/16 funta), lôt (1/32 funta) a kvintík (1/4 lóta).
- Na meranie dĺžky sa používali viedenské miery: stopa o dĺžke 316, 081 mm, palec (cól) ako 1/12 stopy, čiarka a bodka. Šesť stôp tvorilo siahu (3, 596 m2), uhorské jutro malo rozlohu 1200 štvorcových siah.

Grafika

1. Náčrt trasy Českej a Považskej cesty vedúcej cez Trnavu

Legenda ku grafike

Trnava – brána obchodu Uhorska (Domanovszky, S. A harminczadván eredete. Budapešť 1916) ležala na križovatke diaľkových ciest.

Česko – uhorská cesta vstupovala do mesta cez Malženickú bránu, viedla cez dnešnú Kapitulskú, cez Múzejné námestie a mesto opúšťala Lovčickou bránou. Po českej ceste obchádzali Viedeň karavány kupcov z Norinbergu, Strasburgu, Kolína nad Rýnom a smerovali do Čiech.

Považská cesta viedla z Bratislavy cez Trnavu smerom na Trenčín až k Baltu. Vstupná brána tejto cesty do mesta bola pri Dolnej bráne a výstupná brána bola na konci Stefánikovej ulice cez Hornú bránu.

PANEL 11

TEXT

Trnava bola jedným z najdôležitejších stredísk remeselníckej výroby.

Koncom 18. storočia bolo v Trnave približne 60 cechov. Prvým doloženým cechom bol cech vinárov a vinohradníkov v roku 1270. Nasledoval cech obchodníkov v rokoch 1335

a1400. Ďalej tesári, kamenári a murári, soľní majstri, povozníci, povrazníci, sklári, smolári, stolári, lekári a ránhójči, rozliční sluhovia, výrobcovia mečov a kuší, kolári, kožušníci, pekári, zlatníci, olejkári, krčmári, obuvníci, kováči, garbiari, záhradníci, mäsiari, kúpeľníci, blanári, bližšie nešpecifikovaní výrobcovia umeleckých predmetov, opaskári, mlynári, remenári, zámočníci, sústružníci, debnári, strihači súkna, kuchári, tkáči, pivovarníci, klobučníci, výrobcovia kôs a srpov, krajčírí a súkenníci, kramári, mydlári, hrnčiarí, ševci, čižmári, sedlári a štitári, gombikári, halenári, medovníkári. Najvyššiu úroveň dosiahlo trnavské remeslo okolo roku 1630, kedy k známym profesiám pribudli čalúnnici, nožiari, medikováči, maliari, sochári a valchári, no najmä obchodníci so súknom a plátom.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Predpokladom k vzniku cechu boli artikuly – cechové štatúty, ktoré udeľoval cechu richtár a mestská rada. Cechmajster bol volený z 3 kandidátov na obdobie 1 roka a právoplatnosť jeho voľby bola potvrdená slávnostnou prisahou na radnici.

Podmienkou prijatia učňa bolo potvrdenie o jeho manželskom pôvode a zaplatenie taxy. Po vyučení sa stal tovarišom a získal tzv. Lehr – Brief. Tovariš musel absolvovať vandrovku s vadrovnou kizkou - Wanderuch, ktorá trvala 3 až 6 rokov. Po skočení vandrovky sa mohol uchádzať o titul majstra zhotovením tzv. majstrovského výrobku Meisterstuck. Za riadneho člena ho uznala komisia zložená z cechmajstra a majstrov.

Text k audio záznamu

Slávnostná prisaha novozvoleného cechmajster na radnici: *Jakošto skrzeva poctivy cech.....pred komissiu vyvoleny a skrzeva slavny magistrat potvrzeny cechmister prisaham Panu Bohu všemohucimu, Trojici svatej nerozdilnej, Preblahoslavenej Panny Marie i všem božim svatym, že ja vtemto mem cechmisterstvim verne a spravedlive zachovat se budem, jak bohatemu, tak chudobnemu, ne prehladaja na dary, bazen, pritelstvy, jednako spravedlnost v cechovnem poradku učinim, cechovne artikule ve vsetkych punktoch a zavirkach jak stoja a jejich stalost dokonala jest zadržim a vedle jich pokračovat budem, cechovne duchodky jak zhromašdit, tak take teš hore napisat od času do času a takove verne slavnej komissie, spolu zvernym vidankem preukazat, any nejakym spusobem zruk mich bes dovoleny vydat nezameškam. Tak mi Pan Buch pomahaj, ma krestyanska víra.*

Ševcovské artikuly z roku 1556 nariadovali tovarišom viesť počestný a mravný život:

Aby žadny tovariš žadne obecne divky do mistrovskeho domu ne vodil a aby s takovu osobu žadneho cechu nemel, any nepil s ny v žadnem šenkovnym domu, any žadneho vence od ny nema brati...

Artikula 7: Zeby žadny tovariš neklal pred panom tatikem, any pred pany matku, ani pred jeho čeledy...

Artikula 14. Kdyžby ktery tovariš v pondely svetil cely den, te aby cely rok u žadneho mistra dila nemel.

Grafika:

1. – 2. Kniha cechu trnavských mydlárov a sviečkárov s artikulami z roku 1673 (04971)
3. Výučného listu z roku 1760 (30117)
4. Výučného listu z roku 1758 (30118)
5. Výučného listu z roku 1833 (30119)

VITRÍNA 6

Miery a technika

03500/96/58

Závažie mosadzné, 1751. Rozmery: výška 3,5 cm, priemer dna 4 cm.

- 03501/96/58 Závažie mosadzné, 1837. Rozmery: výška 5,5 cm, priemer dna 4,5 cm.
 03568/96/58 Závažie liatinové. Rozmery: výška 10,5 cm, priemer 8 cm.
 03574/96/58 Závažie liatinové. Na vrchu vyryté " 1909 ". Rozmery: výška 2 cm, pr. 4 cm.
 03580/96/58 Sada mosadzných závaží v drevenom púzdre. Rozmery: 12 x 6 x 2 cm.
 03646/96/58 Merica na obilie, na obline sú iniciálky " W. M. ", ktoré sa opakujú obrátene na protiláhlej strane. Na vonkajšej strane dna v dvoch ováloch značka " B. J. 856 " a erb s korunkou. Séria značiek sa opakuje na protiláhlej strane, miesto "1/4 " je "1/8". Rozmery: výška 34,5 cm, priemer ústia 34 cm.
 03624/96/58 Váhy trhové/ obchodnícke drevené, závesné, začiatok 19. stor. Rozmery: max. v. 51 cm, max. š. 55 cm, rozpätie ramien 41 cm, priemer kruhových misiek 16,5 cm.
 03183/732/76 Závažie liatinové. Rozmery v. 6,3 cm, priemer vrchnej časti 7,5 cm, priemer spodnej časti 9 cm.
 05450/450/61 Závažia mosadzné v púzdre, osem kusov v tvare nádobiek. Ozdobené sú piatimi plastickými pásmi. Na vrchnáku letopocet " 1748 " a značka " W 4 ", iniciálky " Z M ". Rozmery: výška 6,5 cm.

Platidlá:

- Toliar/Christián Ján Juraj a August /1591-1611/, Sasko/Drážďany 1593
 Toliar/Žigmund III. (1587-1632)/Toruň (Poľsko) 1587-1632
 Toliar/arcibiskup. Wolfgang Teodor (1587-1612), Salzburg 1587-1612
 Toliar/Kristián, Ján Juraj, August, Sasko 1598
 Toliar/Bruno, Viliam I., Ján Juraj IV. /1586-615/, Mansfeld grófstvo 1608 (Nemecko)
 Toliar/ Filip II ./1556- 1598/, Brabantsko 1568 (Nemecko)
 Toliar/Mauricius /1541- 53/, Sasko 1552 (Nemecko)
 Toliar/arcivojvoda Ferdinand /1564-95/1564-1595 RU
 Toliar/Anton Prielus /1618 - 23/Benátky 1618-1623
 Toliar/ Rudolf II. /157 6- 611/ Viedeň 1606
 Toliar/ Mauricius /1541-53/Sasko 1552
 Toliar/ Ján Kazimír - Ján Ernest /1572-633/Sasko, Gotha 1591
 Toliar/August /1553-86/, Sasko Drážďany 1583 (autor : Hans Biener)
 Toliar/ Ján II. Žigmund /1559-71/Sedmohradsko Sibiň (RU) 1566
 Dukát/Gabriel Báthori /1608-13/Sedmohradsko Kluž (RU) 1611
 Dukát/Ferdinand I. /1526-64/Uhorsko Kremnica 1537
 Dukát/ Krištof Báthori /1576-81/Sedmohradsko Sibiň (RU) 1580
 Dukát/ Ján Zápoľský /1526-40/Uhorsko Kluž 1540
 Dukát/ Štefan Báthori /1571-76/Sedmohradsko Sibiň 1575
 Dukát/Žigmund Báthori /1581-602/ Sedmohradsko Veľká Baňa 1597
 Trojgroš Žigmund III. (1587-1632)/Toruň (Poľsko), z roku 1596
 Trojgrajciar Karol II., 1612
 Denár, 1614

čičmári

- 0015/56 Pečatidlo cechu čičmárov. Rozmery: priemer 25 mm, v 45 mm
 05451/46/62 Majstrovský výrobok – čičma malá. Rozmery: priemer 19 cm, v 28 cm
 11351/122/67 Vývesný štít čičmárskeho cechu, 1800. Rozmery: dl. 800 mm, š 420 mm
 Popiska: vývesný štít bývalého trnavského obuníka Rutte ho. Tzv. vráskovitá maďarská dlhá čičma
 Faksimile artikúl cechu obuvníckeho. Rozmery: š 75 cm, v 56 cm

Popiska: Artikuly obuvníckeho cechu z roku 1613

iné cechy

- 03710/96/58 Pečatidlo debnárskeho majstra. Rozmery: priemer 25 mm, v 50 mm
05457/52/62 Pečatidlo zlúčeného cechu debnárov, kolárov a truhlárov. Rozmery: priemer 32 mm, v 95 mm
05460/55/62 Pečatidlo obuvníkov. Rozmery: priemer 36 mm, v 70 mm
05462/57/62 Pečatidlo kováčskeho cechu. Rozmery: priemer 29 mm, v 48 mm
05464/59/62 Pečatidlo kováčskeho majstra. Rozmery: dl. 20 mm, v 40 mm, š 17 mm
05565/221/62 Pečatidlo mäsiarskeho cechu. Rozmery: priemer 38 mm, v 45 mm
05566/222/62 Pečatidlo mestské SN.K. NAGY SZOMBAT. Rozmery: v 28 mm, š 34 mm

Cechové tabuľky a iné

- 03017/96/58 Zvolávacia tabuľka s naľovným obrazom sv. Kataríny. Rozmery: dl. 215 mm, š 120 mm
11139/988/66 Zvolávacia štítok kožušnickeho cechu. Rozmery: dl. 185 mm, š 150 mm
05464/60/62 Štítok cechový stolárskeho majstra. Rozmery: v 70 mm, š 60 mm
05466/61/62 Štítok cechový stolárskeho majstra. Rozmery: v 60 mm, š 50 mm
05467/62/62 Štítok cechový stolárskeho majstra. Rozmery: v 65 mm, š 50 mm
05468/101/62 Štítok cechový stolárskeho majstra. Rozmery: v 55 mm, š 50 mm
05469/102/62 Štítok cechový stolárskeho majstra. Rozmery: v 40 mm, š 40 mm
11163/1013/66 Štítok cechový krajčírskoho cechu. Rozmery: v 400 mm, š 430 mm
13993/234/77 Zvolávacia tabuľka debnárskeho cechu. Rozmery: v 280 mm, š 140 mm
13998/239/77 Zvolávacia tabuľka krajčírskoho cechu. Rozmery: v 330 mm, š 150 mm
13998/239/77 Zvolávacia tabuľka trnavského voskárskoho cechu. Rozmery: v 187 mm, š 136 mm
07115/56/61 Cínový džbán murárskeho cechu v Bratislave, 1721. Rozmery: priemer 18 cm, v 52 mm
10625/1968/65 Vývesný štít hodinára. Rozmery: dl. 690 mm, priemer hlavy 20 mm
10747/96/66 Feruľa. Rozmery: dl. 720 mm, š 160 mm
Popiska: Žezlo majstra všetkých cechov, zástupcu mestského kapitána z roku 1818
Faksimile tovarišských artikúl. Rozmery: v 37 cm, š 32 cm

EXPONÁT 6

Samostatne inštalované exponáty – dve cechové truhlice a cechová zástava

09095/286/64 Pokladnica cechová trnavských povrazníkov, zv. Láda, 1838. Rozmery: v 50 cm, š 66 cm, hl. 43cm

Popiska: Pokladnica cechová trnavských povrazníkov, zv. Láda z roku 1630, obnovená v roku 1838. Na prednej strane je v jednej bielou farbou kurzívny nápis " Vincencius Budisinszky Carolus Kuppe " a farebné povraznícke nástroje.

B. č. Pokladnica cechová trnavských povrazníkov. Rozmery: v 50 cm, š 66 cm, hl. 43cm

Popiska: Pokladnica cechová trnavských povrazníkov. V dome cechmajstra bola uložená cechová truhlica (pokladnica/láda), v ktorej sa uchovávala písomná agenda, pečatidlo cechu a peniaze.

POLE 3.2 Téma: Boje, pohromy a smrť. Turecká expanzia a protihabsburské povstania. PANEL 11

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

ČASOVÁ OS

- 1241 – 1242 Sľubný rozvoj Trnavy zastavil vpád Tatárov, ktorí vyplienili okolie Trnavy (Boleráz) a pravdepodobne aj mesto. Po ich ústupe sa Belo IV. snažil o zveľadenie mesta povolaním nemeckých kolonistov.

- Po smrti Bela IV. sa obnovilo napätie medzi Uhorskom a Čechmi a v rokoch 1252 – 1254 zasiahlo Trnavu viacerými vojnovými konfliktmi.
- V roku 1271 a opätovne v roku 1273 české vojsko kráľa Přemysla Otakara II. obsadilo Trnavu vo vojne s uhorským kráľom Štefanom.
- V rokoch 1302 – 1317 mesto podliehalo moci Matúša Čáka Trenčianskeho, ktorý mal na hrade svojho kastelána, v dôsledku toho mešťania utrpeli významné hospodárske škody.
- Dňa 13.1.1318 Dominik, syn Jóba, vydobyl od Matúša Čáka trnavský hrad a odovzdal ho do rúk Karola I. Róberta.
- V roku 1325 zasiahol východnú časť Trnavy požiar, pri ktorom vyhorel klariský kláštor a veľká časť mesta.
- V roku 1439 bola v Trnave umiestnená vojenská posádka s kapitánom bratislavským županom Jurajom z Rozhranoviec.
- V roku 1356 Kráľ Ľudovít I. dal bavorskej vojvodkyni Margaréte do zálohu Trnavu s príslušenstvami za sumu 30000 florénov.
- V roku 1360 sa konalo v Trnave rokovanie o spojení medzi českým kráľom Karolom IV. a Ľudovítom I.
- V decembri 1384 moravský markgróf Jošt obsadil Trnavu.
- Dňa 12.5.1386 sa kráľovná Mária pred českým kráľom Václavom zaviazala vykúpiť od markgrófa Jošta všetky obsadené mestá (a medzi nimi aj Trnavu) medzi Váhom a Moravou za 200 000 zlatých (florénov).
- Počas jermoku 24.6.1432 husitské vojsko pod vedením kapitána Blažka z Borotína obsadilo mesto. V ich moci zostalo až do jari 1435. Pri odchode pobrali husiti z kostolov a kláštorov cennosti. S cieľom zmierniť škody Trnavčanov spôsobené husitmi, vydal Žigmund Luxemburský osobne prítomný v Trnave od 7. apríla do 8. septembra 1435 niekoľko listín.
- V roku 1442 sa v okolí Trnavy odohrali vojenské stretnutia medzi prívržencami poľského Vladislava Jagelovského a kráľovským vojskom kráľovnej Alžbety, ktoré súperili o uhorský trón. Počas požiaru ľahlo popolom až 92 domov medzi Hornou a Dolnou bránou a predný trakt radnice.
- V roku 1446 sa pokúsil zmocniť Trnavy veliteľ bratrickej družiny Ján Švehla.
- V roku 1447 sa Trnava ocitla v zápasoch o uhorský trón medzi Jánom Jiskrom a Jánom Huňadym.
- V roku 1462 kráľ Matej I. ustanovil v meste za kapitána Ladilsva Podmanického a Jakuba Bečku.
- V roku 1468 zaútočil český kráľ Jiří z Podebrad na Trnavu, mesto ťažko poškodil, na niektorých miestach zničil hradby a nakoniec ho vypálil.
- V roku 1497 kráľ Vladislav II. jagelovský zálohoval Trnavu uhorskému paltínovi Štefanovi Zápoľskému.
- V apríli 1506 vtrhli do Uhorska vojská Maximilána Habsburského a poškodili trnavské mestské hradby a niekoľko veží, škody v meste ešte dovŕšil požiar a mor.
- V roku 1509 zasiahla obyvateľov Trnavy morová epidémia.
- Pod hrozbou blížiaceho sa tureckého nebezpečenstva v roku 1525 Trnavčania obnovili hradby a zbúrali domy za nimi, aby útočníkom neposkytovali úkryt.
- Od roku 1552 platilo mesto 42 nočných strážnikov a trubača, ktorý mal službu pri zvone, v prípade požiaru mal vyhlasovať poplach.
- V roku 1562 zúrila v este morová epidémia, počas ktorej padla za obeť asi tretina obyvateľstva.
- Zakrátko v roku 1566 vypukol požiar, ktorý zničil asi 150 domov.
- V roku 1586 znovu vypukol mor a k nemu sa pridružilo zemetrasenie, ktoré sa zopakovalo o

štyri roky.

- V roku 1618 zaliala mesto voda do výšky takmer 2 metrov.
- V čase Bočkajovho povstania obsadil mesto v roku 1605 Bočkajov veliteľ Rhédy a získal nielen dobrú zásovaciu základňu, ale i východisko ďalších operácií. Generál Basta, veliteľ cisárskeho vojska sa pokúsil vydobýť Trnavu späť. Dohovoril sa s mešťanmi, že ho vpustia za hradby, no pokus bol neúspešný a Bočkaj držal mesto vo svojich rukách až do podpísania viedenského mieru.
- Ešte väčšie škody vytrpela Trnava v čase povstania Gabriela Betlena (1619 – 1626), keď ju sedem rokov striedavo držali v moci povstalci a cisárski vojaci. Betlenovi vojaci sa pri meste utáborili 9. októbra 1619. Trnavskému magistrátu posielali výhražné listy, v ktorých žiadali financovanie ďalších výprav. Druhýkrát dobyl Betlen Trnavu po dvojdňovej delostreleckej paľbe 28. júla 1620 a vybudoval si v nej hlavný stan, preto je pravdepodobné, že si so sebou priniesol uhorskú kráľovskú korunu, ktorú mu na Bratislavskom hrade odovzdal palatín Žigmund Forgáč. Ukrýval ju v meštianskom dome (dnes Dom hudby Mikuláša Schneidra Trnavského), ktorý na čelnej fasáde hrdo nesie latinský nápis: HIS EGO SVB TECTIS QVONDAM PEREGRINA QVIEVI. V preklade znie: JA CUDZINKA SOM KEDYSI PREBÝVALA V TOMTO DOME.

V roku 1623 Betlen zastavil postup cisárskych vojakov pri dedine Bohdanovce, ktorí sa pod Betlenovou paľbou vzdali. Vystrašení Trnavčania otvorili brány mesta nielen Betlenovmu vojsku, ale i početnej dobre vyzbrojenej tureckej armáde. V Trnave a na okolí tak táborilo do 40 000 vojakov a podnikalo výpravy do okolia. Betlen z Trnavy odtiahol až po podpísaní mieru v Bratislave 8. decembra 1626.

- V rokoch 1632 – 1633 zúril v Trnave mor.
- V 40. rokoch trápila morová epidémia opakovane obyvateľov mesta.
- Dňa 28.5.1644 vstúpila do mesta armáda Juraja Rákociho a vydrancovala ho.
- Dňa 23. júna 1666 vypukol ničivý požiar, ktorý zachvátil takmer celé mesto.
- V roku 1679 zúril v meste mor, v dôsledku čoho sa veľa mešťanov vystaľovalo.
- V júli 1683 sa postupujúce Tököliho kurucké vojsko posilnené tureckými oddielmi snažila mestská rada odvrátiť dohodou „odovzdania sa do ochrany“. Keď mesto vyvesilo na hradby 2 biele zástavy a zaplatilo emisárovi 100 dukátov, vyslaní Tököliho komisári vstúpili do mesta. Reformovaným cirkvám vrátili zhabané kostoly a jezuitov po obsadení kolégia vyviezli. Zosadili členov mestskej rady a donútili ich zaplatiť 3 000 zlatých výpalného, ktoré si museli požičať od novovymenovaného evanjelického richtára. Kapitula zaplatila kurucum 6 000 zlatých. O dva dni vstúpil do mesta Imrich Tököli, ktorého privítal pred hornou bránou mestský kapitán. Nasledujúci deň navštívil Tököli evanjelický kostol a odišiel do tábora. Po jeho odchode vypukol za hradbami na viacerých miestach rozsiahly požiar. Z obavy pred Turkami dala mestská rada zabarikádovať Hornú bránu, no kdeže sa za hradbami skrývalo množstvo vidiečanov s povozmi, vypukla panika, ľudia vyliezali na hradby a zoskakovali z nich. Zahynulo okolo 4 000 ľudí, nepoškodených zostalo iba 58 domov, kostol sv. Mikuláša a kostol sv. Jána Krstiteľa.
- Dňa 25.9.1683 do mesta oät' vstúpili kuruci.
- V máji 1685 bolo mesto zaťažené vydržiavaním Bavorského pomocného vojska.
- V roku 1688 postihli mesto dva požiare, pri ktorých vyhorelo 14 domov.
- V roku 1703 držala mesto v rukách sedem mesiacov kurucká armáda vedená Františkom II. Rákocim.
- Dňa 26. decembra 1704 sa kuruci pod vedením Františka Rákociho II. pokúsili zastaviť pri Trnave postup cisárskych vojsk. Po niekoľkohodinovom boji medzi Trnavkou a Parnou bolo kurucké vojsko porazené. Na kuruckej strane bojovalo okolo 21 000 mužov, na cisárskej

strane do 20 000 vojakov, no s prevahou delostrelectva. Tzv. Trnavská bitka priniesla obrovské straty na životoch oboch armád, generál Heister po víťazstve stiahol vojakov cisárskej armády do zimovísk v okolí Trnavy a v samotnom meste, čím bolo vystvené krutým represáliím. Za 9 týždňov vydalo mesto na múku, víno, mäso, dobytok a krmivo pre kone viac ako 100 000 zlatých. Kuruci sa opätovne zmocnili mesta v roku 1706 a zotrvali v ňom do roku 1708. V roku 1706 sa tu dokonca uskutečnilo rokovanie cisárskych komisárov a Rákociho poverencov, no neúspešne.

- Na príkaz generála Heistera 18. októbra 1709 boli evanjelici a kalvíni donútení odovzdať mestskej rade kostoly, ktoré následne získal rád trinitátov.
- V roku 1710 v meste zúrilo mor, ktorému podľahlo 787 osôb.
- V rokoch 1740 – 1741 postihla Trnavu morová nákaza. Mesto zriadilo na prístupových cestách zdravotný kordón. Na pamiatku epidémie bola k farskému kostolu pristavená baroková kaplnka s obrazom Panny Márie.
- V roku 1747 bol zrušený v súvislosti so šírením nákazlivých chorôb cintorín pri farskom kostole.

Text k audio záznamu

PISEN

Skodu welku poznala, uherska kragina neb gest spustatena od Turka tyranna.

Ano na wsse strani, ti Turczy tyranni kterizto rabugi tu uhersku žemi.

Kdiz Hayster nemeczky, do Modri prityahel swug list gest napisal a kuruczom poslav.

Chcete se braniti, anebo poddati uherscy wytyazi dagte my wedety.

Ocskagy kapitan, nadherni mladi pan, ten list gest preczi-tal, takto odpowed dal.

Chceme se braniti znassimi wytyezi, Pane Yezu Kriste bud nam na pomoczi.

Ten Hayster nemeczky, na to se rozchnewal z seogim strassnim woyskem, kTernawe pospichal.

Ocskagi kapitan, nadherni pekni pan, ten tabor nemeczky, tri razi obehnal.

Ten Hayster nemeczky, welicze banoval, swich milich wojakuw, welicze lytowal.

Yesscze powidali, že wytyezuw neni, že su pochinuly, w teg franczuskeg zemi.

Nebudu veriti tomu, nigda wicze, ani rabowati, yuz nepugdu wicze.

Lebo mi zchinuli mi werni woyaczi, kteri se branili, až do krwi wsseczi.

Ty uherscy pani, zradu uczinili sedmi-hradske kniže, chitity su chteli.

Wi uhersci pani, nademnu ste zradni wi wsseczi zchinete a smrt podstupite, a slobodi wasse wssetki potratite.

Ty uhersczy pani, w poli u Ternawi, Bohu dekovali, že odnesli hlawy.

Amen

Originál rukopisu je uložený v SNA vo fonde Panstvo Červený Kameň pod inv. č. 2144/7

Grafika

Husitské ťaženie

1. Husiti pred bránami mesta, kresba bola uverejnená v kódexe Eberharda Windeckeho v roku 1443.
2. Lauserova brána – Lovčická brána, olejomalba z roku 1850. Autor R. Smekal

Požiare

1. Požiar v Trnave, F. G. (Frater Georgius), olejomalba. Originál vo františkánskom kláštore.
2. Obraz horiacej Trnavy s Pannou Máriou a božským dieťaťom, sv. Františkom z Assisi a sv. Františkom Xaverským na oblakoch. Chronostikon na kartuši: **TVTELARES MEI IN INCENDIO TYRNA VIENSI CVR HAS VICTORES NEQVEANT SVPERARE FAVILLAS. PRIORE VENERIS QVI DOMVERE ROGOS VOTO F.G.**

Trnavská bitka

3. Intarzia s výjavom bitky labancov a kurucov na vrchnej doske komody z 18. storočia, zbierkový fond ZsM
4. Po víťazstve cisárskych vojsk nad kurucmi v bitke pri Trnave 26. decembra 1704 bol v januári nasledujúceho roku vydaný u J. J. Feitzekera v Norimbergu jednostránkový leták s výjavom boja a čiastkovým pohľadom na mesto. Reprodukcia je uverejnená v RADVÁNYI, H. 2002. Stará Trnava v obrazoch. Trnava: SSV, 2002. s. 22.
5. Perokresba Alexandra Károliho, jedného z veliteľov kuruckého oddielu, zachytáva rozmiestnenie vojenských jednotiek cisárskych labancov a povstaleckých kurucov pri Trnave v decembri 1704. Reprodukovaná bola uverejnená v THALY, K. 1869. Nagyszombati harcz 1869. Zdroj: internet

Betlenove výpravy

6. Priečelie domu na Ulici Mikuláša Schneidra Trnavského, v ktorom bola počas Betlenovho povstania uložená uhorská kráľovská koruna, o čom svedčí latinský nápis na atike: **JA CUDZINKA SOM KEDYSI PREBÝVALA POD TOUTO STRECHOU.**
7. Detail nápisu, autor: Tomáš Vlček
8. Veduta Trnavy z roku 1683, zhotovil ju J. v. d. Nypoort pre obsiahle dielo A. E. Burckharda – Birkensteina: Ertz-Herzogliche Handgriffe des Zirkels..Wien 1686

VITRÍNA 7

Stredoveké militárie

13348/895/76 Meč Rozmery : d. 790 mm, d. čepele 620 mm, š. čepele 50 mm, max. š. 135 mm

Popiska: Meč s čepeľou obojstranne brúsenou, stredná Európa, 15. storočie.

13346/893/76 Palcát . Rozmery : d. 498 mm, š. 60 mm

Popiska: Železný palcát s guľovitou hlavicou, Perzia, 1501 – 1600

10624a,b/ 1967/65 Párové rukavice k zbroji. Rozmery: d 300 mm

00815/A /586/59 Podkova, Trnava. Rozmery: d 11, 6 cm, š 12,6 cm

00797/A/577/59 Vinohradnícky nôž, Trnava. Rozmery: d 23 cm

12804/A/474/2005 Bojová sekera, neznáma lokalita. Rozmery: d cca 20 cm

00565/A/403/59 Kopija, neznáma lokalita. Rozmery: d 33, 7 cm

00577/A/437/59 Kopija, neznáma lokalita. Rozmery: d 36 cm

- b. č. guľky do palných zbraní, neznáma lokalita, 7 ks. Rozmery: rôzne priemery, max. 5 cm
- 00498/A/394/59 Strela do kuše, Smolenice. Rozmery: d. 12, 2 cm
- 00175/A/343/59 Strela do kuše, Smolenice. Rozmery: d 8, 6 cm
- 00782/A/576/59 Ostroha, neznáma lokalita. Rozmery: d 15 cm
- 00791/A/576/59 Ostroha, neznáma lokalita. Rozmery: d 14 cm
- 00779/A/576/59 Ostroha, neznáma lokalita. Rozmery: d 15 cm
- 12855/A/96/00 Nášľapný hrot, neznáma lokalita, 14. - 15. stor. . Rozmery: v 4 cm
- 12042/A Ostroha, neznáma lokalita. Rozmery: d cca 15 cm

Faksimile listiny Žigmunda Luxemburského z roku 1435. Rozmery: š 30 cm, 21 cm

Popiska: Po odchode Blažka z Borotína začiatkom jari 1435 sa Žigmund Luxemburský snažil svojimi mandátmi a ochrannými listinami zmierniť spôsobené škody. Tie boli pomerne veľké, a to nielen na bezprostrednom majetku mesta, ale týkali sa aj viacerých zničených a ukradnutých mestských listín a privilégií.

Protihabsburská munícia a zbrane

10318/ 1652/65 Pištoľ jazdecká, vojenská, ťažká, 2. polovica 18. st. Rozmery : d 415 mm, kaliber 18 mm

B. č. (10312) Francúzska kresadlová pištoľ, 2. polovica 18. st. Rozmery: d 220 mm

B. č. (10315) Francúzka kresadlová zámka zdobená palmetami, 2. polovica 18. st. Rozmery: d 480 mm

05504/137/62 Pištoľ kozácka. Rozmery: d. 430 mm

Popiska: Pištoľ kozácka so španielskym kresadlovým zámkom, Kaukaz, 17. storočie

10127/1397/65 Pištoľ tzv. bambitka. Rozmery: d. 490 mm

Popiska: Pištoľ tzv. bambitka s kresadlovým zámkom, Orient, 1701 – 1750

10254/1533/65 Šabl'a. Rozmery: d. 920 mm, d. čepele 770 mm, š. čepele 25 mm

Popiska: Šabl'a, na rukoväti erb rodiny Ziči, tzv. nemecký kríž medzi parohami, na čepeli je tuzovaná túra tureckého sultána Solimana Veľkého II. z rokov 1495-1566

10276/1610/65 Puška. Rozmery: d 1300 mm

Popiska Puška poľovnícka s francúzskym kresadlovým zámkom, damašková hlaveň kruhového prierezu, zdobená tuziou a 5 vsadenými kameňmi pozdĺž hlavne, na pažbe je v rokokovej kartuši erb rodiny Ziči, Orient, 1701 – 1800

10288/1622/65 Pištoľ Miqueret. Rozmery: d 510 mm

Popiska: Pištoľ Miqueret s kresadlovou španielskou zámkom, 2. polovica 18. storočia

10334/1668/65 Pištoľ. Rozmery: d: 450 mm, kaliber 15 mm

Popiska: Pištoľ s francúzskou kresadlovou zámkom, 1790 – 1810

10256/1590/65 Trombón. Rozmery: d. 850 mm, d. hlavne: 310 mm (bez foto)

Popiska: Trombón s francúzskym kresadlovým zámkom, Balkán, 18. storočie

10425/1760/65 Šabl'a Tzv. Insurekčná šalba. Rozmery : d. 1000 mm, d. čepele 850 mm, max. š. 120 mm

Popiska: Šabl'a Tzv. Insurekčná šabl'a s čepel'ou zahnutou jednostranne brúsená. Text a vročenie: pod rukoväť'ou Ren. Sub Cap. P ac G D. Georgy Hliniczky Anno 1767

05609/251/62 Šabl'a. Rozmery: d. 870 mm, d. čepele 720 mm, š. čepele: 30 mm, š. 130 mm

Popiska: Šabl'a s ostro zahnutou čepel'ou a s ťažkou mosadznou rukoväť'ou s krížovou záštitou

10623/1966/65 Prilbica – popenheimka, 1685 – 1700. Rozmery : v. 180 mm, d. 440 mm, priemer otvoru na hlavu 200 mm

10618/1961/65 Krunier rytierský, turnierský, koniec 16. storočia. Rozmery : v. 500 mm, š. 360 mm

EXPONÁT 7

Voľne inštalovaný

1. 06995/713/65 **Obraz Ladislava Berčeni, obraz v ráme. Rozmery v ráme: v 1060 mm, š 820 mm**

2. 10703/253/81 **Kostýmová šabl'a magnátská gróf Mikuláša Berčeniho.**

Popíska: Gróf Mikuláš Berčeni významný uhorský aristokrat, cisársky generál a neskôr generalissimus povstaleckého vojska Františka II. Rákócziho. V pozadí vojenská scéna - kuruckí jazdci prenasledujú husárov a dragúnov generála Heistera pod trencianskym hradom. Portrét a šalba z portrétu.

POLE 3.3 Téma: Turci v Uhorsku a dôsledky, príchod kapituly. Reformácia. Kalvíni a jezuiti.

PANEL 11

TEXT

Turci v Uhorsku a dôsledky. Reformácia. Kalvíni a jezuiti. Príchod kapituly.

Od Bratislavy na východ je vidieť Trnavu, ktorú jej poloha menej – hradbové múry viac chránia. Pod hradbami tečie potok rovnakého mena (Tirnávia), ktorý vytvára obrovský rybník a z toho tečie ďalej. Mesto obývajú Nemci, Maďari a Česi (= Slováci) a toto je bohaté v tovaroch a predmetoch každodennej potreby. (M. Oláh, 1536)

Po roku 1526 sa časť Kráľovského Uhorska ovládaného Habsburgovcami dostala do sféry vplyvu tureckého vojska. Trnava na seba prevzala funkciu dôležitého strediska pred dunajskej časti Uhorska, v ktorom hľadali útočisko utečenci z Dolnej zeme prevažne kalvínskeho vyznania.

V roku 1543 Trnava prichýlila arcibiskupa s kapitulou a na 300 rokov sa stala dôležitým kultúrnym a duchovným strediskom krajiny s výrazným rekatolizačným úsilím. Nemalú zásluhu na tom niesol ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh, ktorý stál za rozvojom katolíckeho školstva. Zlúčenie mestskej a kapitulskej školy v roku 1553 bolo jeho prvým pokusom o založenie školy vyššieho typu. V roku 1561 založil jezuitské kolégium. V apríli 1567 kolégium zhorelo a bolo zrušené. V tom istom roku Mikuláš Oláh otvoril seminár.

Charakter katolíckeho mesta si Trnava udržala až do roku 1560, keď si kalvíni priviedli do Trnavy reformného kazateľa, ktorý kázal v špitálskej kostole svätej Heleny. Jeho pôsobenie zastavil mandát Rudolfa II. Reformačné pnutie sa pravidelne vyostriilo počas okupácie Trnavy vojskami Š. Bočkaja a G. Betlena. Dočasne užívali drevenú modlitebňu na Dolnopotočnej ulici a v roku 1616 začali so stavbou vlastného kostola na dnešnej Paulínskej ulici.

Grafika:

1. Pohreb štyroch Esterházyovcov, ktorí padli v boji proti Turkom pri Veľkých Vozokanoch. Uverejnené v roku 1653 v VERA DELINEATIO POMPAE FVNEBRIS Illmi. Com. LADISLAI ESZTERHAZI Sociorum cognatorum habitae Tyrnaviae 1652. 26. Nouembris.
2. Náhrobný kameň arcibiskupa Mikuláša Oláha osadený v Dóme sv. Mikuláša, kresba K. Votlučka.
3. Sken zakladajúcej listiny jezuitského kolégia

VITRÍNA 8

10302/ 1636/65 **Puška. Rozmery : d. 1370 mm**

Popíska: Puška s hlaveňou v dolnej časti 6-hrannou s bohatou plastickou. K pôvodnej hlavni bola v 19. stor. pridaná nová pažba.

- 13327/875/76 Rukáv, Turecko. Rozmery : d. 900 mm, š. 480 mm**
 Popiska: Rukáv z drátenej košele zdobený 11 mosadznými pozlátenými hviezdami a 6 vsadenými drahými kameňmi, Turecko, 1401 – 1500
- 10161/1431/65 Kama. Rozmery: d. 730 mm**
 Popiska: Kama, bodná zbraň na oboch koncoch plastickým kovaním mosadzným s orientálnym rastlinným motívom, Perzia, 18. storočie.
- 10180/1453/65 Šabl'a – jatagan. Rozmery: d. 760 mm**
 Popiska: Šabl'a – jatagan, jednostranne brúsená, zdobená striebornou tauziou, rukoväť zo slonoviny v mosadznom ráme, filigránska práca plasticky zdobená červenými kamienkami, Turecko, 1740 – 1760
- 10181/1454/65 Šabl'a – jatagan. Rozmery: d. 780 mm**
 Popiska: Šabl'a – jatagan, povrch čepele zdobená orientálnym motívom s orientálnym nápisom a vročením 1655, Turecko
- 10286a/1620/65 Šabl'a – jatagan. Rozmery: d. 790 mm, d. čepele 520 mm, š. čepele 40 mm**
 Popiska: Šabl'a – jatagan, horná časť rukoväte je vytvorená vo forme tzv. sovy, Bosna– Balkán, 1740 – 1760
- 10267/1601/65 Puška. Rozmery: d. 1310 mm**
 Popiska: Puška poľovnícka s kresadlovým zámkom, 6-hranná hlaveň, damašková so železným nabijakom, Turecko, 1690 – 1710
- 10269/1603/65 Puška. Rozmery: d 1420 mm**
 Popiska: Puška poľovnícka s kresadlovým zámkom, hlaveň oceľová s dvojitém vizírom, Orient, 1701 – 1715
- 10270/1604/65 Puška. Rozmery: d. 960 mm**
 Popiska: Puška šišana s 5-hrannou pažbou, 8-hranná hlaveň, puška má nabijak, španielska kresadlová zámka zdobená mosadzným vykladaním, Balkán, 1701 – 1800
- 10281/1615/65 Šabl'a kilidž. Rozmery: d. 920 mm, š. čepele 30 mm**
 Popiska: Šabl'a kilidž s celokovovou rukoväťou, strieborná, s krížovou záštitou, bohate zdobená rytím, čepeľ ostro zahnutá s chrbátovým ostrím, Turecko, 1690 - 1710
- 10295/1629/65 Puška tančica, 1790 – 1810. Rozmery : d. 1700 mm**
- 13239/785/76 Prachovnica . Rozmery : d. s remeňom 800 mm, š. remeňa 30 mmm, š. prachovnice 80 mm, v. prachovnice 130 mm**
 Popiska: Prachovnica so závesom vybíjaná mosadzným vzorom a perleťou, Turecko, 18. storočie.
- 06450/732/87 Misa pocínovaná. Rozmery: v - 132 mmm, p okraja - 327 mm, p dna - 200 mm**
 Popiska: Misa pocínovaná, výskum v Dolnej Krupej, Turecko, nápis: Sahib el fakir Sefer sipahi /Majiteľ, úbohý Sefer, sipáhi/
- 06451/733/87 Nádoba – zásobnica. Rozmery: v - 171 mm, p okraja - 160 mm, p dna - 111 mm**
 Popiska: Nádoba – zásobnica, Výskum v Dolnej Krupej, Turecko
- 06452/733/87 Nádoba – zásobnica. Rozmery: v - 183 mm, p okraja - 177 mm, p dna - 141 mm**
 Popiska: Nádoba – zásobnica, Výskum v Dolnej Krupej, Turecko, na dne ozdobené tepanie - do kruhu vpísaný zdvojený kríž z motívov tvaru obilia.

EXPONÁT 8

Voľne stojaci exponát:

09834/1084/65 Turek, socha- drevo, evid. č. 09834

Rozmery: v. 1720 mm š. 670 mm, hĺ. 440 mm

Popiska: Baroková socha Turka, pravdepodobne dielo sochára Jána Krištofa / alebo Jána Juraja/ Khiena, autora súsošia sv. Trojice v Trnave.

POLE 3.4 Téma: Renesančná Trnava. Baroková Trnava – Zlatý vek.

PANEL 13

TEXT

Renesančná Trnava

Od renesancie bol v Trnave obľúbený dom s arkádovým nádvorím, často s kamennými toskánskymi stĺpmi. Zaujímavým je aj typ domu so vstupnou sieňou tzv. mázhausom, dodnes zachovaný len ojedinele. Arkiere, polkruhové kamenné portály, nástenné maľby, geometrické a figurálne motívy na fasádach vytvárajú obraz o vysokej stavebnej a umeleckej úrovni renesančnej architektúry Trnavy.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Arcibiskupský palác

Významná renesančná pamiatka vybudovaná Mikulášom Oláhom v rokoch 1542 – 1562. Dvorové krídla a objekt pre archív s knižnicou boli postavené dodatočne a od roku 1668 slúžili potrebám právnickej fakulty. Po postupných prístavbách nadobudla rezidencia podobu paláca s uzatvoreným nádvorím. Barokový portál paláca zdobí erb arcibiskupa Františka Forgáča. Na priečelí sú erby arcibiskupov Mikuláša Oláha a Juraja Sécěního. Palác bol sídlom ostrihomských arcibiskupov až do roku 1820.

Oláhov seminár

Budovu dal postaviť ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh, seminár začal pôsobiť v r. 1566 s desiatimi klerikmi a dvoma profesormi. Zakrátko vyhorel, ale v roku 1590 bol obnovený a rozšírený zásluhou kanonika J. Cheródiho. V rokoch 1619 až 1919 bol v budove útulok pre starých kňazov. Neskôr sa v nej nachádzala kapitulska knižnica.

Námestie sv. Mikuláša

Príchodom kapituly sa zveľadila zástavba dovtedy stagnujúcich priestorov Kapitulskej ulice a námestia sv. Mikuláša. Pôvodne stredoveké domy upravili pre potreby kapituly. Dôkazom ich vysokej umeleckej úrovne sú odkryté figurálne maľby na priečelí domu na rohu námestia. Vľavo je maľba sv. Štefana a sv. Imricha a vpravo je maľba Nepoškvrnenej Panny Márie - Immaculaty.

Seminárska ulica s farou

Postavili ju na prelome 13. a 14. storočia oproti kostolu sv. Mikuláša. Hlavné priečelie s tympanom, v ktorom je erb mesta a erb Jána Okoličániho, zdobí vstupný portál s tepanou kovovou bránou s rokokovou výzdobou z roku 1768.

Mestská veža

Renesancia obohatila siluetu Trnavy o novú dominantu - mestskú vežu - pozorovateľňu na námestí.

Jej výstavba súvisela s posilnením obrany mestských hradieb, práce na nej boli dokončené v roku 1584.

Kostol svätého Jozefa

Kostol je charakteristický barokovou architektúrou s výraznými prvkami nemeckej renesancie. S jeho stavbou začali v roku 1616 kalvíni, no po ich vyhnaní z mesta ho prevzali paulíni. V roku 1701 ku kostolu pristavili loretánsku kaplnku a v 19. storočí drevenú zvonnicu s barokovou bálnou. Na hlavnom oltári je obraz sv. Jozefa Pestúna. Na strope kostola sú štyri oválne kartuše s obrazmi zo života sv. Jozefa.

Grafika – Renesančná Trnava

1. Arcibiskupský palác v Trnave. Kameňotlač Tibora Dörreho z roku 1880.ñ
2. Mestská škola a časť Oláhovho seminára – Marianum. Podľa knižnej ilustrácie z výročnej správy trnavského gymnázia, 1893.
- 3.-4. Mestská škola a časť Oláhovho seminára, Autor: B. Vitek
- 5.-6. Námestie sv. Mikuláša s renesančnými maľbami na domoch, ktoré boli prestavané pre potreby kapituly, autor: Blažej Vitek
- 7.- 8. Detail maľba sv. Štefana a sv. Imricha a vpravo je maľba Nepoškvrnenej Panny Márie – Immaculaty, autor: Blažej Vitek
9. Seminárska ulica s farou, autor: Blažej Vitek
10. Seminárska ulica s farou, kresba K. Votlučka
11. Ilustrácia mestskej veže z roku 1886, autor: Morelli.
- 12.-15. Mestská veža, autor: Blažej Vitek
- 17.-20. Renesančná Trnava,
- 16.-22. Renesančná budova Spolku sv. Vojtecha, autor: Blažej Vitek
- 23.-25. Kostol svätého Jozefa, autor: Blažej Vitek

PANEL 14

TEXT

Trnavská univerzita

Stopku rozvíjajúcim sa konfesiam položil arcibiskup František Forgáč, keď v roku 1616 daroval jezuitom opustený dominikánsky kláštor s kostolom a poveril ich budovaním univerzity.

Zakladajúcu listinu univerzity vydal ostrihomský arcibiskup Peter Pázmaň 12. mája 1635 do rúk prvého rektora Juraja Dobronokiho. Nezávislosť univerzity zaručovala zlatá bula Ferdinanda II. z 18. októbra 1635. Jej slávnostné otvorenie sa konalo 13. novembra 1635. Spočiatku bola typickou jezuitskou univerzitou s filozofickou a teologickou fakultou zameranou na vzdelanie duchovných. Neskôr sa rozšírila o právnickú (1667) a lekársku (1769) fakultu. Univerzita sa počas svojho trvania v rokoch 1635-1777 stala najväčšou a najvýznamnejšou vzdelávacou inštitúciou v Uhorsku so zameraním výučby na exaktné prírodné vedy, históriu, právo, jazykovedu a hospodárske vedy. V roku 1753 bolo zásluhou matematika a astronóma Maximiliána Hella zriadené astronomické observatórium. V rokoch epidémií slúžila obyvateľom mesta univerzitná lekáreň. Pre potreby verejnosti slúžila tiež bohatá knižnica (v tom čase obsahovala okolo 17 000 zväzkov) a botanická záhrada. Po presťahovaní univerzity v roku 1777 do Budína, zostali prázdne budovy, ktoré od roku 1783

slúžili armáde – vojenským vyslúžilcom a invalidom. Pri tejto príležitosti v rokoch 1770 a 1783 poctil Trnavu svojou návštevou cisár Jozef II.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Rektori Trnavskej Univerzity

Ladislav Senei (*1632, Veľké Trakany, okr. Trebišov - †1702, Trnava.)

Martin Sentiváni (*1633, Liptovský Ján - †1705, Trnava)

Andrej Horvát (*1660, Varaždin, Chorvátsko - †1727, Trnava)

Juraj Rajčáni (*1670 Zemianske Kostol'any - †1734, Târgu Mureș, Rumunsko)

Ján Kazi (*1686, Levice - †1759, Trnava)

František Borgia Kéri (*1702, Kenézlő, Maďarsko - †1763, Trnava)

Mikuláš Schmidt (*1707, Nagy Márton, Maďarsko - †1767, Trnava)

Ján Príleský (*1709, Trenčianska Teplá - Príles - †1790, Príles)

Juraj Žigmund Lakič (*1739, Podler, Rakúsko - †1814, Bratislava)

Ľudovít Čapody (*1729, Pečeňady - †1801, Veszprém)

Text k audio záznamu

Ona tiež Trnavu miesto vychýrila,
po krajinách, ktorým prv známa
nebyla.

Mnoho sto je roku, jak (je) vystavená
a dost rozličným lidma ozdobená,
však proto nemnohým pánom známa
byla,

dokad táto pani krásna v nem
nebyla.

Ale jak tu náhle prišla na tento
svet,

východ slunce, západ viedeli o ni
hned,

holko je kolvačky krajín v Európe,
všecky pro ňu vied'á juž včil
o Trnavie.

pro ňu z tak daleka lidé sa
schádzajú,

neb slyšíce o ni videt ju žádajú,
pro ňu Turek, z Tatar, z Rusi aji
z Polska,

ludé sa zbíhajú z Moravy,
ze Sleska,

těž z Chorvátskej zemi i ze
Sedmohradskej

do Trnavy idú králi pani peknej; (Š. Selecký, 1701)

Grafika

1. Alegórie Trnavskej univerzity s areálom univerzitných budov z kalendára 1742
Popiska: Na rímse portálu sú okrem znakov Uhorska a cirkevných symbolov umiestnené aj heraldické znaky dobrodincov univerzity: P. Pázmány, J. Lippay, M. Esterházy, L. Kolonič, P. Pálfi. Medirytinový lept zhotovil viedenský grafik František Leopold Schmitner
2. Obraz univerzitných budov z roku 1744 z knihy Cultus S. Aloysius Gonzaga 1744
3. Veduta Jozefa Jágra z rokov 1740 – 42
4. Dolná časť frontispisu knihy S. Szaba Három esztendőre prédikációk z roku 1745

VITRÍNA 9 Predmety na zavesenie

Učebné pomôcky Trnavskej univerzity

11043/882/76 Medirytina iluminovaná

Popiska: PONTIFICUM ROMANORUM SERIES CHRONOLOGICA, iluminovaná medirytina s vyobrazením pápeža v korunovačnom rúchu. Na biskupskej casule má zoznam všetkých pápežov, apoštolov sv. Petra, od 1. storočia do polovice 18. storočia s dátumami a spôsobom ich smrti. Vydavateľstvo Matthäusa Seuttera a Conrada Tobiasa Lottera v Augsburgu, polovica 18. storočia.

12671/221/76 Medirytina iluminovaná

Popiska: ICON SYNOPTICA SAC. ROM. IMP. ELECTORUM DUCUM PRINCIPUM, iluminovaná medirytina s vyobrazením symbolickej postavy cisára rímsko-nemeckej ríše. Rúcho cisára je pokryté menami vládcov Svätej ríše rímskej národa nemeckého, kniežat, kráľov, vojvodov a palatínov. Vydavateľstvo Matthäusa Seuttera a Conrada Tobiasa Lottera v Augsburgu, polovica 18. storočia.

12672/222/76 Medirytina iluminovaná

Popiska: STATUA REGUM EUROPÆORUM P. C. N. NOMINA CONTINENS, iluminovaná medirytina s vyobrazením symbolickej postavy panovníka. Na náprsnej doske, sukni a nohách panovníka je zoznam európskych panovníkov od 1. storočia do polovice 18. storočia. Vydavateľstvo Matthäusa Seuttera a Conrada Tobiasa Lottera v Augsburgu, polovica 18. storočia.

12673/223/76 Medirytina iluminovaná

Popiska: COLOSSUS MONARCHICUS/STATUA DANIELIS/DAN. II. 31, iluminovaná medirytina s vyobrazením symbolickej sochy obra „Kolosa“ so žezlom, ktorá podľa Danielovho výkladu sna Nebukadnesara II. predstavuje staroveké usporiadanie sveta. Na prilbe, náprsníkoch, sukni a nohách sú spísané veľké ríše histórie. Vydavateľstvo Matthäusa Seuttera a Conrada Tobiasa Lottera v Augsburgu, polovica 18. storočia.

13344/891/76 Rituálny predmet

Popiska: Rituálny predmet s balustrovou rukoväťou, tzv. piest hanby, ktorý slúžil študentom Trnavskej univerzity ako hračka počas imatrikulácií pri prijímaní nových študentov medzi seba

Faksimile zakladacej listiny TU Petrom Pázmáňom. Rozmery: š 44 cm, v 66 cm

Faksimile Zmluvy mesta Trnavy s grófom M. Esterházim a J. Dobronokim o domoch na mieste budúceho univerzitného areálu. Rozmery: š 67 cm, š 49 cm

EXPONÁT 9

Voľne inštalovaný na stene

09817/676/65 Portrét Petra Pázmáňa. Rozmery: v 1400 mm, š 1100 mm

Popiska: Kardinál Peter Pázmáň

PANEL 15

TEXT

Zlatý vek Trnavy - baroková Trnava

Po požiaroch v rokoch 1666 a 1683 sa začali v meste opravovať budovy. Peter Pázmaň podniel obnovu klariského a františkánskeho kostola. V meste pribudli niektoré barokové sochárske diela. Na námestí bolo osadené Súsošie Najsvätejšej Trojice a Univerzitné námestie zdobilo Súsošie Panny Márie. Na Námestí sv. Mikuláša pribudlo Súsošie sv. Jozefa. Na severnej strane kostola sv. Mikuláša bola postavená baroková kaplnka Panny Márie Trnavskej (1739-1741). Na oltári sa nachádza Milostivý obraz Panny Márie Trnavskej.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Univerzitný kostol

Kostol s patrocíniom sv. Jána Krstiteľa je prvou ranobarokovou stavbou na Slovensku a patrí k najkrajším v Európe. Postavili ho talianski architekti Pietro a Antonio Spazzovci v rokoch 1629 – 1637 na mieste pôvodného dominikánskeho kostola. Tvoril súčasť univerzitných budov. Skvostom interiéru je pôvodný celodrevený hlavný oltár z roku 1640, vysoký 20,3 m a široký 14,8 m. Oltár je bohato zlátený a polychromovaný, tvoria ho tri oltárne obrazy, 27 sôch svätých Starého a Nového zákona v nadživotnej veľkosti a viacero malých. Hlavným oltárnym obrazom je Krst Ježiša Krista, na ktorý nadväzujú ďalšie scény zo života sv. Jána Krstiteľa v kartušiach na klenbe kostola. Pod kostolom je krypta, v ktorej sú pochovaní členovia Spoločnosti Ježišovej a rodina palatína Mikuláša Esterháziho. Okrem duchovných účelov slúžil aj pre potreby univerzity, napr. na dišputy, divadelné predstavenia, promócie a pod.

Univerzitné budovy

Pôvodný dominikánsky kláštor upravený jezuitmi medzi rokmi 1615–1628, postupne nahradili štvorkrídlovým univerzitným areálom. Prvá nová univerzitná budova bola postavená v roku 1640 naprieč pôvodného rajskeho dvora dominikánskeho kláštora, ktorý predelila na dve nádvorcia. Po nadstavbe o ďalšie podlažie v roku 1667 slúžila právnickej fakulte, na prízemie umiestnili univerzitnú lekáreň. Autormi budovy boli architekti univerzitného kostola. Kláštorné krídla sa začali búrať postupne a hneď ich nahradzovali novými budovami univerzity. Jednotlivé univerzitné budovy získali názvy podľa krajín, ktoré tvorili Uhorsko (chorvátske, uhorské, sedmohradské krídlo). Každé krídlo bolo dvojposchodové a pozdĺž nádvorcia malo chodbu s otvorenými arkádami. V 18. storočí v Trnave pribudlo k univerzitnému komplexu ešte niekoľko barokových stavieb - budova Seminára sv. Štefana (1724), Šľachtický konvikt (1747-1754) a budova Lekárskej fakulty (1772).

Historické budovy Univerzitného komplexu

1. Univerzitný kostol sv. Jána Krstiteľa
2. Chorvátske krídlo
3. Uhorské krídlo
4. Sedmohradské krídlo
5. Západné krídlo (bez názvu)
6. Lekárska fakulta bola postavená v roku 1772 na Univerzitnom námestí

Konvikty a semináre

7. **Adalbertínium - seminár sv. Vojtecha** pre chudobných študentov

Seminár sv. Vojtecha – Adalbertínium dal postaviť arcibiskup Peter Pázmaň v roku 1619 pre chudobných študentov jezuitského gymnázia. Budovu postavili v roku 1623. Rozšírili ju v roku 1710 a začiatkom 20. storočia nadstavili tretie podlažie. Okrem meštianskej školy bola v

budove i mestská knižnica a zbierky prvého mestského múzea. Z pôvodnej stavby sa zachoval ranobarokový portál so sochou sv. Vojtecha z roku 1710.

8. Rubrorum – seminár tzv. Červených klerikov

Generálny seminár založil v roku 1649 arcibiskup Juraj Lippai pre uhorských bohoslovcov podľa podobného seminára v Ríme. Názov pochádza od červených reverend klerikov. Baroková budova bola začiatkom 20. storočia zvýšená o jedno poschodie, fasáda dostala novú renesančnú úpravu. Zachoval sa pôvodný ranobarokový portál s latinským nápisom a erbom zakladateľa. Od roku 1853 sídlilo v budove arcibiskupské, neskôr štátne gymnázium.

9. Marianum – Mariánsky seminár

Mariánsky seminár – Marianum v roku 1667 založil ostrihomský arcibiskup Juraj Selepčeni. Stavba sa realizovala približne v rokoch 1687 – 1700, pri prestavbe v štyridsiatych rokoch 18. storočia bol zachovaný barokový hlavný reprezentačný portál so sochou Panny Márie a erbom arcibiskupa Selepčeniho.

10. Convictum nobilem - Šľachtický konvikt

Priečelie šľachtického konviktu z roku 1897. Šľachtický konvikt dala postaviť Mária Terézia pre študentov Trnavskej univerzity zo šľachtických rodín. Trojpodlažná štvorkrídlová budova v štýle viedenského vrcholného baroka má na čelnej fasáde reprezentačný portál s balkónom s postavami Fortuny a Gracie a barokové košové mreže na oknách. Na chodbách, schodiskách a v jedálni sa nachádza rokoková štuková výzdoba. V južnom krídle je kaplnka sv. Jána Evanjelistu so stropnou freskou Apokalypsy od Vavrinca Mussingera z roku 1758.

11. Stephaneum – seminár sv. Štefana

Seminár sv. Štefana (Stefaneum) dal postaviť Peter Pázmaň pre študentov bohosloveckého seminára. V roku 1724 bol prestavaný na štvorkrídlovú dvojpodlažnú budovu, ktorá je dielom neznámeho viedenského staviteľa z okruhu J. L. Hilldebrandta. Po odchode arcibiskupstva do Ostrihomu bol sídlom arcibiskupského vikára, neskôr v ňom bol chlapčenský sirotinec. Fasáde dominuje barokový portál znázorňujúci sprievod hodnostárov kráľovstva na korunováci kráľa, pravdepodobne sv. Štefana.

Baroková Trnava

Súsošie Najsvätejšej Trojice

Súsošie vytvoril Ján Krištof Khien v roku 1695. Na rohoch štvorhranného základu sú sochy sv. Floriána, sv. Agáty, sv. Františka Xaverského a sv. Antona Paduánskeho. V kamennom hrobe je ležiaca socha sv. Rozálie, na vrchole 4 m vysokého stĺpa súsošie Najsvätejšej Trojice korunujúce Pannu Máriu. Na kartušiach umiestnených uprostred stien základu sú erby mesta Trnavy, Uhorského kráľovstva, biskupa Štefana Dolného a reliéf Panny Márie Immaculaty.

Súsošie svätého Jozefa

Súsošie vytvoril v roku 1731 domáci sochár I. Melczer z vďaky za ukončenie moru. Na trojhrannom základnom podstavci sú reliéfy sv. Rozálie, sv. Sebastiána a sv. Rocha. Na rohoch podstavca sú sochy sv. Mikuláša, sv. Karola Boromejského a sv. Kataríny Alexandrijskej. Nad sochami svätcov sú anjeli s tesárskymi pracovnými nástrojmi a reliéfny erb mesta. Na vrchole obelisku je plastika sv. Jozefa s Ježiškom.

Baroková kaplnka Panny Márie Trnavskej

V severnej časti chrámu je postavená kopulovitá baroková kaplnka, ktorej dominantou je Milostivý obraz Panny Márie Trnavskej – patrónky mesta Trnavy. Výnimočnosť tohto obrazu spočíva v tom, že podľa slov svedkov sa na obraze zjavili krvavé slzy, ktorými obyvateľov mesta

nielen varovala, ale ich ochraňovala počas tragických udalostí v rokoch 1663 a 1708.

Grafika:

Univerzitný kostol

1. Sken priečelia univerzitného chrámu

Popiska: Medirytina priečelia univerzitného chrámu od Justusa v. d. Nypoorta z kalendára na rok 1683

2. Priečelie Univerzitného kostola, zbierkový fond ZsM (11612)

3. Interiér Chrámu sv. Jána Krstiteľa, olej na plátne, prvá polovica 20. storočia, zbierkový fond ZsM (12746)

4. Portál Univerzitného kostola, kresba K. Votlučka

5. Univerzitný kostol s budovou teologickej a filozofickej fakulty. Príloha knihy Š. Ručku, 1868. Kameňotlač. Zbierkový fond ZsM (13879)

Seminár sv. Štefana (Stefaneum)

6. Šľachtický konvikt a seminár sv. Štefana (Stefaneum). Grafický list. Kameňotlač, Viedeň, 1856.

7. Seminár sv. Štefana (Stefaneum). Ocel'oryt podľa kresby B. Makaya z roku 1878.

Šľachtický konvikt

8. Šľachtický konvikt vo výročnej správe gymnázia z roku 1897

9. Vstupný portál Šľachtického konviktu, kresba K. Votlučka.

10. Tlač vydaná pri návšteve arcibiskupa Jána Scitovského v roku 1850 v Trnave.

11. Šľachtický konvikt, autor: Blažej Vitek

Generálny seminár – Rubrorum

12. Budova bývalého Generálneho seminára na fotografii z výročnej správy gymnázia v roku 1892

13. Generálny seminár a Mariánsky seminár – Marianum, autor: Blažej Vitek

Mariánsky seminár – Marianum

14. Erb arcibiskupa Selepčeniho, zbierkový fond ZsM

Seminár sv. Vojtecha – Adalbertinum

15. Pohľad na priečelie Chrámu sv. Jána Krstiteľa, kameňotlač, autori E. Fuchsthaller a I. Czerny, 1856, zbierkový fond ZsM

16. Seminár sv. Vojtecha – Adalbertinum, autor: Blažej Vitek

Lekárska fakulta

21. Budova bývalej Lekárskej fakulty postavená podľa projektu F. A. Hillebrandta v rokoch 1770-1772. Výročná práva trnavského gymnázia z roku 1888.

22. - 23. Budova lekárskej fakulty, autor: Blažej Vitek

Observatórium

24. Priečelia budovy observatória a pôdorysy jednotlivých podlaží na pláne Juraja Karola Zillaka zo 70. rokov 18. storočia

25. Observatórium, kresba

Baroková Trnava

Barokové súsošie Najsvätejšej Trojice (12650)

26. Súsošie Najsvätejšej Trojice. Príloha knihy Š. Ručku: Trnava, čili historicko-miestopisný nástin, 1868.

27.-28. Súsošie Najsvätejšej Trojice, autor: Blažej Vitek

Súsošie svätého Jozefa

29. Súsošie svätého Jozefa na námestí pred farským kostolom sv. Mikuláša. Medirytina L.

Czerneho z roku 1856

30. Súsošie svätého Jozefa, autor: Blažej Vitek

Baroková kaplnka Panny Márie Trnavskej

31. Baroková kaplnka Panny Márie Trnavskej v Dóme sv. Mikuláša, autor: Blažej Vitek.

32. Baroková kaplnka Panny Márie Trnavskej v Dóme sv. Mikuláša, zdroj: Europeana

33. Olejomaľba neznámeho autora z druhej polovice 18. storočia znázorňuje prosebnú procesiu počas morovej epidémie v roku 1710. Nad mestom a hradbami držia dvaja anjeli obraz Panny Márie Trnavskej s pamätným nápisom o slzení v roku 1708. Procesia obchádza súsošie Najsvätejšej Trojice na hlavnom námestí, vpravo je kalvária a cintorín. Maľba je v kostole sv. Mikuláša.

34. Kniha o Panne Márii Trnavskej z roku 1733 má frontispice s vedutou Trnavy Sanctissimae Deiparae Semper Virgini Thaumaturgae..Tyrnaviae 1733.

POLE 3.5 Téma: Trnava - mesto vzdelanosti, kultúry a umenie. Trnavské knižnice, tlačiarne a divadlo.

PANEL 16

TEXT

Knižnice

Významní Trnavčania získavali vzdelanie na univerzitách vo Wittenbergu, vo Viedni, v Olomouci, v Padove, v Bologni či v Ríme. Označovaní boli titulom literát. Patril k nim básnik a polyhistor, Ján Sambucus, ktorý počas svojho života vybudoval veľkú knižnicu s vyše 600 rukopismi a 3 000 zväzkami tlačených diel. Rozsiahlu knižnicu vlastnil tiež právnik a polyhistor Štefan Munkátsy, meštianske rodiny Sipekiovcov, Prileských a Ordódyovcov, ktoré položili základy knižnice biskupského gymnázia (22 300 zväzkov). Radila sa k nim aj knižnica kapituly (okolo 22 000 zväzkov) a knižnica františkánskeho kláštora (5 000 zväzkov).

Tlačiarne

Jezuiti po svojom príchode do Trnavy založili v Telegdiho dome na Námestí sv. Mikuláša tlačiareň. Z jej produkcie máme dodnes zachovaných 19 titulov. Po presťahovaní časti tlačiarne do Bratislavy po roku 1640 vystupovala ako univerzitná tlačiareň. Vyprodukovala okolo 5 000 rôznych kníh nielen s náboženskou tematikou, ale i diela historické, filozofické, životopisné, divadelné hry či kalendáre. Celkovo vytlačila 477 známych diel, z toho 71 slovenských.

Slovenské učené tovarišstvo

V takomto čínorodom prostredí našli svoje uplatnenie Bernolákovci, hlásatelia myšlienok osvietenstva, ktorí položili základy novodobej slovenskej literatúry. V roku 1792 Anton Bernolák založil Slovenské učené tovarišstvo a kodifikoval prvý slovenský spisovný jazyk na základe trnavského nárečia. Väčšinu bernolákovskej literatúry produkovala od roku 1788 tlačiareň Václava Jelínka.

Hudba a divadlo

S výstavbou mestskej veže v 16. storočí nachádzame zmienky o trnavskom trubačovi, strážcovi mesta, ktorému postupne prischla aj funkcia mestského hudobníka. Zabezpečoval rôzne hudobné produkcie ako svadby, kary a pod. Nemalú úlohu v kultúrnom vývine Trnavy zohralo jezuitské gymnázium, ktorého žiaci v rámci scholastického *septem artes liberales* (sedem slobodných umení) účinkovali v chrámoch. Paralelne s hudbou sa na Trnavskej univerzite vyvinula divadelná kultúra v podobe školských akadémií, predstavení

školských jezuitských hier a hudobných produkcií. Priestor k interpretácii sa nachádzal v budove Mariánskeho seminára označovaného ako prvé murované divadlo v Uhorsku. V roku 1692 dal divadelné javisko postaviť veľký mecén trnavských jezuitov gróf Pavol Esterházy. Po odchode univerzity sa centrum hudobného života a interpretácie neskorobarokovej hudby stali františkánsky kláštor a kláštor klarisiek.

Grafika

1. Veduta veduty Trnavy z konca 18. storočia pochádza z Jelínkovskej tlačiarne, zbierkový fond ZsM
2. Ján Sambucus – Emblemata, cum aliquot hymnis antiqui operis... Antverpy 1564
3. Dóm svätého Mikuláša – obraz zo série 52 drevorytov na prvom v Trnave vydanom gregoriánskom kalendári na rok 1583. Medzi biblické obrázky k nedeliam a sviatkom zakomponoval grafik Lukáš Oeechi aj obraz farského kostola. **Calendarium et editum ad annum Domini M.D.LXXXIII. Ternaviae**
4. Pohľad na Trnavu z titulného listu trnavského kalendára CALENDARIUM TYRNAVIENSE AD ANNUM CHRISTI MDCLXXXIII na rok 1683.
5. Slovenské učené tovarišstvo, zbierkový fond ZsM (13884)
- 6.-11. Fotografie grafických listov z HKF

PANEL 17

TEXT

Trnava mesto vzdelanosti v 18. storočí

Okrem veľkolepých palácových architektúr boli v tomto období v meste postavené kláštory uršulínok a trinitárov s kostolmi. Významné šľachtické rody si prebudovali v Trnave staršie meštianske domy na objekty palácového typu. Budovy s vysokým komfortom bývania získali rôzne tvarované kamenné vstupné portály. Mali imponujúcu interiérovú výzdobu zastúpenú napríklad kachľovými pecami a bohatou štukovou dekoráciou stropov. Popri mnohých jednoduchších maľovaných ornamentálnych motívoch sa v niektorých interiéroch zachovala aj hodnotná figurálna maľba. Súčasťou reprezentačných stavieb mesta sa stala reduta (dnešný dom na Štefánikovej 38), kde sa konali rôzne spoločenské podujatia a plesy.

Obdobie klasicizmu sa výraznejšie nezapísalo do urbanizmu mesta, v tomto štýle bola postavená budova lekárskej fakulty (1772) na Univerzitnom námestí. Bohatí meštania zakladali za hradbami mesta záhrady s letohrádkami, z ktorých najvýznamnejší je klasicistický pavilón Spiegelsaal z roku 1792, podľa ktorého neskôr pomenovali celú novú štvrť. Opevnenie stratilo svoj fortifikačný charakter a zo strany mesta k nemu začali pristavovať drobné domy mestskej chudoby.

Doplňujúci text, ktorý je možné použiť po rozkliknutí informačných panelov

Kostol zasvätený svätej Anne

Kostol sv. Anny postavili uršulínky z vena rehoľníčok a darov dobrodincov koncom 18. storočia. Pod oltárom Panny Márie je umiestnená zdobená cínová truhla s ostatkami sv. košických mučeníkov. Jednolodový kostol má eliptický pôdorys, aký sa na Slovensku vyskytuje iba zriedka. Hlavný stĺpový klasicistický oltár má v strede veľký obraz Jozefa Zanussiho, na ktorom sv. Anna vyučuje Pannu Máriu ako dieťa. Na západnej strane sa nachádza jeho ďalší obraz Kristus na Olivovej hore.

Kostol Najsvätejšej Trojice

Kostol postavili trinitári v rokoch 1710-1729. Najvýznamnejším umeleckým dielom interiéru je obraz zakladateľov rehole trinitárov Jána z Mathy a Felixa z Valois na hlavnom oltári od rakúskeho

maliara F. A. Maulbertscha. Na južnej strane kostola, na oltári Panny Márie sú v sklenenom relikviári uložené ostatky svätých košických mučeníkov. Oltár kaplnky sv. Jozefa z roku 1900 je umeleckou rezbárskou prácou. Od roku 1853 patril jezuitom.

Spiegelsaal

Klasicistický pavilón dal vo svojej záhrade v roku 1791 postaviť Jozef Sokolovič. Dostavba budovy bola ukončená v roku 1792 a podľa nej bola pomenovaná celá nová štvrť.

Grafika

1. Prvý stánok Spolku svätého Vojtecha na Halenárskej ulici, kde boli neskôr vybudované školy rádu uršulínok. Maľba R. Smekala z roku 1895 po prekreslení.
2. Kostol zasvätený svätej Anne, autor: Blažej Vitek.
3. Kostol a kláštor Najsvätejšej Trojice. Vyobrazenie z mapy kláštorov rehole Najsvätejšej Trojice – provincie sv. Jozefa. Medirytinu zhotovil Gottlieb Rugendas, 1746.
4. Kostol a kláštor Najsvätejšej Trojice, autor: Blažej Vitek.
11. Budova Spiegelsaalu, kresba R. Votlučka

Audiovizuálne prostriedky – prednes úryvkov z tvorby

Slovenské učené tovarišstvo vytvorilo sieť kultúrnych stánkov pre propagovanie jazyka po krajine.

Anton Bernolák (*1762, Slanica – †1813, Nové Zámky) bol slovenský rímskokatolícky kňaz, jazykovedec. Stal sa propagátorom národnobuditeľských snáh slovenského národa. Kodifikovaním spisovného slovenského jazyka prispel k formovaniu slovenského novodobého národa.

Juraj Fándly (*1750, Častá – †1811, Doľany) bol slovenský osvietenský spisovateľ, rímskokatolícky kňaz v Naháči a entomológ – včelár. Pod vplyvom A. Bernoláka napísal prvé dielo v Bernolákovskej slovenčine *Dúverná zmlúva medzi mníchom a diablom o prvých počátkoch, o starodávnych, aj včulajších premenách reholníckich*.

Jozef Ignác Bajza (*1755, Predmier – †1836, Bratislava) bol katolícky farár na fare v Dolnom Dubovom, spisovateľ, autor satír a epigramov, autor prvého románu v slovenčine *René mládenca príhody a skúsenosti*.

Audio

Potom sa pobrali ďalej súšou a došli do mesta, ktorého pôvod i meno sa odvodzuje od trnia. Toto mesto sa ešte v našej súčasnosti pyšne nazývalo ako aj hlavné mesto sveta. Tu predtým prebýval Apolón so všetkými svojimi Múzami, lež potom sa odsťahoval doprostred krajiny. Tuná mohol každý kto len chcel, bez vandrovania dosiahnuť vavrínový veniec a stať sa učeným človekom. Stálo tu veľa budov, kde sa vychovávala mládež...

(J. I. Bajza, 1783)

Humanisti z Trnavy

Ján Sambucus (*1531, Trnava - †1584, Viedeň) bol slovenský básnik, polyhistor, lekár, autor príležitostnej latinskej poézie, alegorických obrázkov a úvah o rečníckom umení. Pôsobil ako profesor na viedenskej univerzite a aj ako lekár. Bol vlastníkom veľkej knižnice, ktorá obsahovala vyše 600 rukopisov a 3000 tlačených diel.

Audio

**V panónskych krajoch mesto je
slobodné, povest'ou slávne,
menom Trnava veru volá to mesto
náš ľud.**

**Belo, král' najbohatší z král'ov,
zo všetkých strán ho
hradbami obklopit', husto vežami
ozdobit' dal.
Táto sladká mati ma zrodila,
ba aj mi dala
Uvidiet' jasné svetlo, dala mi života
dych.**

(J. Sambucus, Emblémy, 1564 – úryvok, preklad J. Minárik)

Ján Silván (*1493, Borová – †1573, Domažlice) najvýznamnejší slovenský renesančný básnik, hudobník, kazateľ, konšel. Prvý slovenský literárny autor, ktorý sa rozhodol pre aktuálne básnické spracovanie ucelenej časti žaltára. Pre jeho tvorbu je charakteristická pôsobivá lyrická intímna výpoveď ľudského jedinca.

Mikuláš Oláh (*1493, Sibiu, Rumunsko – †1568, Trnava) bol uhorský humanistický vzdelanec. Od roku 1553 ostrihomský arcibiskup so sídlom v Trnave. Oplyvnený myšlienkami Erazma Rotterdamského videl cestu v boji s heretickými náboženstvami v zakladaní vyššieho katolíckeho školstva.

Peter Benický (*1603, pravdepodobne Trnava – †1664, Trnava) bol slovenský básnik.

Audio

Jeho Slovenské verše vyšli tlačou v roku 1873 vďaka Frankovi V. Sasinkovi.

Benický – Verše:

1

**Nemajíce práce
jinše na prekážce,
lenivý nechťíc bytí,
umínil jsem sobe
k vůli všakže tobe
čtenáři neco vzití.
Co me prirození
prineslo myšlení
krátce vyložiti,
abys v posezení
v častem rozmlúvání
mohl vícej mluvíti.**

2

**Že na tomto svete,
cokolvek se plete,
stálosti žádné nemá.
Než kdy čas pomine,
každý kvet zahyne,
na malý čas krásu má.
Perly, kdy se kropí,
od octu se topí,
když na ně vlité bývá.
Díemant kamen tvrdý
těž kozlovú krvi**

obmekčení své mívá.

3

Hory i lesove
všelici stromove,
když prichází zima,
listí zeleného,
ovodce hojného,
trefuje se promena.
Co leto prinese,
to zima odnese,
tvrde se k lidém chová.
Dobre si poradí,
kdo s pole, záhrady
ovodce, zboží schová.

4

Sveta toho márnost
žádnút nedá stálost,
skúšenost sama učí.
Rozkoš panování
márnost jest na zemi,
Šalamún múdry svečí.
Šaty ozdobené,
činic telo pyšné
molove prežirajú.
Pánské nabývání
v času plundrování
jinší zas užívajú.

5

Včera kdo vesel byl,
dnes žalostí nabył
s nesmírnej veselosti.
Neb po jasnem čase
snadne mračívá se
z velikej páľčivosti.
Tak po veselosti
všeliké težkosti
pricházejí znáhlosti.
Kde se kdo nenádá,
nešťestí tam zhledá,
bude mít dost težkosti.

VITRÍNA s ochranným svetlom 10

Tlače Trnavskej univerzity a tirnaviká

09682/283/65

Cechový štítok kníhlačiarov, 2. polovica 18. storočia.

Rozmery: v 210 mm, š 155 mm

10 kusov kníh – tlač Trnavskej univerzity s barokovými väzbami (rozmermi A3 a A4)

10 kusov – vedecké diela a kalendáre

Štočky

12024/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	36 x 24 mm
12025/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	72 x 20 mm
12026/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	polomer 45 mm
12027/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	polomer 32,5 mm
12028/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	polomer 41,5 mm
12030/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	95 x 60 mm
12031/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	112 x 75 mm
12032/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	55 x 33 mm
12033/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	55 x 33 mm
12034/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	53 x 13 mm
12035/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	46 x 31 mm
12036/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	60 x 37 mm
12039/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	128 x 78 mm
12040/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	140 x 84 mm
12041/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	131 x 79 mm
12042/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	138 x 79 mm
12043/32/74	Štočok kníhtlačiarský, 2. polovica 19. st.	146 x 89 mm
12059/207/74	Ručné razidlo na ozdobné zlátenie, zač. 20. st.	17,5 x 0,5 mm
12060/207/74	Ručné razidlo na ozdobné zlátenie, zač. 20. st.	18 x 0,5 mm
12061/207/74	Ručné razidlo na ozdobné zlátenie, zač. 20. st.	17,5 x 0,5 mm
12062/207/74	Ručné razidlo na ozdobné zlátenie, zač. 20. st.	17,5 x 1,7 mm
12063/207/74	Ručné razidlo na ozdobné zlátenie, zač. 20. st.	17,5 x 0,5 mm
12064/207/74	Ručné razidlo na ozdobné zlátenie, zač. 20. st.	15,3 x 0,7 mm
12065/207/74	Razidlo tlačiarské, tzv. filet, zač. 20. st.	10 x 8 mm
12066/207/74	Razidlo tlačiarské, tzv. filet, zač. 20. st.	10,2 x 8,2 mm
12067/207/74	Razidlo tlačiarské, tzv. filet, zač. 20. st.	9,5 x 7,7 mm
15428/206/80	Regál sadzačský, kompletný, v drevenej skrinke obsahuje desať kusov malých a desať kusov veľkých zásuviek s mosadznými písmenkami	66 x 42 x 40 cm
13235/781/76	Štočok medený z lekárne U Čierneho medveďa v Trnave	15,7 x 10 cm
13638/1121/76	Štočok tlačiarský, Častá, 20. st.	20 x 10,5 cm
13639/1121/76	Štočok tlačiarský, Smolenice, 20. st.	17 x 12cm
13645/1121/76	Štočok tlačiarský, Ján Palárik, 20. st.	8 x 6 cm
13646/1122/76	Štočok tlačiarský, Dolné Orešany, 20. st.	12 x 9,7 cm
13647/1122/76	Štočok tlačiarský, kostol v Častej, 20. st.	11,8 x 6,8 cm
13648/1122/76	Štočok tlačiarský, Jezuliatko v jasliach, 20. st.	15 x 12 cm
13649/1122/76	Štočok tlačiarský, 20. st.	10 x 9 cm
13650/1122/76	Štočok tlačiarský, Madona s dieťaťom, 20. st.	18 x 11 cm
13651/1122/76	Štočok tlačiarský, 20. st.	10,5 x 6,7 cm
13652/1122/76	Štočok tlačiarský, Hrad Červený Kameň, 20. st.	14,8 x 9,6 cm
13653/1122/76	Štočok tlačiarský, Hrad Červený Kameň, 20. st.	18,2 x 13 cm
13654/1122/76	Štočok tlačiarský, Suchá nad Parnou, 20. st.	18 x 12 cm
13655/1122/76	Štočok tlačiarský, Smolenický zámok, 20. st.	14,6 x 9,5 cm
13656/1122/76	Štočok tlačiarský, barón Mikuláš Pálfi, Győr	13,5 x 10,5 cm

13657/1122/76	Štočok tlačiarenský, Narodenie Krista (CINKOGRAFIA KRASIN BR. JARUŠEK BRATISLAVA), 20. St.	13,3 X 9 cm
13658/1122/76	Štočok tlačiarenský, okná kostola v Častej, 20. st.	11,8 x 7,4 cm
14037/295/77	Štočok tlačiarenský, monštrancia, 20. st.	11 x 23 cm
14040/298/77	Štočok tlačiarenský, cirkevný hodnostár, 20. st.	11,7 x 14,6 cm
14041/299/77	Štočok tlačiarenský, mosadzná doska, 20. st.	10,6 x 8,7 cm
14042/300/77	Štočok tlačiarenský, chrám v Taliansku, 20. st.	

Štočok veduty Trnavy z konca 18. storočia pochádza z Jelínkovej tlačiarne, zbierkový fond ZsM

EXPONÁT 10

Voľne inštalované exponáty

10750/102/66 Kamenná kartuša z domu Juraja Selepčeniho.

Rozmery v ráme: v 750 mm, š 890 mm, hĺ 120 mm

Grafika k exponátu 10

Nádvorie Selepčeniho domu, kresba K. Votlučka.

Popiska: V budove Marianum sa nachádzalo prvé murované divadlo v Uhorsku, na prvom poschodí boli lôže a na druhom galéria a miesto pre orchester. Javisko opatrené mechanizmom barokového divadla. Hľadisko a kulisy vymaľoval Jozef Erhardt Grueber, autor fresiek v Katedrálnom chráme sv. Jána Krstiteľa.

08026/255/77 Plastika Sv. Jozef s Ježiškom

Rozmery: v 970mm

Popiska: Drevená polychrómovaná plastika sv. Jozefa

09819/1076/65 Súsošie Sv. Ján Nepomucký

Rozmery: v. 700 mm, š. 290 mm, hĺ.180 mm

Popiska: Polychrómovaná drevená plastika Sv. Jána Nepomuckého

NÁVRHY NA DOPLNKOVÚ ČASOVÚ OS:

Časová os svetových dejín

- 1088 – najstaršia univerzita v Európe – Bologna
- 1096 – prvá križiacka výprava z Lotrinska cez Uhorsko
- 1099 – 1291 – Jeruzalemské kráľovstvo
- 1199 – sobáš Přemysla Otakara I. a Konštancie Uhorskej (sestra Ondreja II. a teta Belu IV.)
- 1211 – 1225 – pôsobenie rádu johanitov v Uhorsku
- 1215 – piata križiacka výprava s uhorským kráľom Ondrejom II. (otec Belu IV.)
- 1233 – Anežka Česká (sesternica sv. Alžbety Uhorskej a najmladšia dcéra Konštancie Uhorskej a Přemysla Otakara I.) založila v Prahe klariský kláštor
- 1253 – smrť Kláry z Assisi
- 1312 – koniec rádu templárov
- 1337 – 1453 – storočná vojna medzi Francúzskom a Anglickom
- 1348 – Karlova univerzita v Prahe
- 1435 – upálenie Jany z Arku v Rouen
- 1465 – Academia Istropolitana v Bratislave
- 1492 – vyhnanie židov zo Španielska
- 1492 – Krištof Kolumbus dosiahol brehy Ameriky
- 1517 – reformácia Martina Luthera – protestantizmus
- 1526 – Bitka pri Moháči, koniec stredoveku v Uhorsku
- 1527 – Ferdinand I. Habsburský korunovaný uhorským kráľom, zakladateľ rakúskej línie Habsburgovcov
- 1534 – vznik protestantskej anglikánskej cirkvi (Henrich VIII.)
- 1534 – založenie Societas Jesu – jezuitského rádu zameraného na rekatolizáciu
- 1572 – Bartolomejská noc – vraždenie hugenotov vo Francúzsku
- 1649 – poprava kráľa Karola I. Stuarta, Anglicko republikou na čele s Oliverom Cromwelom
- 1683 – Bitka pri Viedni, koniec tureckej expanzie v Európe
- 1789 – Francúzska buržoázna revolúcia
- 1794 – Uhorskí jakobíni

Časová os dejín Trnavy

- 1199 - Trnavské panstvo venným majetkom uhorskej princeznej Konštancie
- 1211 – prvá hodnoverná zmienka o Trnave (listina ostrihomského arcibiskupa)
- 1238 – udelenie privilégii slobodného kráľovského mesta Trnave Belom IV.
- 1241 – Tatári vyplienili okolie Trnavy (Boleráz, Modranka, Hrnčiarovce)
- Začiatok 13. storočia – johaniti v Trnave
- Okolo r. 1230 – františkáni (minoriti) v Trnave
- 1239 – písomná zmienka o klariskách v Trnave

1302 – 1317 – mesto pod vládou Matúša Čáka Trenčianskeho
 1303 – písomná zmienka o dominikánskom kláštore v Trnave
 1327 (13. 2.) – stretnutie uhorského kráľa Karola I. Róberta a českého kráľa Jána Luxemburského
 1360 – rokovanie medzi českým kráľom Karolom IV. a Ľudovítom I. o spojení
 1360 – oslobodenie Trnavčanov od platenia tridsiatku v celej krajine
 Po r. 1366 – prestavba františkánskeho kláštora
 1380-1421 – prestavba kostola sv. Mikuláša
 1382 (10. 9.) – Ľudovít I. zomrel vo svojej kúrii v Trnave
 1402 – právo skladu a voľného pohybu po krajine pre Trnavčanov
 1432 (24. 6.) – husitské vojsko pod vedením kapitána Blažka z Borotína obsadilo Trnavu
 1435 – odchod husitov
 1490 – špitál sv. Kríža prevzal prior benediktínov
 1498 – Pavol Holý z Hradnej dal prestavať starší kostol sv. Michala
 1538 – vyhnanie židov z Trnavy
 1543 – Trnava sídlom ostrihomskeho arcibiskupa a kapituly
 1561 – založenie jezuitskeho kolégia Ferdinandom I.
 1566 – zriadenie kňazskeho seminára Mikulášom Oláhom
 1574 – dohoda o postavení mestskej veže
 1577 – 1586 – kníhtlačiareň Mikuláša Telegdiho v Trnave
 1629 – 1637 – stavba univerzitného kostola sv. Jána Krstiteľa
 1635 – založenie Trnavskej univerzity
 1683 – Tökölyho vojsko v Trnave
 1695 -1700 – Súsošie sv. Trojice na námestí v Trnave
 1704 – Bitka pri Trnave
 1770 – prvá návšteva Jozefa II. v Trnave
 1783 – druhá návšteva Jozefa II. v Trnave

Etymológia názvu

Slovenský názov Trnava je pôvodný, odvodený z názvu vodného toku (dnes potok Trnávka), pri ktorej vzniklo pôvodné sídlisko. Pochádza zo slova trň a spája sa s porastom trnia v lokalite. Maďarský názov Szombathely (11. stor.) aj Nagyszombat(14. stor.) dostala Trnava podľa konania trhu. Po dosídlení zdecimovaného sídliska nemeckým obyvateľstvom (po tatárskom plienení) sa ujal názov Tirna, Tirnau.

Doložené formy názvu:

1211 Sumbot
 1212 Scembot
 1238 Zumbothel
 1239, 1248 Tyrna
 1240 civitas Tirnaw (Tirnow)
 1240 villa de Zumbothel
 1244 Sumbothel,
 1245 Tyrnavia (falzum spreď 1439)
 1247 villa Terna
 1251 Tirna,
 1267 Tirnauia (falzum zo 17. storočia),
 1270 Tyrna
 1271 castrum/ civitas Tirna (Tyrna)

1273 prope civitatem de Tyrna,
1280 Thyrna
1283 civitas Tyrnensis,
1295 Tyerna
1325 civitas Tyrnensis
1326 civitas Tyrna
1332 – 1337 Tirnavia,
1347-1348 Zvmbothel
1351 Tyrnauia
1359 Tyrnauia
1360 civitas Tirnauie
1363 civitas regalis Tyrnaviensis
1366 Ternauia
1373 Tirnensis
1375 Tyrnauia
1380-1410 Tyrna
1393 civitas Tyrnaviensis
1394 Tyerna
1402 civitas Tirnauie
1406 Tirnach
1417 Tyrna
1419 civitas Tirnaviensis vulgo hungaricali Nagzonbath appellate
1431/1488 oppidum Ternavie
1437 Trnawsky
1438 Tirnaw
1451 Trnawie
1452 Tirna
1453 civitas Tyrnauiensis
1482 civitas Thirnaviensis
1482 Stath Thierna
1483 w Trnawie
1490 Tirnauia,
1490 Nagzombath
1506 Tyrna
1512 Trnawie
1512 miesta Trnawy
1525 civitas Tirnaviensis

(zdroj: V. Rábik)

NÁVRH NA HAPTICKÉ PREDMETY: HAPTICKÉ PREDMETY

Gotická tehla – prstovka

- Vybrať prstovku s odtlačkami viacerých prstov – urobiť epoxidový odliatok na haptickú ukážku – aby si mohli návštevníci vložiť prsty na miesta prstov stredovekého tehliara

Privilégium

- Máme voskovú pečať kráľa z listiny – ako kópiu – odliatok – dať urobiť epoxidovú aj so šnúrkami, pozlátiť – na ohmatanie

Mestská samospráva

- Kópia jedného z veľkých kľúčov – tiež epoxid, alebo návrh na iný materiál (odliatok z alumínia + patina na železo?) – ako symbolický kľúč od mesta Trnavy

Hrdelné právo

- Dať vyrobiť z kartónu kópiu KLADY – s otvorom na hlavu a ruky – aby si návštevníci skúsili byť v koži stredovekého väzňa

Gotické mesto

- Kópia kamenného okna z radnice – západné krídlo – kombinácia fotky na paneli a výrezu (voľnej plochy) namiesto skla cez ktorý sa bude dať pozerat' (fotiť) – skúsiť obojstranne - zvnútra i zvonka

Rády a kláštory, náboženstvo

- Návrh č. 1: vytvorenie kaširovanej masky mníšky na nasadenie na hlavu s látkou (biele plátno a hnedá tvrdšia látka) a s otvorom na tvár- ľahší variant- plošná fotomaska na drevenom držadle s otvorom na tvár
- Návrh č. 2: vytvor si svoje pátričky: drevené korálky, lanko alebo tvrdšia šnúrka a postup-systém pátričiek na modlenie, ukončenie kovovým krížikom (musí existovať lacný variant krížika na kúpenie)

Obchod

- Kópia toliara – na ohmatanie (pevne prichytený k zvislej ploche panelu)
- Mešec peňazí – mince symbolické kovové kolieska istej váhy. Mešec pevne prichytený k panelu, aby sa nedal vziať, hore pevne zviazaný, aby sa nedal otvoriť – na ohmatanie, vziatie do ruky, oťažkanie váhy obsahu mešca a zaštrnganie kovovými mincami
- Dĺžková miera napr. na meranie šnúr a látok: laket' Špulka s motúzom a úloha: líši sa dĺžka dva lakte u nízkeho a vysokého človeka?

Stredoveký mešťan

- Hlinený pohár na víno – na ohmatanie (pozadie fotografia zátišia s džbánom, stravec hrozna, s rôznymi pohármi.... jeden v popredí bude skutočný, ale pripevnený o podložku, aby sa nedal vziať zo zátišia) Krátky text o tom, že v stredoveku sa radšej pilo víno ako voda, ktorá bola často kontaminovaná a spôsobovala choroby

Renesancia

- Prvá trnavská tlačiareň Mikuláša Telegdiho
- ukážka písma – reliéfne písmená, porovnanie gotického a renesančného písma 18. storočia

Ukážky typických materiálov používaných na odev (malé vzorky napr. A4 zviazané ako vzorkovník v obchode)

Lacné: plátno, konopné plátno, súkno

Luxusné: zamat, brokát, hodváb, atlas, taft

Koža a kožušina

Doplňky do expozície alebo výmeny za iné voľne stojace exponáty:

1. Chotárny kameň – z krypty – do sekcie Chotár

Väčšie celky vo vitrínach:

napríklad

Cech čizmárov

- Malá ukážka z čizmárskej dielne – predmety naprieč storočiami – od artikúl po 19. stor.

Staré dĺžkové miery a ľudské telo

dlaň, palec, či päšť...

Slovenské a uhorské jednotky dĺžky platné od 15. storočia a ich prevod na meter

1 piad' = 0,212 5 m

1 laket' = 0,425 m

1 kráľovská siaha = 2,125 m

<https://www.geni.sk/stare-slovenske-a-uhorske-miery-dlzka/>

Audio nahrávky:

Trnavské nárečie (Trnavské výrazy – kvíz)